

Theol.

R¹¹ II. 628^{ba}

II II 628⁵

R²
10591

II) I D. 2. 6

II. 628^{ba}

No. 1323

10. 7. 16

IN PROPHE TAM
AMOS, IOHAN-
NIS BRENTII
EXPOSITIO.

Cum præfatione Mar-
tini Lutheri.

BIBLIOTHE-
CADEM:
DORPAT.

A 1

VENERA

LI IN CHRISTO VIRO D. IOHAN-
NI BRENTIO, DISCIPULO & CON-
FESSORI CHRISTI, ECCLE-
SIAE HALENSIS PRESBY-
TERO FIDELISSIMO.

Gratiam & pacem in CHRISTO
IHESU Domino nostro. Redit ad te,
optime Brenti, AMOS tuus quem ad me
iam dudum miseras, Non est mea culpa,
quod tardius editus est, sed uoluntas
eius cui donasti, Qua ratione is motus sit, incertum
est mihi, Verum quod tu, pro humilitate spiritus tui,
totum hunc Commentarium meo iudicio subijcis, ut
mutem, addam, detrahā, quae uiderentur mihi, absit
à me, ut in hoc te audiam, Cum enim inter prophe-
tas odiosum sit, in alieno libro ingeniosum esse, mul-
to magis inter Christianos intolerabile est, sibi ma-
gisterium super eiusdem spiritus discipulos arroga-
re, Satis est, probare spiritus, an ex Deo sint, Vbi
probat fuerint, tum mox uenerari & osculari, ac
posito magisterij supercilio, discipulum potius fieri,
Neque enim potest fieri, Quin, ubi spiritus sanctus lo-
quitur, talia loquatur, quae omnem hominem uenien-
tem in

A 2 tem in

4-III A

3588

150800127

PRAEFATIO

tem in hunc mundum sibi subijciant & discipulum faciant, Siquidem sapientie eius non est numerus.

Ego uero præter hoc generale encomion spiritus, de tuis scriptis sic sentio, ut mihi uehementer sordeant mea, ubi tuis tuique similibus scriptis comparantur, Non adulator, neque fingō, sed neque ludo neque fallor, Non Brentium, sed spiritum prædico, qui in te suauior, placidior, quietior est, deinde dicendi artibus instructus, purius, luculentius & nitidius fluit, itaque magis afficit & delectat, Meus uero, præterquam, quod artibus dicendi imperitus & incultus, nihil nisi syluam & cahos uerborum euomit, tum etiam eo facto agitur, ut turbulentus & impetuusus, & uolutator cum monstris infinitis semper congregari cogatur, itaque si licet paruis componere magna, Mihi de quadruplici spiritu Eliæ. 4. Reg. 19. Ventus, motus & ignis, qui montes subuertit & petras conterit, Tibi autem & tui similibus, sibilus ille blandus aura tenuis, qui refrigeret, contigit, Ita fit, ut etiam mihi ipsi, nedum alijs, gratiora sint scripta & uerba uestra, Solor tamen me ipsum, quod existimem, imò sciam, patrem illum familias celestem, pro magnitudine sue domus, etiam opus habere uno aut altero seruo, duro contra duos, & aspero contra asperos, uoluti malo cuneo in malos nodos, Et tonanti Deo, opus est, non tantum pluuia irrigante, sed etiam tonitru conuul-

ente, &

MARTINI LVTHERI.

ente, & fulgure auras purgante, quo felicius & copiosius terra fructificet.

Verum hoc donum Dei præ cæteris in te singulariter amo & ueneror, quod iusticiam fidei tam fideliter & sincere urges, in omnibus scriptis tuis, Hic locus enim caput & angularis lapis est, qui solidus Ecclesiam Dei, gignit, nutrit, edificat, seruat, defendit, Ac sine eo, Ecclesia Dei non potest una hora subsistere, sicuti nosti & sentis, Atque ideo sic instas, Neque enim quicquam recte docere potest in Ecclesia, neque ulli aduersario foeliciter resistere, qui hunc locum, seu uti Paulus appellat, hanc sanam doctrinam non tenuerit, uel, ut idem dicit Paulus, Tenax eius doctrina fuerit. Quo circa sæpius, & penè cum indignatione, admiror, quomodo D. Hieronymus, nomen Doctoris Ecclesie, & Origenes Magistri Ecclesiarum post Apostolos, meruerint, cum in utroque autore, non facile tres uersus inuenias de fidei iusticia docentes, Neque Christianum ullum facere queas, ex uniuersis utriusque scriptis, ita uagantur allegoriarum gestarum, aut capiuntur pompis operum, Neque alius fuisset S. Augustinus, nisi Pelagiani cum tandem exercuissent, & ad fidei iusticiam tuendam impulissent, Qua lucta & exercitio euasit uere Doctor Ecclesie, ac penè solus, post Apostolos & primos patres Ecclesie.

Non quòd illustribus patribus detrudere ue-

A 3 lim, &

PRÆFATIO

lim, & oculos cornicum configere, uti Hieronymus ipse uocat, Sed quod putem admonitos nos omnes esse oportere, ut patrum scripta cum iudicio, eoq; diligentissimo & acutissimo, legamus, secundum regulam illam spiritus sancti, omnia probate, & iterum, probate spiritus, ut simus animalia munda uingulis fisis & incædencia, Quod qui non faciunt, uidemus, quantis incertæ doctrinæ uentis circumferantur, & opinionibus in infinitum sese gignentibus, sursum deorsum agitentur, semper discentes, & nunquam ad scientiam ueritatis peruenientes, Et hæc non tantum uidemus, ipsi quoque experti sumus, cum in eisdem turbis dogmatum rotamur, donec gratia Dei nos transtulit in portum, & supra hanc certam petram edificauit, ut certi simus, quid doceamus, discamus, habeamus, nec ultra sic fluctuemus. Quare te rogo, uti pergas, optime Brenti, sicuti facis, hunc locum iusticiæ, strenue & usq; ad fastidium urgere per omnia et ubicumq; poteris. Nam plenus est aliis satis totus mundus scribentibus, clamantibus, cudentibus, qui ualde fortiter hunc locum negligunt, multi deniq; persequuntur, plurimi (cum aliud nocere non possint) obscurant aut corrumpunt, Nec mirum, nam hic est ille unicus calcaneus, seminis antiquo serpenti aduersantis, qui caput eius conterit, Ideo Satan rursus non potest non eidem insidiari, Verum etsi noceat insidijs infinitis & pertinacissimis, tamen uincere & contere-

MARTINI LUTHERI.

contere non potest, sicut scriptum est, Ipsum conteret caput tuum, Non est scriptum, Tu calcaneum uel caput eius conteres. Gratia Domini nostri IHESV CHRISTI sit tecum, Et ora pro me. Ex Eremito
XXVI. Augusti, ANNO
M. D. XXX.

T. Martinus Luther.

PRAEFATIO IN EXPLANATIO-
NEM AMOS PROPHETAE.

Vis sit non tam Prophetarum, quam
totius sacrae scripturae & uerbi uo-
calis usus, libet in praesentiarum obi-
ter praefari. Sunt enim qui putant scri-
pturam esse mortuam, ut uocant, li-
teram, non in hoc datam ut doceat indoctum, ut eru-
diat rudem, ut confirmet dubium, ut consoletur affli-
ctum, Sed in hoc solum, ut sit externum contra ueri-
tatis aduersarios testimonium, ut aduersariorum ora
obstruantur, ne praefractius contra ueritatem loquan-
tur. Ceterum omnem doctrinam, eruditionem, con-
firmationem & consolationem, a solo interno spiritu
proficisci. Atqui haec non est minima sacrae scripturae
utilitas, quod aduersarios conuincat, & ueritatis
osores confutet. Hac enim machina, quoties Christus
Phariseos in Euangelio expugnauit? quoties maio-
res nostri eloquentissimi ab Arrianis perniciosissimis
ecclesiae hostibus, alijsq; hereticis solennes uictoriae
triumphos retulerunt? Et quis tam effrontis impu-
dentia esset, qui, quicquid est doctrinae, eruditionis
& confirmationis diuinae, a spiritu sancto tanquam
auctore proficisci negaret? Sed ita quod uerum est
adsuerare, ut interim sacrae scripturae pondus con-
temptius eleuetur, hoc demum est egregie in donum
dei ingratum, & in donatorem deum impium esse.
Proinde, ne a ueritatis scopo aberremus, ita hanc
causam,

PRAEFATIO.

causam, ruditer quidem, sed tamen ut spero dilucide tractabimus, ut & Spiritui sancto sua auctoritas, & scripturae sacrae ac uerbi ministerio, sua maiestas re-
linquatur.

Primum omnium dominus deus noster, ut sapien-
tissimus, ita potentissimus rerum artifex, nullius
creaturae uel consilio uel auxilio in operibus suis
perficiendis, nec tanquam inops eget, nec tanquam
impotens implorat, sed omnia quaecumque uoluerit,
ex inscrutabili sua sapientia conatur & ἀνταρκῆ
potentia consummat. Cuius enim cōsiliū inuocaret
summa sapientia? Cuius opem imploraret, summa
omnipotentia? Quis illi fuit, inquit Paulus, a consi-
lijs, quis dedit illi prior, & reddetur ei? quoniam
ex illo, & per illum, & in illum omnia. Ipse est om-
nium rerum initium, medium, finis, auctor, tutor,
conseruator & consummator. Posteaquam uero mole
huius mundi condita, tantus omnium creator septimo
die quieuit, & creaturas suas tanquam bonas &
utiles conspexit, non quidem ab operandi, ut sic
dixerim, labore ac negotio cessauit, eadem enim
omnipotentia omnia in omnibus operatur & admi-
nistrat, qua initio omnia creauit. Sed sic operatur
ut suas creaturas in opere non reiiciat, nec tan-
quam inutiles spernat, uerum ut cooperatores, seu ut
Paulino uerbo utar, συνεργοίς, sibi ipsi adfiscat,
& pro uoluntate sua eligat.

Nec est quod quis protinus reclamet, maiestatem
diuinam

PRAEFATIO.

diuinam minui, quod pars operis deo, pars crea-
turae adscribatur, nihil enim prorsus uirium pro-
prium creatura ad opus aduehit, nihil efficaciae e-
sua uirili addit, sed omnia in omnibus operatur
DEVS, Creatura interim pro operis sui instrumen-
to utens, id quod ex ordine diuinae scripturae exem-
plis ita comprobabimus, ut deinde leui opera eius-
dem scripturae, siue uocalis Euangelij, siue externi
VERBI (in hac enim disputatione scriptura sa-
era, uocale Euangelion, & praedicatio VERBI
diuini externa, idem nobis ualebunt) ratio manifeste
intelligatur.

Et ut hinc initium capiam, norne tota uita nostra,
quam naturalem uocamus, a solo Deo creatore pen-
det? Nonne DEVS est, qui dat omnibus uitam &
halitum per omnia? Per ipsum enim uiuimus, mo-
uemur & sumus, Huius etiam, ut Paulus ex Arato
ait, progenies sumus. Eamus nunc, & negemus no-
bis ullos esse humanos parentes, propterea quod
progeniem nostram a deo omnium patre ducamus.
Quis uero ita insaniat? Tametsi enim solus DEVS
nobis uitam & halitum largiatur, tamen hoc, per
parentes humanos, electa operationis diuinae instru-
menta perficit.

Est & uita nostrae cibus ac confirmatio a sola dei
uirtute. Pater, inquit Christus, nutrit, & non in solo
pane uiuit homo, sed in omni uerbo, quod egreditur
de ore Domini. Quid igitur? Num propterea reiicie-
tur panis

PRAEFATIO.

tur panis triticeus, num igitur falso loquitur Abraham ad hospites suos dicens, Ponam buccellam panis, & confortetur cor uestrum, Et Psalmus memitur cantans, Panis cor hominis confirmat: Itaq; nutrit quidem nos sola dei uirtus, sed per panem. Et hanc legem DOMINO DEO nostro nemo praescripsit, ipse sibi legem posuit, & nemo dicere audet, Cur sic facis? Posset quidem DOMINVS nos contra cibum nutrire, posset corpora nostra sine panis adminiculo uegeta reddere, quam etiam potestatem in aliquibus manifeste declarauit, ut in Mose, Helia, & Christo, Sed sic uoluntati eius imperscrutabili uisum est, ut hoc ordine nutritionis energiam nobis impertiret.

In libro quarto regum legitur, uiros ciuitatis Hierichuntis ad Helizeum uenisse, & dixisse, Ecce habitatio ciuitatis huius optima est, sicut tu ipse uides Domine, sed aquae pessimae sunt, et terra sterilis. Helizeus ergo accipiens sal, & egressus misit in fontem aquarum, & ait. Haec dicit DOMINVS, Sanari aquas has, & non ultra erit in eis neq; mors, neq; sterilitas. En audis DOMINVM Zebaoth sanare aquas, sed non absq; sale. Quid magis sterilitati aduersum, quam aqua salsa? DOMINVS tamen DEVS noster tam ingeniosus artifex est, ut quidquid pro suae operationis instrumento arripuerit, hoc uelit, nolit, uoluntatem eius exequi cogatur. Praecipit DEVS per Helizeum Iordani, ut

Naamanum

PRAEFATIO.

Naamanum Syrum septies lotum a lepra purget. La-uatur ille septies in Iordane, & sanatur. Quid hoc? Curatio quidem lepra a solo Domino est, Et aqua Iordanis sua natura, tantam uirtutem non habebat, ut a lepra quenquam emundaret, sed accepta in manus Domini, pro operis sui instrumento, continuo quod demandatum erat, executi est. Et ne tam cito a Naamano Syro discedam, uide queso quid de ipso scriptum sit. Per illum, ait scriptura, dedit Dominus salutem Syriae. Nonne regnorum salus ac foelicitas a solo DEO opt. max. constat? Sed cum hanc Dominus pro suae uoluntatis beneplacito in Syriam fundere uellet, Naamanum uirum prudentem arripuit, per quem opus suum executus est. Dicam aliud, quod magis miraberis. Quid incertiis, quid uanius, quid mendacius somnio? Dominus tamen somnium in manus suas accipiens, per illud Pharaoni & Nebucad-Nazari futura ueritatem reuelauit, Et Gedeoni, quem admodum in libro Iudicum scribitur, fidem suam confirmauit. Quid enim non posset omnipotens? Et rursum quid non efficeret creatura alioqui uanissima in manus omnipotentis accepta?

Venio ad noui testamenti exempla, quibus idem perspicere docebitur. Christus Iesus DOMINVS noster, caecum natum illuminaturus, lutum fecit ex spuito, & illeuit lutum super oculos caeci, iubens, ut ad piscinam Siloa eat, & illic oculos lauet. Abijt ergo caecus, lauit, & uenit uidens. An non citius ma-

B 7 lagma

PRÆFATIO.

lagma ex luto factum oculos excæcaret, quam illuminaret? Maxime si imperitus medicus solum lutum oculis illineret. At Christus ἰατρός τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς cœnum illud in manus suas accipiens, fecit collyrium longe omnium accommodatissimum & efficacissimum. Ad quid prodest queso per sese leuis manuum tactus, is tamen in Christo tanta fuit potentia, ut & lepram fugarit, & uisum ceco restituerit, & mortuo uitam reddiderit. Quid dicam de fimbria uestimenti eius, per quam tanta uirtus in mulierem Hemorrhosam tacite emanauit, ut eam continuo a sanguinis profluuio liberarit? Quid fragilius uoce humana? per eam tamen Christus imundos spiritus ex hominibus eiecit. Lazarum mortuum e monumento uiuum euocauit, cum uoce magna clamasset. Lazare ueni foras Et quod mirabile dictum & factum est, umbra Petri egreditur uarias ab infirmis pellebat, quemadmodum legitur in actis apostolicis. Umbra quid per sese inanius? ea tamen diuina uirtute apprehensa, diuine quoque uirtutis opera exequitur.

Ab his omnibus exemplis descendo ad id, quod est causse nostre proprium, Etenim omnis iustificatio, consolatio, doctrina, eruditio, & fidei confirmatio in conscientia nostra, a Spiritu sancto auctore, promotore et consummatore proficitur. Dabo inquit Dominus, omnes filios tuos a DEO doctos. Et rursus, Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt

PRÆFATIO.

prophetabunt filij uestri & filie uestre. Et iterum, Post illos dies, dicit Dominus, dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Huic conuenit quod in Euangelio scribitur, Rogabo, inquit Christus, patrem, & alium consolatorem dabit uobis. Et postea. Paracletus ille qui est Spiritus sanctus, quem mittet pater nomine meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia quaecumque dixi uobis. Et iterum. Cum uenerit paracletus quem ego mitto uobis a patre, spiritus ueritatis, qui a patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.

Habes spiritum sanctum mentem nostram iustificare, erudire, docere & confirmare. Sed num hoc opus suum perficit citra creaturæ alicuius accessum? Quid non posset omnipotens? Nobis autem nunc non de generali Dei omnipotentia sermo est, sed de ipsa operandi lege, quam omnipotens omnium creator, sibi ipsi nullo cogente, sed mero suo beneplacito libere præscripsit. Itaque is tali lege operatur, ut spiritum suum iustificantem, docentem, consolantem, & conscientias nostras confirmantem per uerbum uocale, per externam Euangelij predicationem, tanquam per electa diuine operationis organa in credentes effundat.

Atque ne putes uana nos docere, scripturarum testimonio illud comprobabimus. Quæcumque, inquit Paulus, præscripta sunt, in nostram doctrinam præscripta sunt, ut per patientiam & consolationem scriptu-

PRAEFATIO.

rarū spem habeamus. Vnde est spes? Vnde patientia? Vnde consolatio, nisi a spiritu sancto? Hec tamen Pauli testimonio nobis per scripturam diuinā donantur. Quid uero illud quod ad Timotheum ita scribitur. Tu persistito in his quæ didicisti, & quæ tibi concredita sunt, sciens a quo didiceris, & quod a puero sacras literas noueris, quæ te possunt eruditum reddere ad salutem, per fidem, quæ est in Christo Iesu. Omnis scriptura diuinitus inspirata est utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem, quæ est in iusticia, ut integer sit dei homo ad omne opus bonum apparatus. Quid est, literæ sacræ possunt te eruditum reddere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Iesu, nisi literas sacras esse commodum & electum dei organon, quo nos doceat ac tradat fidem ad salutem eternam? Quid est, omnis scriptura utilis ad doctrinam, ad institutionem, quæ est in iusticia, nisi quod per scripturarum tractationem nobis donatur a Domino iusticia, ut integer sit Dei homo, ad omne opus bonum paratus? Paulo apertius huc facit, quod Apostolus Romanis scribit. Quomodo, inquit, credent ei, de quo non audierunt? Et postea. Fides ex auditu est, Auditus autem per uerbum Dei. Quid clarius de hac re dici posset? Audis fidem esse ex auditu VERBI. Proinde VERBI auditus organum est, quo nobis a Domino fides donatur.

Longe autem omnium clarissimum est, quod legitur ad Galatas in hanc sententiam. Accepistis spiritum

non

PRAEFATIO.

non ex operibus legis, sed ex prædicatione fidei. Et qui subministrat uobis spiritum, & operatur uirtutes in uobis, non ex operibus legis, sed ex prædicatione fidei id facit. Siue enim Paulus hoc loco loquatur, de manifesto spiritus dono, quod Apostolis in die pentecostes, & postea Galatibus per Apostolos collatum est. Siue de occulto, quo omnes credentes perfundi oportet, nihil ueritati doctrinæ nostræ adimit. Etenim in hac causa, nunc non quaeritur, qualis nobis donetur spiritus, sed an talis, qualiscumq; sit, siue occultus siue manifestus, per prædicationem Euangelij nobis distribuatur. De organo questio est, non de spiritus qualitate. Loquatur sane Paulus de manifesto dono spiritus, in pentecoste Apostolis dato. Quid euicisti? Certe is spiritus est consolator, est doctor, est eruditior, quem admodum ipsum Christus in Euangelio uocat. Certe talis est spiritus, qui emissus in corda nostra clamat, Abba pater. Quod si ille Galatis per prædicationem fidei manifestis signis collatus est, cur nobis non absq; manifestis signis per eandem prædicationem conferretur? quando citra talem spiritum, docentem, erudentem, & clamantem Abba pater, ueram salutem consequi nequeamus. Num alius sit spiritus ex manifestatione & occultatione? Absit, unus enim est spiritus, clarius subinde sese declarans atq; manifestans. Et qui hodie in Christum uere credit, nihil minus de spiritu habet, quam Petrus in die pentecostes accepit, Habebat quidem ille manifestiora spiritus

B 5

opera,

PRAEFATIO.

opera, idem tamen erat spiritus cum illo, qui in quous credente suas uirtutes perficit. Proinde, ex hoc Pauli loco, rectissime dicemus VERBUM externum esse spiritus sancti uehiculum, & operationis diuinae organon.

Prætereo innumera loca, quæ sententiam nostram confirmare possunt. Quid enim illud, quod Christus ait, Mundi estis propter sermonem quem audistis. Et postea, Sanctifica eos per ueritatem tuam, Sermo tuus ueritas est. Audis ne sanctificationem esse per sermonem? Quid quod Paulus inquit, Ego plantui, Apollo rigauit, DEVS autem dedit incrementum. Et ad incrementum quidem nihil est plantator, nihil est rigator, sed aliquid sunt ad plantationem & rigationem, hoc est, nihil sunt auctoritate, sed plurimum sunt instrumento & organo. Hinc ad Corinthios scribit, Apostolos idoneos factos esse ex Deo ministros noui testamenti, non literæ occidentis, sed spiritus uiuificantis, Et Corinthios uocat Epistolam Christi, ab Apostolis inscriptam, non atramento, sed spiritu Dei uiuentis, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnis. I nunc & nega uel Apostolos uel Apostolicum, hoc est, Euangelicum uerbum, esse spiritus sancti ministerium, seu malueris uehiculum. Quæ enim impudentia hoc negare audebis, tot scripturæ testimonijs obrutus et conuictus? Adijciã adhuc unum locum, qui uel solus posset omnes aduersarios huius ueritatis oppugnatores conculcare. Is autem sic in priori Diui

PRAEFATIO.

D. Petri Epi. legitur. Renati non ex semine mortali, sed ex immortali, per sermonem uiuentis Dei & manentis in æternum, propterea quod omnis caro gramen sit, & omnis gloria hominis, quasi flos graminis. Exaruit gramen & flos decidit, at VERBUM DOMINI manet in æternum, hoc autem est uerbum quod per Euangelium delatum est ad uos. Hoc loco scietur Petrus renascentiam constare ex immortali semine, per sermonem Dei uiuentis, qui sermo ad nos per Euangelium delatus est. Etenim renascentia e supernis est, a patre luminum descendens. Num autem ideo prohibetur per sermonem Euangelij in nos delabi, quod e supernis sit? Imo, quia e supernis est, ideo per Euangelion nobis donatur. Est enim Euangelion potentia Dei ad salutem omni credenti, quo præconio, quid gloriosius, quid excellentius de Euangelij maiestate prædicari posset?

Sed diceres, sciret quidem uerbi prædicationem ad salutem efficacem esse, sicut Iordanis, ad curationem lepræ, sicut sal ad eiciendam sterilitatem, sicut lutum ad illuminandum cæcum, sicut fimbria ad sanandam Hemorrhousam, Si ut Iordanis, sal, lutum, & fimbria in manus Dei accepta sunt, ita quoque uerbum in manus spiritus sancti semper acciperetur. Alioqui quamdiu in hominis ore sonat, quid est nisi litera mortua? nisi sonus sine mente?

Equidem ingenuè confiteor, multos pseudoprophetas currere, qui a Domino non sunt missi, multos prophetare

PRAEFATIO.

phetare, ad quos Dominus nō est locutus, qui ut mendacium, ita & literam spiritu uacuum predicāt. Interim tamen queso animaduertas, nos non de pseudoprophetarum & pseudoapostolorum uerbo loqui, sed de uerbo ueritatis, quod uel a bono uel a malo apostolo predicatum, nunquā non manibus Dei gestatur, nunquam non spiritu sancto plenum est. Si enim tale uerbum spiritu careret, nonne mendacium esset? qui autem posset ueritas mendacium esse? Hinc ait Dominus ad Noe. Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est, ubi Diuo Petro interprete, spiritum uocat scriptura, externam uerbi predicationem, ut sit sensus, predicationis uerbi mei inter homines cessabit, eo quod prorsus carnalibus desiderijs traditi sint. Si igitur uerbum ueritatis prophetico & apostolico ore predicatum esset mera litera, cur diceretur spiritus Dei? Si merus esset hominis sonus, cur opprobretur Dominus apud Esaiam populo duriciam suam dicens. Vocauī & non respondistis, locutus sum & nō audistis, & quae nolui elegistis? Cur sapientia in Prouerbij clamaret. Vocauī & renuistis? Extendi manum meam, & non erat qui aspiceret? Nonne potuisset populus excusationem obuertere & dicere, Hominis sonum & non Dei uerbum audimus, Predicata est nobis nuda litera, non spiritus, quid igitur increpamur? Ad Hieremiam dicitur. Ecce dedi uerba mea in ore tuo, & tu audes externam uerbi Dei predicationem nudam literam uocare, ino prophano ore calumniari? Nam & Christus in

1. Petr. 3.

PRAEFATIO.

stus in Euangelio ait. Sermo quem audistis non est meus, sed eius qui misit me. Quid quod omnia prophetarum uerba mendacia essent, quando dicunt. Hec dicit DOMINVS DEVS Zebaoth. Item DOMINVS locutus est. Si uerbum predicatum non esset nisi inanis uox? Proinde non est quod de uerbo Domini iudices iuxta laruam externam, sed iuxta genuinam eius rationem. Quod audis quidem aure corporis, litera est, sed non sola, sonus est, sed non solus, alioqui non diceretur, VERBUM DEI aut spiritalis sermo. An uero ideo spiritus abest, quia tu nihil praeter literam audis? An ideo sonus sine mente datur, quod tu mentem praefidelitatis tuae hebetudine non perspicias? Hoc quid aliud esset, quam fidem Dei per tuam incredulitatem irritam fieri? Quod quam impium fuerit adscuerare, Paulus Romanis scribens testatur.

Etenim in diuinorum mysteriorum dispensationibus & ordinationibus, tametsi proposito parum feliciter respondeat, ac propter impiorum incredulitatem, euentus conatus longe dissimiliter accidunt, mysteriorum tamen ueritas constans perpetuo durat. Cum enim & apostoli duodecim & Paulus, Euangelij uerbum, hic impijs Ethnicis, illi impijs Iudeis predicarent, quorum maxima pars, tantum absit, ut audito uerbo fide respicerint, ut ueluti canes retrouersi, ipsos dilacerarint, num ideo existimas uerbum eorum mendacem fuisse literam? Certe ministerium eorum erat, quemadmodum

PRAEFATIO.

quæadmodū Paulus ait, ὁ λόγος τοῦ πνεύματος. Quod si igitur impijs, propter incredulitatem ipsorum, non ministratus fuerit spiritus, nihil ministerio, sed plurimum tamen saluti auditorum incommodauit. An semen iactum siue iuxta uiam, siue in loca saxosa, siue in spinas, non ideo bonum semen fuit, quia fructum non protulit? Ad Sacramenti questionem, ait Augustinus, nihil refert quid credat is, qui accipit sacramentum, refert quidem plurimum ad salutis eius uiam, sed ad sacramenti questionem nihil, ita ad uerbi diuini rationem (quando Verbum Dei, non ex fide nostra, sed e maiestate ueritatis diuinæ pendet) nihil refert, quid credat auditor, plurimum quidem refert, ad salutis eius rationem, sed ad uerbi questionem plane nihil. Siue enim crediderit, siue non crediderit, manet tamen uerbum diuinum, ueritate & spiritu sancto, ut ita loquar, plenissimum, nunquam non manibus Dei gestatum.

Ergo ne, inquires, uerbum prædicatum semper in manibus Dei existens, nunquam absq; fructu prædicabitur? Qui enim fieri posset, ut quod Deus ageret, non perficeretur? Dominus, inquit Esaias, Zebaoth decreuit, quis poterit infirmare? & manus eius extenta, quis auertet eam? Vt hanc obiectionem lector amicissime diluam, non multum operæ mihi assumendum puto, si tibi familiarem feceris eum librum, quem Martinus Lutherus, noster in Domino maior, de Seruo arbitrio conscripsit. In eo enim libro, ut pie,
ita

PRAEFATIO.

ita ingeniose, ex apostolo Paulo docet, aliter de Deo prædicato ac reuelato, aliter de Deo occulto loquendum esse. Quatenus igitur Deus nobis reuelatur, semper uerbo suo præsto adest, semper uerbum suum spiritu sancto implet, alioqui Prophetæ uerbum Dei nunquam prædicassent, nunquam e spiritu prophetassent. Sed quia Satan per Adami præuicationem huius mundi princeps factus est, sit igitur Dei conuiuentia, ut impij homines, Satana exagitati, VERBO DEI ac spiritu sancto resistant, & ad suum usq; tempus præualeant, ut plus damni quam fructus, plus spiritus Satanae, quam spiritus sancti ex uerbo prædicato consequantur, illorum tamen impia incredulitate, fides Dei non sit irrita. Tametsi enim sermo crucis, his qui pereunt, stulticia est, & odor mortis ad mortem, tamen sic est a Domino Deo nostro dispositus, ac ordinatus, ut sit Dei potentia, & odor uitæ ad uitam, his qui salutem adsequuntur. Etenim si reuelationis conditione de Deo loquamur, sepe Deus aliquid etiamnum grauissime præcipit, ac seuerissime mandat, quod tamen non impletur. Sic totam legem mandauit, sed quotus quisq; est, qui eam impleat, & mandatum Domini exequatur? Sic uoluit congregare Hierusalem, & ipsa noluit.

Quatenus autem nobis Deus est absconditus & non ordine reuelato, sed omnipotentia imperscrutabili aliquid proposuerit aut decreuerit, ibi tum nihil agit, quod non perficiatur, nihil proponit quod non consummetur,

PRÆFATIO.

sumetur, nihil decernit quod non impleatur. Sed hæc abscondita eius maiestas, uerius ad uenerandam adorationem, quam curiosam indagacionem, pertinet. Nam quia Dominus spiritum sanctum suum uerbo aduectum non omnibus impijs manifestet, nec in omnibus operari, seu efficacem esse sinat, ut impij ab impietate sua conuertantur, inuestigare humano captu non licet, sed adorabundo corde cum Paulo exclamandum est. O profunditatem diuitiarum, & sapientiæ & cognitionis Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles uie eius.

Itaq; in iustificatione hominis, ut operandi auctoritas soli spiritui sancto manet, ita quoq; manet uerbo prædicationis suum ministerium, quo spiritus nobis donatur, & in nobis operatur. Non quod tunc primum, quum uerbum Euangelij ex fide auditur, spiritus sanctus ut existens, in credentem illabatur. Omnia enim spiritus implet, omnia fouet, omnia continet, etiam inter impijssimas gentes, ubi Euangelij nomen ignotum est, sed quod tunc primum illabitur, ut donum, ut iustificator, illuminator, & mentis nostre purificator. Sic enim duntaxat his, qui secundum propositum uocati sunt, exhibetur.

Hæc pauca de spiritus sancti auctoritate & uerbi ministerio præfari ideo uolui, ut eo maiori obseruantia, prophetas Domini audiamus, quibus nobis salus, iustificatio & redemptio, primum quidem paulo testis, sed postea per Euangelij reuelacionem manifestus in

PRÆFATIO.

stius in Christo Iesu Domino nostro offertur ac donatur. Nunc ad interpretandum Amos accedo, qui e pastore in prophetam uocatus est, e uiculo Thekoa in tribu Iuda, quem D. Hieronymus illorum locorum peritus, ut pote Bethlehemiticus quondam incola, scribit sex milibus a Bethlechem, ad meridianam plagam distare. Legitur quoq; 2. Chron. 11. hoc oppidulum in defectione Israelis a Rehabeamo rege Iuda muris munitum fuisse. Opera precium autem est uidere, quo tempore prophetauerit. Si enim hoc cognouerimus, non mediocris prophetiæ eius lux nobis affulgebit. Itaq; prophetauit Amos, regnante in Iuda Ozia, qui & Azarias dicitur. In Israel uero Hierabeam filio Ioas, sic enim habet huius libelli ἐπιγραφή.

VERBA Amos, qui fuit inter pastores de Thekoa, quæ uidit super Israel in diebus Vziah regis Iuda, & in diebus Iarabeam filij Ioas regis Israel, duobus annis ante terræ motum.

INTER PASTORES) Vbi nos legimus (inter pastores) & translatio uetus habet in pastoralibus, Græcus quisquis ille fuerit (nam Septuaginta fuisse non facile crediderim, præsertim cum autores quidam fide non indigni scribant LXXta legem, hoc est, quinq; duntaxat libros Mosi ex Hebræo in Græcum sermonem transfuisse) interpretatus est ἐν κείναις ταῖς ἡμέραις, pro quo in Hieronymiano exemplari legitur, In Accarim, Et alia quedam translatio habet, in Accarpi. C suspicor

IN CAPVT PRIMVM

Suspicio autem in textu græco scriptum fuisse *נַקְדִּים*, id est, in Nakarim, et interpretem græcum, ut et Hieronymus notat, falsum fuisse literarum similitudine, ac pro *נַקְדִּים* Nakadim, legisse *נַקְרִים* Nakarim. Duarum enim literarum *ק* et *ר* Daleth Res figuræ, non multo discrimine inter se distant.

Porro quod pastor ouium, neglectis interim tot amplissimis et doctissimis uiris in regno Israelis, ad prophetiæ munus a DOMINO DEO nostro uocatur, re ipsa comperimus, Deum non esse personarum respectorem, sed potius diligere stulta et imbecillia secundum mundum, ut sapientes et robustos pudefaciat. Quid enim nunc habent abiecti huius mundi, quod conquérantur? Num existimabunt, ut coram mundo inter homines, ita coram Deo, inter cœlestem militiã se abiectos et contemptos haberi? At uel unius Amos exemplo admonentur, ut spem bonam concipiant ac probe confidant, se eo magis Deo curæ esse, quo contemptius a mundo tractentur. Quis enim, ut Psalmus canit, Sicut DOMINVS DEVS noster, qui in altis quidem habitat, sed tamen humilia respicit in cœlo et in terra. Et postea, Excelsus DOMINVS et humilia respicit, et alta a longe cognoscit. Huc quoque accedit, quod e Thekoa uico Iudæe propemodum ignobili, propheta uocatur, non e Hierusalem urbium nobilissima, non e clarissimis collegijs sacerdotum in regno Israelis, ut omnino discas, Deum ignobilia in mundo

AMOS PROPHETAE.

mundo eligere, ut nobiles timorem, ignobiles uero fiduciam doceat.

Que uidit) Sic enim scribitur. 1. Reg. 9. Qui propheta dicitur hodie, uocabatur olim uidens. Hinc et prophetarum oracula, uisiones dicuntur.

Super Israel) Neminem puto esse, uel mediocriter in historijs sacris uersatum, qui ignoret Salomonis regnum, sub Rehabeam, filio eius, in duo regna diuisum esse. Et duas quidem tribus, Beniamin et Iuda sub imperio familie Dauidicæ mansisse, Reliquas alios sibi reges elegisse. Hinc duarum tribuum imperium dictum est regnum Iuda, Reliquorum uero regnum Israel. Propheta ergo Amos, tametsi semel de uastationis Iudæ, quemadmodum et gentium meminit, præcipue tamen et principali orationis sue statu, aduersus imperium Israelis, seu decem (sic enim uocatur) tribuum concionatur, Futurum prædicens, ut propter impietates et scelera sua, penitus deuastetur, quã deuastationem a Salmanesser rege Assyriorum factam legis 4. Reg. 17.

In diebus Vzïa) De Vzïa rege Iuda uide. 2. Chroni. 26. et 4. Reg. 15. Vbi pro Vzïa, Azarias uocatur. De Hierabeam uero, non illo filio Nebath, qui primus Israelitarum rex fuit, sed filio Ioas, legitur. 4. Reg. 14.

Duobus annis ante terræ) Pro duobus annis, una est dictio apud Hebræos *שְׁנָתַיִם* Schenathaim, quæ cum dualis sit numeri, pro duobus annis, seu biennio exponitur. Ceterum sacra quidem litera tradunt hunc

IN CAPVT PRIMVM

hunc terræ motum, regnante Vzia, factum esse. Sic enim legitur Zach. 14. Et fugietis, sicut fugistis a facie terræ motus, in diebus Vzia regis Iuda. Sed quoto regni eius anno factus sit, non tradunt. Proinde quando singulari quodam consilio in epigraphe scribitur, hanc prophetiam factam esse duobus annis ante terræ motum, diligentius inquirendum est, quoto imperij Vzia anno terra commota sit, si forte hinc nonnihil lucis ad prophete expositionem, nobis afferatur.

De hoc itaq; terræ motu Iosephus de antiqui. lib. 9. cap. 11. ita scribit. Vzias rex instanti insigni die & generali festiuitate, indutus stola sacerdotali, intrauit in templum oblaturus incensum, in aureo altari, Deo. Pontifice uero Azaria cum alijs octoginta sacerdotibus, eum prohibente, ne faceret, quod hæc solummodo his commendata essent, qui ex genere Aaron descenderent, & clamantibus ei, ut exiret, nec ageret contra Dei leges, iratus interminatus est eis mortem, nisi tacerent. Inter hæc autem terræ motus factus est magnus, & stupefcente populo, claritas solis nimis effulsit, & incidit in faciem regis, & illi quidem lepra continuo prouenit. Ante ciuitatem uero, in loco qui dicitur Eroge, scissa est media pars montis ad occidentem, & sua uolubilitate per quatuor stadia procedens ad orientalem resitit montem, ita ut uias clauderet, & regios hortos opprimeret. Hactenus Iosephus. Porro de montis quidem scissura, fides penes auctorem sit, nobis satis fuerit, quod habeamus qualecunq; testimonium,

AMOS PROPHETAE.

nium, hunc terræ motum factum esse, incendente thymia rege Vzia, dum ipse nimio rerum successu inflatus, nec regia maiestate contentus, sacerdotale etiam munus præfacta & impudenti temeritate, sibi usurparet. De qua re copiose scribitur. 2. Chron. 26. Et quod rex Vzia propter temeritatem & ambitionem suam lepra fuerit percussus, meminit etiam liber. 4. Reg. cap. 15.

Igitur biennio ante hunc terræ motum, seu, si mauis, ante supplicium regis Vzia, quo lepra in fronte percussus est, prophetauit Amos aduersus Israelis imperium mira prorsus rerum dispensatione, Nam ea tempestate, qua Amos concionem suam irarum plenam, exorsus est, summa omnium rerum erat felicitas, in utroq; regno, tam Iuda, quam Israelis. Vterq; rex tam Vzia, quam Hierabeam, clarissimis aduersus gentes uictorijs potiebantur, fines imperij sui proferebant, & non sibi tantum latissimum imperium, uerum etiam nomini, ac populo suo amplissimam gloriam acquisierant. Cuius rei fidelis satis testis est diuina scriptura, in qua de prospera Hierabeami fortuna. 4. Reg. 14. ita legitur. Ipse restituit terminos Israel ab Emath usq; ad mare solitudinis, iuxta sermonem domini Dei Israel, quem locutus est per seruum suum Ionam, filium Amathi, prophetam, qui erat de Geth, quæ est in Ophir. Vidit enim Dominus afflictionem Israel amaram nimis, & quod consumpti essent, usq; ad clausos carceris & extremos, nec esset qui auxiliaretur Israel. Nec locus est

IN CAPVT PRIMVM

tus est Dominus, ut deleteret Israel de sub cœlo, sed saluauit eos in manu Hierabeami filij Ioas. Hactenus sacra historia. Testatur & Iosephus hunc regem quamuis alioqui impium Idololatram, optime tamen de Israelitarum imperio meritum, & in summa felicitate uitam degisse. De prospero autem Vzïe regis Iuda successu, priusquam lepræ supplicio sordidaretur, multa habes. 4. Reg. 26.

Sed ecce, in media utriusq; imperij prosperitate, exurgit Amos, & Israelitis longe aliud ex euentu felici sibi pollicentibus, iram Dei grauissimam, maledictiones infelicissimas, supplicia seuerissima, & deuastationes abominandas, paucis post annis, uenturas prædicit, atq; id quidem facit, neq; absq; ratione, neq; citra exemplum. Etenim cum Israeliticus populus rerum felicitate saginatus, non solum impietatum suarum obliuisceretur, uerum etiam in ipsis sibi applauderet atq; blandiretur, perinde ac si propter opera sua electitia, tam liberalem Dei benedictionem meritus esset, in tantam impudentiam prolapsus est, ut diuitias bonitatis diuinæ, ac tolerantie lenitatisq; contemneret, ignorans, quod bonitatis diuinæ beneficia ipsum non in impietatibus suis (quod tum uana sua ipsius persuasione credebat) iustificarent, sed potius ad pœnitentiam inuitarent, adeoq; quoniam felices haberet rerum successus, absq; ullo diuini iudicii timore, pessima quæq; effroni contumacia designaret.

Itaq;

AMOS PROPHETÆ.

Itaq; opportuno spiritus consilio, propheta Amos, prædicatione sua, minando & terrendo, uniuersum Israel emonet, ut in die bonorum, memor sit malorum, ne inter oscitantes opprimatur. Nunc enim esse resipiscentiæ tempus, nunc patere salutis ianuam, nunc Deum suam misericordiam, tam eximij beneficijs ostentantem, a grauitate iræ suæ aduersus impietates ipsorū conceptæ, pœnitentia flecti posse, Quod si occasionem neglexerint, & tantisper in iniquitatibus suis perseuerarint, dum misericordiæ ianua fuerit clausa, frustra eos tunc pulsatos, frustra misericordiam Dei imploratos. Circuibunt, inquit propheta noster, quærentes VERBUM DOMINI, & non inuenient. Eodem sane consilio Noah & Loth iusticiæ præcones, ille inter mundi recens conditi habitatores, hic uero inter Sodomitas edentes, bibentes, uxores ducentes, ementes, uendentes, plantantes, & edificantes, adeoq; secure in omni rerum abundantia uiuentes, futuram calamitatem uerbo DOMINI adnuntiabant, ne illi bonis presentibus excecati, repentino interitu perirent. Sed ut hi ab auditoribus suis, tanquam uani somnitores ridebantur, ita Amos ab Israele tanquam nuuendus uox ἀποδόγῃ contentebatur. Aures enim prospera fortuna obstructæ, VERBUM DOMINI non admittunt, & quorum mentes Satan felicitatis compedibus captiuas tenet, his risus & contemptus est, quidquid de grauitate iræ Dei, aut seueritate diuinarum maledictionum præ-

C 4

dicatur

IN CAPVT PRIMVM

dicatur. Sed audiamus nunc ipsum Prophetam Israelitis ex cultibus suis propria adinventione ac electione Deo exhibitis, & e prospero rerum euentu faelicia quæq; sibi certo promittentibus horrenda supplicia denunciantem atq; interminantem.

CAPVT PRIMVM.

Et dixit, DOMINVS de Zion rugiet, & de Hierusalem dabit uocem suam, & lugebunt tuguria pastorum, & exarescet uertex Carmeli.

ET DIXIT) Quis? Amos propheta. Quid dixit? hoc quod sequitur. Dominus de Zion rugiet, & de Hierusalem dabit uocem suam. Quid rugitum & uocem DOMINI consequetur? Lugebunt tuguria pastorum, & exarescet uertex Carmeli. Nolite inquit uobis, o Israelitæ, propter præsentem rerum fortunam applaudere, nolite uosipsos uana pollicitatione seducere, Perinde ac si nullum esset impietatis uestre supplicium futurum. Quod enim faelices agitis, ac uictoria potimini, non uestri est meriti, non iusticiæ uestre, sed diuinæ bonitatis ac misericordiæ. Hac rerum prosperitate uos ad resipiscenciam inuantis. Nisi enim resipueritis, & impietatem uestram abieceritis, ecce Dominus ille, non qui uis e media fictitiorum Deorum plebe, sed qui in monte Zion, ubi templum eius a Salomone conditum est, uespertinis & matutinis sacrificijs colitur, qui ex eo loco, Euangelion filij sui,

mundo

AMOS PROPHETAE.

mundo reuelabit, qui uos e terra Aegypti eduxit, qui uobis regnum & sacerdotium, beneficia non aestimanda dedit, qui & nuperrimam uictoriam, mera sua liberalitate donauit, qui hactenus tanto tempore ab adorado uitulo in deserto, in hanc usq; horam, ad uestras impietates conuiuit, semper fore sperans, ut resipisceretis. Is, inquam, DOMINVS, non aget iam erga uos indulgentem patrem, sed crudelem carnificem, non clementem aget regem, sed immitem Tyrannum, non amplius custodiet uos, quasi pupillam oculi sui, nec expandet super uos alas suas sicut aquila prouocans ad uolandum pullos suos, Sed quia promocastis ipsum impietate uestra, ad iram fere implacabilem disijciet ac dilaniabit uos, tanquam leo rugiens & esuriens. Quemadmodum enim leo, bestia aliqui in supplices clementissima, magna fame, non in uiros ac foeminas solum frenit, uerumetiam in infantes saeuuit, ita Dominus, cuius nomen in Zione celebratur, & qui resipiscencibus indulgentissimus est pater, tanta iracundia in uos debacchabitur, ut nec infantibus uestris parsurus sit.

Et dabit ille uocem suam de Hierusalem, quam elegit, ut illic esset nomen eius, Non autem illam dabit uocem, quam olim ad Abrahamum dicebat. Noli timere Abraham, ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis, Non illam uocem, qua Isaac promittebat dicens. Ero tecum & benedicam tibi, Tibi enim et semini tuo, dabo uniuersas illas regiones, Sed uocem

C 5

illam.

IN CAPVT. I.

illam, de qua olim maiores uestri perterriti ac pauore concussi, ad Mosen dicebant. Loquere tu nobis, & audiemus. Non loquetur nobis DOMINVS, ne forte moriamur, Sed uocem illam dabit, quæ confringit cedros, quæ dissecat flammæ ignis, quæ commouet desertum Kades, qua concutitur terra, uel, ut hic dicitur, cuius terrifico sonitu, pastorum mapalia ab habitatoribus suis uacua derelinquentur, & ob pastorum fugam, quodammodo lugere uidebuntur. Cuius uocis tam ignitus sermo est, ut ardor eius exiccaturus sit, uerticem montis Carmeli, qui pascuis suis, quondam Nabalo Abigailis marito, tria millia ouium, & mille capras nutrebat, quæam admodum scribitur. 1. Reg. 25.

Ceterum quod Amos, ingentem & non æstimandam totius regni Israelitici, calamitatem per derelictionem tuguriorum pastoralium, & ariditatem Carmeli, tantam uidelicet supplicij diuini grauitatem, tam leuiculis & rusticis rebus, explicet, non est quod mireris. Pastor enim est, pastoritia loquitur, tractant fabrilis fabri. toel magis tragice dixit. DOMINVS de Zion rugiet, & de Hierusalem dabit uocem suam, & mouebuntur cæli ac terra. Manifestius sic dicetur. Indignationem DOMINI, nulla creatura susferre potest.

SIC DIXIT DOMINVS. Propter tria scelera Damasci & propter quatuor, non conuertam eam, propterea quod triturauerit plaustris ferreis ipsam Gilead.

Et mitte

AMOS PROPHETAE.

Et mittam ignem in domum Hazael, & deuorabit palatia Benhadad.

Et conteram uentrem Damasci & eijciam habitatorem de campo Auen, & sceptrigerum de domo Eden, & exulabit populus Syriæ ad Cyrenen, dixit DOMINVS.

Propter tria scelera) Quid hoc? Propheta aduersus Israellem concionaturus, ab externarum gentium supplicio exorditur? quid ad Israellem, quod gentes, quæ sunt populus sine Deo, sine uerbo & promissione interiturae sint? Quid ad prophetam, quod alienus populus, ad quem non est a Domino Deo suo missus, propter impietates & idololatrias suas affligendus sit? Quantum mihi est iudicij, quod sentio perquam exiguum esse, opinor prophetam Amos longe alia sententia gentium calamitatem uaticinari, quam uel Esaias uel Hieremiam uel Ezechielem, Nam ut isti Prophetæ de interitu gentium aduersariarum Israeli, scripserunt. Etenim, ut Iudæi in afflictionibus & aduersitatibus suis, quas nunc a Syris, nunc a Tyrijs, nunc ab Aegyptijs, nunc a Moabitis, nunc ab Ammonitis, nunc ab Idumæis, nunc a Babylonijs perferrebant, aliquantam consolationem haberent, & non omnino oberebras impiarum illarum gentium uictorias, animum suum desponderent, opportuno spiritus consilio factum est, ut Esaias, Hieremias, & Ezechiel, consolationis argumenta ab aduersariarum gentium deuastatione traherent, exhortantes Iudæos, ut bene considerent,

& omnem

IN CAPVT PRIMVM

Et omnem suam fiduciam in Dominum reijcerent. Tametsi enim nunc aduersarii uictorij superbiant, et opinentur se perpetuo duraturos, Iudeos uero nunquam pristinae suae glorie restituendos, fore tamen, ut gentes ad internitionem usque pereant, Iudaei uero ad pristinam atque longe maiorem felicitatem redeant.

Est autem efficax consolandi ratio a futuro interitu aduersariorum ducta. Atque hac quidem causa, alij prophetae, in gentes inuehuntur. Amos uero gentium calamitatem futuram praedicat, non ut Israelent consoletur, sed potius, ut ei futurae deuastationis terrorem incutiat, ut populorum antiquorum exemplo et supplicio eum terreat et admoneat, quid ipse propter impietates suas meritis sit. Si enim DOMINVS non parcat genti ignoranter peccanti, quae nec uerbum, nec testamentum, nec promissionem, nec legem Dei habet, quanto minus parcat Israel non ignoranter peccanti, sed scienter legem Dei praeuaricanti, et testamentum Domini, impietatibus suis prophananti. Si grauius a Domino affligitur gens illa, quae paulo durius, populum Dei electum tractauit, atque in calamitatibus eius irrigit, quanto grauius affligetur Israel, Deum ipsum blasphemans et irridens? Itaque quoniam Amos, non consolaturus, sed exterriturus est Israelent, principium ab impiarum gentium deuastatione ducit, ut hinc doceat, quid calamitatum super Israelent quoque uenturum sit.

Primum

AMOS PROPHETAE.

Primum autem sermonem uertit contra Syriam, cuius metropolis est Damascus, inquiens. Sic, dixit DOMINVS, non homo mendax, non uir uanus, sed DOMINVS ille Zebaoth, qui quod semel loquitur, retractari non potest, quod decernit infirmari nequit, qui nec fallit, nec fallitur. Is autem sic dixit. Propter tria scelera Damasci, et propter quatuor non conuertam eam. Quidam sic interpretantur, quasi DOMINVS diceret, se Damascenis ciuibus tria peccata remissurum, quartum uero nolle penitus ignorare. Ego uero existimo de completionem iniquitatis sermonem fieri, atque ideo tria et quatuor in unam rationem esse subducenda. Tria enim et quatuor faciunt septem. Iam septenarius numerus in scriptura perfectionis et consummationis numerus est. Hinc compleuit DEVS die septimo opus suum quod fecerat, et requieuit die septimo, ab omni opere quod fecerat. Et Leui. 26. Addam correptiones uestras septuplum propter peccata uestra, Et postea. Percutiam uos septies, quod nihil aliud est, quam percutiam uos perseueranter, perfecte, complete, ut nullus plagarum neque finis, neque modus sit. Et in lege. Visitans iniquitatem patrum, in filiis in tertia et in quarta, hoc est, in septima generatione, quod iterum significat Deum uisitare patrum iniquitates, dum ipsi inique agere inceperunt, Et postea filij, siue illi secundae siue tertiae siue quartae generationis fuerint, patrum iniquitatem non solum sequuntur, uerum etiam com-
plent,

IN CAPVT. I.

plent, atq; perficiunt. Est enim Deus longanimis & patiens, supplicium non mox post peccatum inferens, sed usq; ad peccati completionem differens, quemadmodum Gene. 15. scribitur. Nondum, inquit Dominus, completæ sunt iniquitates Ammorrhæorum, usq; ad præsens tempus.

Ergo cum hoc loco scribitur, propter tria scelera & cætera, hanc habet sententiam. Hactenus longanimitè tuli iniquitates regni Damasceni, semper futurum sperans ut resipiscerent, at quia nunc ad septennarium usq; numerum peccatorum peruentum est, & ad summum usq; Damasceni ciues iniquitates suas compleuerunt, atq; in uerticem impietatis conscenderunt, non est, quod parcam, ignoscam aut conuertam eos ad resipiscentiam, sed potius grauissime & seuerissime eos affligam. Ob tanta enim scelera quæ perpetrarunt indigni sunt, ut conuertantur & uiuant, tantum abest, ut impune euadant. Dicor quidem misericors, clemens & multæ miserationis, sed erga illos, qui peccatorum suorum modum ac finem statuunt, qui a peccatis resipiscunt. Erga illos autem, qui nec finem nec modum peccandi sciunt, qui ad tantam iniquitatem perueniunt, ut nihil addere amplius ad scelorum cumulum queant, durissimus sum iudex, & ultor seuerissimus.

Quod autem est illud scelus, quo Damasceni iniquitates suas compleuerunt? Sequitur. Propterea quod triturerit plaustris ferreis ciues Gileaditas. Nam quod

AMOS PROPHETÆ.

quod Syri, seu Damasceni, populo meo Israel, graue damnum in bello quod gesserunt contra Ahabem regem Israel, intulerint, tolerabile adhuc erat, & uenia dignum, propterea quod Ahab mera animi sui libidine ipsis bellum inferebat, quemadmodum legitur 3. Reg. 22. Quod postea Benadab rex Syriæ tam diu obsederat Samariam, donec uenundaretur caput asini octoginta argenteis, & quarta pars cabi stercoris columbarum quinq; argenteis, facile ignoui, eo quod illa fame populi mei impietatem uisitarem. Sed cum deinde iratus esset furor meus contra Israel, & tradidisse eum in manu Azabel regis Syriæ, & in manu Benhadad filij Azabel, atq; illi tyrannidis suæ nulum modum statuentes, ciuitates Israelis munitas igne succenderent, iuuenes eorum gladio interficerent, paruulos eorum eliderent, & prægnantes diuiderent, adeoq; quasi puluerem in tritura area ad nihilum eos redigerent, qui fieri posset, ut ad tam atrocem & cruentam regum Syriæ tyrannidem, qua populum meum conculcarunt, conuiuerem? Ego iratus eram parum super Israel, & tradebam eum in manum regum Syriæ, ipsi uero tanta crudelitate in eum grassati sunt, ut nec pregnantibus parcerent.

Porro quod hic dicitur (triturerit plaustris ferreis, hoc est, rotis dentatis) metaphora est, ducta a bobus paleas triturantibus, & frumenta excutientibus. Vt plaustris ferreis triturare, sit conculcare, desolare & deuastare. Qua metaphora etiam Esaias utitur cap.

IN CAPVT PRIMVM

tur cap. 25. Triturabitur Moab sub eo, sicut teruntur palee plastro. Tyrannis autem regum Syriae in Israel, cuius hic fit mentio, describitur primū 4. Reg. 8. Vbi propheta Heliseus ad Benhadad sic ait. Ciuitates eorum munitas igni succendes, Iuuenes eorum interficies gladio, paruulos eorum elides, & pregnantes diuides. Quod postea impletum legitur. 4. Regum. 13. Iratus est, inquit scriptura, furor DOMINI contra Israel, & tradidit eos in manu Azahel regis Syriae, & in manu Benhadad filij Azahel cunctis diebus. Et postea. Interfecerat eos rex Syriae, & redegerat quasi puluerem in tritura area.

Vides quam plane conueniant prophetae uerba cum historia, ut etiam eadem triturae metaphora Amos utatur. Ceterum quod graecus non simpliciter trāstulerit (triturationi plastris ferreis ipsam Gilead) sed de suo addit τὰς ἐν γαστρὶ ἔχουσας τοὺς γὰρ λαοὺς, hoc est, pregnantes in Galaad, quamuis in Hebræo prophetae textu (pregnantes) non habeatur, tamen puto adiectum esse e uerbis Helisei, dum dicit, pregnantes diuides. Est autem Gilead, terra filijs Ruben, Gad, & dimidia tribus Manasse, in possessionem a Mose adsignata, quemadmodum legitur Num. 32. & Iosue. 22.

Audiuimus, quantum scelus Syri in Israel comiserint, audiamus nunc sceleris supplicium, quam satis iam supplicij præcesserit, cum Dominus dixit, se ob cōpleta facinora, non fore ipsis propitium atq; be-

AMOS PROPHETAE.

atq; benignum, Attamen ut sciamus iram dei non nudam esse, sed habere secum penam comitem, ideo additur. Mittam ignem in domum Hazael, & deuorabit palatia Benhadad. & c. Hazael & Benhadad reges fuerunt Syriae, quorum aula regia erat in Damasco Syriae metropoli. Minatur igitur DOMINVS se regia palatia Hazaelis et Benhadad, hoc est, regum Syriae igni consumpturum. Et conteram, inquit, Vectem Damasci, qui sunt iudices, sua concordia & consensu totam ciuitatem continentes, atq; a temerario malorum hominum insultu, legibus tanquam repagulis, eam defendentes. Vnde Prouer. 18. scribitur, Frater qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firma, & iudicantes quasi uectes urbium.

Et eijciam habitatorem de campo Auen. Damasci campus fortassis ideo Auen dictus est, q. Syriae populus, idololatriæ deditus fuerit. Nam Auen latinis est iniquitates seu Idolum. Idem de nomine Eden sententiam reor, quod aula regū Syriae, dicta sit Eden, quia magno sumptu ad delicias & uoluptatem aedificata fuerit. Nam Eden latinis significat uoluptatem. Cyrene autem, ad quam translatus est, populus Damascenus, urbs est Lybico mari adiacens, a Batto Cyrini regis filio condita.

Ceterum, de Damasci deuastatione, & in Cyrenem translatione, cuius Propheta hoc loco meminit, legitur. 4. Reg. 16. Ascendit rex Assyriorum in Damascum, & nastauit eam, & transtulit habitato-

IN CAPVT. I.

res eius Cyrenem, Rezin autem regem interfecit. Iam, si DOMINVS Damasceus, Israellem crudelius, quam par erat tractantibus, non parceret nec ignoscet, quanto minus ueniam dabit Israeli, non solum crudelitate contra proximum suum, uerumetiam impietate manifesta contra DEVM, peccanti? Si igitur uos Israelitas ad resipiscentiam non inuitat uestra felicitas, qua nunc dono DEI, non uestro merito fruimini, inuitet saltem aliarum gentium interitus, ut uerum DEVM adoretis, eumque solum suscipiatis.

SIC DIXIT DOMINVS. Propter tria scelera Gaze, & propter quatuor non conuertam eam. Propterea quod in exilium coegerint extreme exules, ut traderent (eos) ipsi Edom.

Et mittam ignem in murum Gaze, & deuorabit palatia eius.

Et disperdam habitatorem de Asdod, & septrigerum de Askalon, & conuertam manum meam contra Ekron, & peribunt reliquie Philistinorum, dixit dominator DOMINVS.

A supplicio Damasceorum, ad Philistinorum iudicium transit Propheta, ut si Israelitae suae futurae cladis ab exemplo Damasceorum admoneri noluerint, admoneantur saltem a Philistijs supplicio. Fecerunt autem Philistijs (quos Latini Palestinos uocant) assidui & anniuersarij Israelis hostes, adeo ut saepe ingentes

AMOS PROPHETAE.

ingentes ab Israelitis uictorias retulerint, cui rei fidem facit, arca a Philistijs, sub sacerdote Heli capta, & postea Saul ab ipsis interfectus. Iam, quae alias, inquit DOMINVS, mala populo meo intulerint Palestini, partim condonauimus, quod ut bar ipsis tanquam uirga ad puniendam populi mei impietatem, partim alternis uictorijs, quas Israeli benigniter concesseramus, utrumque uindicauimus. Posteaquam uero non solum male affecerunt Israellem, uerumetiam malitiam suam in ipso compleuerunt, & afflictionem afflictioni populi mei addiderunt, nullus prorsum ueniae locus relinquitur. Considera enim mihi obsecro, peccati eorum grauitatem, & ingenuae fateberis, maius esse peccatum, quam ut impune remitti debeat. Ego enim obnescio quae delicta subirascebar populo meo Israeli & in exilium eieciebam. Cum uero illi a sedibus suis profugi, latibula quaererent, atque ad Palestinos diuerterent, sperantes se illic asylum habituros, mirum quanta inhumanitate a Palestinis suscepti, quanta crudelitate tractati sint, Tutiores latuissent in medio leporum & leonum. Non enim erant contenti, miseros irridere, exules ab hospitio excludere, nisi & ipsos Edomitibus insensissimis ipsorum hostibus traderent, atque diuenderent. Esto, commeruerant Israelitae exilium, esto, hostes Palestinorum fuerant, esto multa mala eis quondam intulerant, Quid autem ad Palestinos, quod in Dominum Deum suum peccauerant? Num ideo licuit Palestinis Israelitas affligere, quia affligebat eos

IN CAP. I.

bat eos Dominus? Et tolerabile quidem bellico iure fuisset, si hostibus adhuc armatis, & nondum uictis, quaelibet etiamnum mala intulissent. At uictis & exulibus tam superbe insultare, opem implorantes tanta immiser cordia, alienis diuendere, hoc demum omnem crudelitatem superat. Nam etsi antea Palestini ab Israelitis mala multa acceperant, debuissent tamen, malis illorum presentibus, exatiari & non addere afflictionem afflictioni.

Quoniam itaque compleuerunt in populo meo iniquitates suas, efficiam, ut tota urbs Gaza, quae nunc nobilitate inter Palaestinas praecipua est, igni deuastetur, & aedes eius comburantur, Ciues quoque de Asdod urbe penitus disperdam, nec primatibus in Askalone parcam. Quid dicam de Ekron? quam manus meae grauitate prorsus opprimam, adeoque quidquid est Philistinorum, radicitus euellam, & internitioni tradam. Sunt autem Gaza, Asdod, Askalon & Ekron Philistinorum urbes, quemadmodum enumerantur in primo libro Samuelis cap. 6. Porro quid illud proprie flagitium sit, quod a Palaestinis in Israelitas commissum, hoc loco a propheta describitur, historiae sacrae, quantum ego sciam, non tradunt, Apparet tamen ex ipso textu, Palaestinos exules Israelitas, Idumaeis tradidisse, aut uendidisse, idque ex ueteri odio, atque inuidia, qua erga Israelitas flagrabant. Contra Palaestinos prophetant quoque Hieremias capit. 47. & Ezechiel cap. 25. Ut uideas de interitu Palaestinorum, spiritum sibi ubique consentientem.

Sic

AMOS PROPHETAE.

SIC DIXIT DOMINVS. Propter tria scelera Zor, & propter quatuor, non conuertam eam, propterea quod tradiderint extreme exules ipsi Edom, & non meminerint foederis fratrum.

Et mittam ignem in murum Zor, & deuorabit palatia eius.

Zor pro Tyro interpretatur, quae autore Plinio, quondam Insula fuit praefixo mari septingentis passibus diuisa, nunc uero Alexandri oppugnantis operibus continens, cuius quoque mentio saepe fit in Euangelio. Quemadmodum autem Palaestini exules Iudaeos, maiori exilio affecerunt, ita & Tyrij non mitius tractarunt eos Iudaeos, qui ad ipsos, asyli conquirendi gratia, confugerant, Exules enim Israelitas Idumaeis hostibus tradiderunt. Quod cum per se iniquum factum sit, tamen iniquitatem auget, uetus amicitia, quam Iudaei cum Tyrijs habuerunt. Erat enim Hyram rex Tyri, Dauidis amicus omni tempore, qui & postea cum Salomone pacis foedus percusserat, tantumque amicitia Salomoni coniungebatur, ut ipsum fratrem appellaret, quemadmodum scribitur. 3. Reg. 5. & 9. Quae amicitia in posteris quoque Iudaeorum & Tyriorum durauit. Hoc tamen foedere, hac amicitia, hac maiorum fraternitate, Tyrij nihil commoti, nec ulla misericordia tacti, Israelitas ob exilium miseros & calamitosos, maiori miseria afficiebant, & malis eorum ridendo contumeliose insultabant. Iam, quia

D 3

eadem

IN CAPVT. I.

eadem, quæ Palestini in Israellem commiserunt, ei-
dem etiam supplicio obnoxij erunt. Mittam enim, in-
quit DOMINVS, ignem in murum Tyri, ut tota
urbs incendio pereat. Quod siue a Nebucadnezare
Babylonis rege, siue ab Alexandro cognomento ma-
gno, impletum sit, Certe deuastationem huic urbi euen-
turam, prædixerunt etiam Esaias cap. 23. Hierem. 47.
Ezechiel 26. 27. & 28. Et quæ paucissimis Amos &
Hieremias perstrinxerunt, ea uenusta amplificatio-
ne, Esaias & Ezechiel dilatauerunt.

Sic dixit DOMINVS. Propter tria sce-
lera Edom, & propter quatuor non conuer-
tam eum, propterea quod persecutus sit gla-
dio fratrem suum, & uiolauerit utrum suum,
& mordicus tenuerit assidue iram suam, & fu-
rorem suum seruauerit perpetuo.

Et mittam ignem in Theman, & deuorabit
palatia Bazrae.

Vide quam diligenter propheta, omnium genti-
um Israelitis a quatuor mundi partibus, oriente, me-
ridie, occidente & septentrione uicinarum, iudicia
perstringat, ut ipsi alienis periculis edocti, suam futu-
ram calamitatem peruideant. Nam Israel habet Da-
mascum seu Syrian, de qua antea, ad septentrionem.
Philistinos ad occidentem, Tyrum & Sydonem inter
occidentem & septentrionem. Ammonitas & Moabi-
tas, de quibus postea, ad orientem. Edomitas uero ad
meridiem. Circuit igitur Amos a septentrione, hoc
est, a

AMOS PROPHETAE.

est, a Damasco ad occidentem, Philistinos uidelicet, et
Tyrum. Ab occidente, hoc est, a Philistinis & Tyro
ad meridiem, ad quem Edomitum populus habitat.
Ceterum, ut ratio uocabuli Edom constet, Esau frater
uterinus Iacob, dictus est Edom, quemadmodum legi-
tur Gene. 25. a quo posteri eius nomen sortiti, Edomi-
ta dicti sunt, & regio ipsorum, Idumæa, seu Duma.

His inquit DOMINVS, Edomitum multa scelera
remisi, insuper etiam beneficijs eos affeci. Nam cum
educerem populum meum Israel ex Aegypto, & mul-
tas gentes ante faciem earum delerem, prohibebam se-
uere, ne quicquam mali fratribus suis filijs Esau infer-
rent, nec regionem ipsorum hostiliter occuparent,
non enim daturus eram Israeli, ne uestigium quidem
pedis, de terra illorum, Adhæc uetabam, ne quicquam
illic ciborum prædarentur, sed pacifice transeuntes
regionem illorum, pane sua pecunia empto uesceren-
tur. Postremo legem etiam adieci dicens. Non abo-
minaberis Idumæum, quia frater tuus est. Sed quam ob-
tanta beneficia gratiam illi retulerunt? Plane can-
dem quam olim patriarcha eorum Esau retulit Iaco-
bo. Quemadmodum enim Esau tacito odio Iacobum
persequebatur, ut etiam nondum natum adhuc in
utero existentem percelleret, & posteaquam esset in
lucem editus, atq; iam grandæuus factus, uitæ eius
insidias tenderet, & fraterni, neq; id simpliciter, sed
uterini nominis appellatione, nihil commotus, interfi-
cere ipsum pararet, Ita & posteri Esau, una cum no-

Deut. 2

Deut. 27.

IN CAPVT I.

mine etiam odium eius intestinum aduersus Israelitas, hereditantes, nunquam non gladio suo Israelens persecuti sunt, ut et per Idumæos, uetus illud dictum, Fratrum iræ, uerificetur.

Tanto autem iniquius egerunt Edomitæ aduersus Israelitas, quanto cognatiores cæteris fratribus fuerunt. Maiores enim eorum, non simpliciter erant fratres, sed fratres uterini, & gemelli. Igitur si Idumæos, a persecutione Israelitarum non retraherat fratris nomen, debuerat certe eos deterruisse, uterini appellatio. Sed illi nec hoc deterriti, uiolauerunt, ut propheta ait, uterum suum. Pro utero Hebræus habet רַחֵם *rahamaï*, pro quo uetus translatio habet, misericordiā, nam וְרַחֵם *Raham* misericordiant significat. Græcus interpretatus est μήτρα *matrem* seu matricem. Sumitur autem hoc loco matrix seu uterus, more Hebræo, pro fratribus uterinis, seu pro ea cognatione, quam ex eadem matrice fratres uterini inter sese contrahunt. Ut sit sensus, Idumæi, cum debuissent, fraterni nominis reuerentia, a persecutione destitisse, nec utrima cognatione cōmōti, iram & furorem suū deposuerunt, quin potius mordicus hostilem animum tenentes, amarulentiam perpetuo seruauit.

Quid igitur suppliciorum, pro insigni illa & completa malicia, Idumæis inferam? Mittam ignem in Theman, & peribunt incendio edificia Bazaræ. Sunt autem Theman & Bazaræ, Idumæorum seu regiones seu urbes,

AMOS PROPHETAE.

urbes, ut est Esa. 63. Quis est iste, qui uenit de Edom, tinctis uestibus de Bazaræ, & Hier. 49. Audite consilium DOMINI, quod inijt de Edom, & cogitationes eius, quas cogitauit de habitatoribus Theman. Porro contra Edom, seu Idumæam, prophetarunt etiam alij, ut Esaias cap. 21. & 63. Abdias, Hieremias cap. 49. & Ezechiel. 25. Malachias uero in primo capite, quod alij futurum de Idumæa prophetarunt, iam impletum esse describit.

Sic dixit DOMINVS. Propter tria scelera filiorum Ammon, & propter quatuor, non conuertam eos, propterea quod dissecuerunt pregnantēs Gilead, ut dilatarent terminum suum.

Et succendam ignem in muro Rabba, & deuorabit palatia eius, in classico, in die belli, in turbine, & in die tempestatis.

Et ibit rex eorum in exilium, ipse & principes eius simul, dixit DOMINVS.

A meridie, hoc est, ab Edomitibus, digreditur propheta ad Ammonitas & Moabitas, quæ gentes, respectu Israelis, ad orientem habitant, originem suam ex Loth ducentes, quemadmodum legitur Gene. 19. Sic ergo dixit DOMINVS aduersus Ammonitas. Ad alia quidem scelera Ammonitarum, quæ in populum meum Israel designarunt, hactenus ita conuiui, ut etiam si eos imperio alieno subiecerim, totam tamen gentem, & gentis nomen non deleui, nunc autem cum

IN CAPVT. I.

tanta proferendi fines imperij sui cupiditate insanierint, ut etiam mulieres pregnantēs in Gilead medias diffecerint, quid reliquum est, nisi ut & ipsi penitus dissecantur & conculcentur? Etenim Ammonitæ, iam olim quidem, more humani ingenij, quo plura habebant, eo ampliora cupientes, non contenti finibus regionis suæ, quam non fortitudine uirium suarum, sed benignitate & misericordia Dei possidebant, imperium etiam regionis Gilead affectare ceperunt. Sic enim docent historiæ sacræ, Iudic. cap. 11. & 1. Reg. 11. Sed quod occupauerint Gilead, quæ tamen a DOMINO, familiæ Gad, Ruben, & dimidiæ tribus Manasse tradita fuerat, haud obscure significauit Hieremias, in principio capitis. 49. dicens. Hæc dicit DOMINVS. Nunquid non sunt filij Israeli? aut hæres non est ei? Cur igitur hereditate possedit rex eorum (filiorum Ammon) ipsam Gad, & populus eius in urbibus illius habitauit?

Itaque, quoniam Ammonitæ, dum aliena imperia magis affectarent, quam sua tuerentur, crudelissima atrocitate, populum meum in Gilead sic tractarunt, ut nec pregnantibus parcerent, efficiam, ut nec suos fines retineant, nec ab hostibus suis ullam clementiam sentiant, sed una cum urbibus & habitationibus suis deleantur. Mittam enim ignem (hoc est) deuastationem & desolationem, in urbem eorum clarissimam, nomine Rabba (de qua urbe. 2. Reg. 11. & 12.) & omnia urbis ædificia destruentur, totamque regionem eorum, hostis

AMOS PROPHETAE.

hostis aduentitius ita depopulabitur, ut uix gentis nomen superauerit, Quinetiam rex & principes eius, in exilium reijciuntur, & mutata conditione, in carceres abducentur, eo sane tempore, quo aduersarius hostis omnem eorum regionem, bellico strepitu, classico tumultu, tanquam turbine ac tempestate implebit. Atque hoc futurum esse Ammonitis, prophetarunt etiam postea Hieremias cap. 49. & Ezechiel. 21. Ceterum ubi uetus tralatio habet Melcham, ibi nos interpretati sumus (rex eorum) Nam alij putant Prophetam loqui de Ammonitarum idolo, quod. 3. Reg. 11. Moloch uocatur. Vt cumque, siue pro rege, siue pro idolo acceperis, nihil obscuritatis in sensu habebis.

Sic dixit DOMINVS. Propter tria scelera Moab, et propter quatuor non conuertam eum, propterea quod combusserit ossa regis Edom in cinerem.

Et mittam ignem in Moab, & deuorabit palatia Kerioth, & morietur in sonitu Moab, in classico & in uoce tubæ.

Et disperdam ludicem de medio eius, & omnes principes eius interficiam cum ipso, dixit DOMINVS.

Vide quam æquissimus Iudex sit Dominus Deus noster, Non enim solum punit iniuriam pijs illatam, uerumetiam illam quoque uindictam, quæ impijs quidem, sed tamen iniuste infertur. Nam, ut Moabitarum rex impius erat, ita & rex Idumæorum, nihilominus tamen

IN CAPVT PRIMVM

tamen uindicat Dominus in Moab, eam crudelitatem, qua regis Idumæorum ossa in cinerem concremauerit. Nullus igitur uane sibi immunitatem a supplicio Dei polliceatur, si iniuriam inferat homini, quem certo sciat esse malum & impium. Est enim Deus ultor iniuriae, siue bono siue malo illatæ. Nam si leges ciuiles, a priuato homine non ferunt, ut sortum contumeliose sortum appellitet, & lex Domini ferret ut mala malo iniussus inferres? Mea, inquit Dominus, est ultio, ego rependam. Tu uero etiam inimico beneficias. Ut proximo beneficias, præcipio, non autem præcipio, ut inter amicum & inimicum discernas. Vterq; tibi proximus est, Vtriq; benefaciendum est. Nonne & pater cælestis oriri solem suum finit super bonos & malos? Si igitur huius patris filius esse uolueris, oportet ut beneficentiam charitatis tuæ, super utrosq; & bonos & malos effundas. Aliud est, Si Dominus aliter mandauerit. Israelitis enim præceptum erat, ut gentes in terra Chanaan deuastarent. Magistratui quoq; ciuili mandatum est, ut fontes puniat. Hæc autem non sunt generalia, sed personalia præcepta, Israelitis, & legitimo magistratui priuatim a Domino data. Ceterum, generale est, omnibus tam amicis quam inimicis benefacere. Tametsi enim inimicus tuus ob maliciam suam, neq; apud Deum neq; apud homines, frugi homo tibi uideatur, Non est tamen, quod propterea inique ipsum tractare debeas. Tu quidem iudicas eum hominem prorsus inutilem, longe autem diuersum est

Dei

AMOS PROPHETAE.

Dei iudicium. Nonne & Pharaoni debatur, neq; Deo utilis, cuius uerbo præfracte resistebat, neq; hominibus, quos tyrannide premebat. Domino tamen Deo nostro, satis commodus uisus est, per quem nomen suum celebrius & gloriosius coram pijs reddat. Quod si nulla alia inimici tui utilitas appareat, certe hæc multo maxima est, quod frequentibus suis iniurijs, patientiam tuam atq; animi tolerantiam exerceat ac probet. Vide, quantorum bonorum ansam tibi prebeat in inimici iniuria. Afflicto, inquit Paulus, patientiam parit, patientia probationem, probatio autem spem, Porro, spes non pudefacit. Sed hæc alterius sunt loci, ad prophetæ interpretationem reuertor.

Libuisset, inquit DOMINVS, ad alias Moabitæ impietates, quas non tam in me, quam in populum meum designarunt conuiuere. Sed quia in concremandis ossibus regis Edom, peccata sua compleuerunt, ignoscere porro nec libet, nec licet. Proinde, ut dignum moribus factisq; suis exitium accipiant, tantam calamitatem in regionem eorum immittam, ut quicquid est, etiam magnificarum ædium in urbe eorum Metropoli, nomine Kerioth, desoletur, & regionis magistratus, bellica strage interficiatur. Iam, si magistratum sustulero, quid reliquum erit, nisi totius regionis deuastatio. In qua enim regione magistratus non erit, in ea etiam si quidam habitauerint, non tamen diu a latronibus, securi & incolumes perdurabunt.

Quale

IN CAPVT PRIMVM

Quale uero scelus illud fuerit, quod Moab in regem Edom, ossa eius concremando commiserit, scriptura sacra, quod ego sciam, non tradit. Hebraei, autem D. Hieronymo, dicunt, ossa regis Idumae, qui cum Ioram rege Israel & Iosaphat rege Iuda ascenderat aduersum Moab, in ultionem doloris, a Moabitibus postea conuulsa atque succensa. Quid? si ex hoc loco interpretaremur, historiam quae scripta est. 4. Reg. 3. ubi sic legitur. Cōsurgens Israel percussit Moab, at illi fugerunt coram eis, & postea. Circumdatus est ciuitas a fundibularijs, & magna ex parte percussa. Quod cum uidisset rex Moab praeualuisse scilicet hostes tulit secum septingentos uiros, educentes gladios, ut irrumperent ad regem Edom, & non potuerunt. Arripensque filium suum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocaustum super murum, & facta est indignatio magna in Israel.

Vbi igitur historia habet. Arripens filium suum primogenitum, haud scio, num arripuerit rex Moab, non filium suum proprium, sed filium regis Edom primogenitum, & concremauerit eum coram oculis hostium suorum super murum. Vnde quod propheta ait, (Combussit ossa regis Edom) non intelligitur de ossibus regis senioris, sed filij eius, qui propterea rex dicitur, quod pro patre suo esset regnaturus. Sed quia communis habet sententia, quod per filium primogenitum, non filium regis Edom, sed Moab intelligendus sit, non magno pere contenderim. Quantum ad prophetam intelligentiam

AMOS PROPHETAE.

intelligentiam attinet, satisfactum nobis erit, si cognouerimus, Moab compleuisse iniquitates suas in comburendis ossibus regis Idumae. Quomodo uero haec concrematio facta sit, ociosorum est negotium. Porro supplicia, quae hactenus propheta aduersus Tyrum, Edom, Moab & Amon uaticinatus est, impleta sunt a Nebucadnezare Babylonis rege, quemadmodum scribitur Hieremiae. 27.

Sic dixit DOMINVS. Propter tria scelera Iuda, & propter quatuor non conuertant eum, propterea quod reiecerint legem DOMINI, & mandata eius non custodierint, & deceperint eos mendacia ipsorum, post quae ambulauerant patres eorum.

Et mittam ignem in Iuda, & deuorabit palatia Hierusalem.

Quae praecesserunt iudicia, aduersus incredulas gentes pronunciata sunt. Possent igitur Israelitae, in quorum terrorem haec omnia dicuntur, uana spe sibi applaudere, atque dicere, Nihil ad nos gentium incriminatarum supplicia, propterea quod gentes non sint populus Dei, non habeant legem & testamenta, sed prorsus sint Deo abominabiles. Non igitur mirum est, si radicitus propter impietates suas extirpentur. Nos uero sumus semen Abrahae circumcisum, cui Deus promisit, sese in omnibus aduersis affore. Nos sumus illi, de quibus Dominus Deus noster dixit, filius meus primogenitus Israel, & iterum. Vos eritis mihi in pecu

IN CAPVT PRIMVM

in peculium de cunctis populis. Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Qui ergo fieri posset, ut nos Dominus deleret, sicut forte impias gentes, perditionem optime meritas, deleturus est.

Itaq; ne Israelitæ hac tergiuersatione, omnem timorem a se excuterent, propheta Amos, ad priora iudicia adiungit etiam supplicium regni Iuda, ut ex illo regnum Israel colligat, quantum, quamq; graue ipsum maneat exitium. Si enim Dominus non parceret illi populo, qui ab ipso in possessionem electus est, penes quem est templum Domino sanctificatum, in quo offeruntur holocausta uespertina & matutina, cuius regnum æternum fore promisit, qui habitat in Hierusalem, urbe a Domino præ omnibus alijs electa, sed potius grauissime ipsum affliget, propterea quod legem & mandata Domini non obseruauerit, & fictitijs cultibus, iuxta paternas traditiones & fundationes, Deum coluerit. Et tu Israel, impunitatem tibi polliceberis, cum sexcenties grauius quam regnum Iuda, aduersus Deum peccaueris? Noli te ipsum uana pollicitatione seducere, impune non abibis, Apud Dominum enim circūcisio externa nihil est, Semen Abraham externum nihil est. Legem habere nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei aliquid est, & tum prodest circūcisio, si legem obseruaueris.

Iam, quia Iuda, etiamsi fuerit circumcisus, templum habeat, uespere & mane offerat holocausta, tamen reiiciat legem Dei, & mandata eius non custodiat, sed potius

AMOS PROPHETAE.

sed potius paternas impietates, quam Dei uerbum sequatur. Ideo mittam, inquit Dominus, ignem in Iuda, & deuorabit palatia Hierusalem, hoc est, quemadmodum gentium incircumcisarum regiones deuastabuntur, ita & regnum Iuda desolabitur, & populus eius in captiuitatem abducetur, quod impletum est sub Zidekia in deuastatione Babilonica, per regem Nebucadnezarem.

Porro quod dicitur (deceperunt eos mendacia ipsorum) ad cultus fictitios, & idololatrias respicit, quæ in regno Iuda contra uerbum Dei perpetrabantur. Cultus enim fictitij, dicuntur mendacia, propterea quod non ex uerbo Domini, quod est ueritas, sed ex bona hominum, quam uocant, intentione, & hypocritica adinventione, quæ est mendacium, instituti sunt. Solent autem huiusmodi cultus, duobus potissimum nominibus seducere, Altero, quod speciem habeant in oculis hominum splendidissimam, altero, quod parentes & maiores, quos suspicimus & ueneramur, eos instituerint, adeoque, ipsi Deum coluerint. Itaq; ne pius quispiam his fucis seducatur, necessarium est, ut ex oculis suis, speciei honestatem, & maiorum auctoritatem seponat, in solum autem uerbum & præceptum Domini respiciat, in quo tanquam firma petra consistens, aduersus omnem hypocritisimam sese tueatur.

Sic dixit DOMINVS. Propter tria scelera Israel, & propter quatuor non conuer-

IN CAPVT. II.

tam eum, propterea quod uendiderunt pro argento iustum, & pauperem propter calciamenta.

Conterunt in puluerem terræ caput miserorum, & uiam afflictorum declinant, Similiter uir ac pater eius, uadunt ad puellam, ut polluant nomen sanctum meum.

Et super uestimentis pignoratitijs recumbunt, iuxta omne altare, & uinum mulctatorum bibunt in domo Dei sui.

Et ego exterminauī Amorraeum a facie eorum, cuius altitudo, cedrorum altitudinem (æquabat) & fortis ipse quasi quercus, & contriui fructum eius desuper, & radices eius subter.

Et ego eduxi uos de terra Aegypti, & duxi uos in deserto quadraginta annis, ad possidendam terram Amorraei.

Et suscitauī de filiis uestris, prophetas, & de iuuenibus uestris Nazaraeos, nunquid non est ita, filij Israel, dicit DOMINVS?

Et propinastis Nazaraeis uinum, & prophetis mandastis dicentes, ne prophetetis.

Ecce ego anxior subter uos, quemadmodum anxietur plaustrum onustum feno.

Et peribit fuga a ueloce, & fortis non corroborebitur potentia sua, & robustus non liberabit animam suam.

Et appre-

AMOS PROPHETAE.

Et apprehendens arcum non constabit, & uelox pedibus suis non liberabitur, & uectus equo non liberabit animam suam.

Et robustus corde inter fortes nudus effugiet, in die illa, dicit DOMINVS.

Peruenit uel tandem propheta, ad huius libri præcipuum argumentum, uidelicet, regnum Israel, in quo præter idololatriæ impietatem, aduersus Deum, horrenda etiam flagitia aduersus proximi charitatem designabantur. Principio, regni eius incolæ, uendebant pro argento iustum, & pauperem pro calciamenti. Huius loci uaria est interpretatio, Sunt qui exponant, locupletiores, & nobiliores Israelitarum, pauperes, sed innocentes & nihil tale meritos, extraneis gentibus, accepto precio uendidisse, contra Domini legem, quæ scripta est Deut. 24. Si deprehensus fuerit aliquis furans fratrem suum de filiis Israel & locauerit aut uendiderit eum, interficietur fur ille, & auferes malum de medio tui. Quod si hæc fuerit huius loci sententia, certe exprobrat Amos Israelitis, quod impune in imperio suo tulerint plagarios, latrones, & prædones, adeoq; illos, qui capiunt homines, ut exigant pecunias.

Cæterum nisi alio uocaret me, hoc quod postea ca. 3. scribitur, Vbi hæc sententia repetitur, sed alijs uerbis, uidelicet, ut possideamus pro argento egenos, ita potius exponerem, ut magistratus populi hoc loco accusaretur, quod ob personarum respectum,

Et mune-

IN CAPVT II.

et munerum acceptionem, iusti et innocentis causam, in iudicio peruerteret, atque pauperem in gratiam diuitis opprimeret. Id quod se penumero magistratibus a prophetis obijcitur, Esaias inquit. Vae qui condunt leges iniquas et scribentes iniusticiam scripserunt, ut opprimerent in iudicio pauperes, et uim facerent causae humilium populi mei, et Micha. Audite principes domus Iacob, et Iudices domus Israel, qui abominamini iudicium, et omnia recta perueritis.

Sed quia postea quasi exponendo dicitur (ut possideamus pro argento pauperes) ideo hunc locum intelligamus, de auaritis diuitibus, qui usuris suis, pauperes sibi obnoxios reddebant, atque in seruitutem suam redigebant. Tametsi enim lex Domini dicat, Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes, et iterum. Non fenerabis fratri tuo ad usuram, pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, Diuites tamen hac lege contempta, usuris suis, pauperes alioqui innocentes et honestos, non solum expilabant, uerum etiam in suam potestatem et seruitutem redigebant. Quod si haec fuerit sententia, textus sic transferendus est (propterea quod emerint pro argento iustum) nam dictio Michram, quae hic ponitur, indifferens est ad uenditionem et emptiorem.

Et ab hac expositione non admodum abhorret, quod

AMOS PROPHETAE.

quod sequitur, Et pauperem propter calciamenta, scilicet emerint. Vbi nos habemus calciamenta, Hebraeus legit. Naalim, quod significat clausuras et oblationes, hinc quia calceus pedem claudit, significat etiam calciamenta. Quocumque autem modo acciperis, certe auarorum impietas erga pauperes describitur, quod auari emerint, in seruitutem suam redegerint, aut potius oppresserint egenos, ut terminos agrorum suorum dilatarent, atque maximo uicinorum pauperum incommodo fines suos profferrent, omnesque circumiacentes agros suis terminis concluderent. Tam morosa enim est libido habendi et dominandi, ut sicut nec regni consortem, ita nec agrorum uicinum ferre queat. Vnde et Esaias Vae illis insonat, dicens, Vae qui coniungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis, usque ad terminum loci et c.

Haec ita interpretor, perinde ac si pro Naalim, conclusiones agrorum, legeres. Quod si uero calciamentum arripserit, quid impediret quo minus eandem sententiam arripias, et pro calciamento, agrorum possessionem intelligas. Nam et calciamentum in eadem metaphora, in psalmo legitur. In Idumaeam, inquit, extendam calciamentum meum, hoc est, terminos regni, et fines imperij mei. Huc accedit, quod per calciamenti solutionem, pro ueteri apud Iudaeos more, significabatur cessio et resignatio iuris sui, quod quis in agro aliquo possidebat, quemadmodum scribitur Ruth. 4. Non igitur alienum est, si calcia-

IN CAPVT. II.

menta pro possessionum finibus acceperis. Nisi forte placuerit D. Hieronymi expositio, qui calciamenta interpretatur, pro rebus uilissimis, quibus auari preciosam animam hominis pauperis uendiderunt. Nec his contenti maligni homines, quod uendiderint innocentibus, quod pauperes deglubant, insuper hoc malum adiungunt, quod miseros & afflictos prorsus abominantur, contemnant, deiiciant, conterant, ac uelut pedibus conculcent, & quum miseriorum afflictiones benigna compellatione leuare deberent, eorum occursum quasi malum omen auersantur. Et hæc mala aduersus pauperes designant.

Quid uero dicam de fornicationibus & adulterijs ipsorum? Parentum est, ut castorum morum exemplo, liberos suos ad castitatem inuitent. Sed ecce, qualis pater, talis filius. Pater fornicatur, filius fornicatur. Pater adulterium committit, filius incestum. Pater libidinem exercet prohibitam, filius turpem sequitur luxum. Breuiter, pater & filius, sæpe eandem etiam puellam (o flagitium detestandum) amant. Quo facinore sit, ut nomen meum contaminetur, & pessime inter gentes audiat. Vt enim nomen meum sanctum est, ita quotquot illo gloriantur, sancte uiuere oportebat. Nunc autem cum flagitiosissime Israelitæ uiuant, nonne nomen meum per se sanctum et immaculatum, illorum horrendis criminibus sordidatur? Quis enim uel infirmorum in fide, uel incredulorum, uidens tantam uiciorum Lernam in populo Dei,

AMOS PROPHETAE.

Dei, de nomine Dei, quo mali gloriantur, bene sentiret, aut loqueretur? Non igitur simpliciter peccant illi facinorosi. Primum enim flagitijs suis legem Dei preuaricantur. Deinde, infirmum in fide, grauiter offendunt. Postremo incredulum, ad odium nominis Dei, quod mali profitentur, incitant atq; commouent.

Et hæc forte tolerabilia essent, si hic esset peccatorum finis, sed iniquitas alia aliã trudit. Nam posteaquam pessima quæq; uiciorum genera designarint, tum demum, ut honestatem suam tueantur, ad cultum Deo præstandum, uel tandem accedunt, atq; ibi, cum optimi uideri uoluerint, pessimi fiunt. Nam super uelut stimentis pignoratitijs recumbunt iuxta omne altare, & uinum mulctatorum in domo Dei sui bibunt, hoc est, solennia instituunt & peragunt sacrificia & conuiuia, non e bonis iusto labore, aut hereditate acquisitis, sed e rapinis & pignoribus pauperum, et ex eorum opibus, qui iniuste puniti atq; iniquo iudicio damnati sunt. In sacrificijs magnifica celebrant conuiuia. Vbi si conuiuiorum suppellectilem consideraueris, non sunt nisi pauperum pignora. Si sumptum, non sunt nisi opes, iniuste mulctatorum.

Porro de reddendis pignoribus lex sic habet Deut. 24. Cum repetes a proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris domum eius &c. Quo loco lex iubet pignus pauperi ante solis occasum reddere, non iubet templo offerre. Sic alias iubet, ut iniuste iudicetur, non iubet, ut magistratus pauperem deglubat,

deglubat, & postea cultum diuinum, ex rapina illa pauperis instituat. Hoc enim non est Deo sacrificium offerre, sed ex Deo rapto rem facere, dum cogitur rapina & particeps in cultu suo, & operculum esse.

Ceterum, quod apud Iudeos in cultibus suis, hoc apud Christianos sub Papatu in sacerdotijs & anniuersarijs instituendis contigit. Hæc enim plerumque e bonis, sœnore, rapinis, aut calumnia acquisitis, instituta sunt, Nam morituri, rapinarum, & fœnorum suorum conscij, Christum ignorantes, inferni tamen supplicia formidantes, hoc consilio sibi succurrere conati sunt (sed frustra) si partem sœnorum & rapinarum, ad cultum Dei transferrent, quo & relictæ hæredibus pars, in conspectu Dei iustificaretur. Vnde uidemus ea bona, uulgari etiamnum prouerbio testante, carere benedictione, Psaffen gut fâselt nichts. Idem fere usu uenit in ornamentis ecclesiasticis, posteaquam enim mulieres in delitijs uiuentes, satis aduersus Christum in uestimentis suis preciosis lasciuiuerint, tum demum consecrant ea templis, ut ex ipsis ornamenta missatica conficiantur, quo celebrius sacrificetur, adeoque imprudenter impleatur illud Ezech. capi. 16. Sumens de uestimentis meis, fecisti tibi excelsa hinc inde consuta, & fornicata es super eis sicut neque est factum, neque futurum est, Et tulisti uasa decoris tui de auro meo atque argento quæ dedi tibi, & fecisti tibi imagines masculinas & fornicata es in eis, & sumpsisti uestimenta tua multicoloria.

multicoloria & operuisti illa, Quale igitur supplicium pro hoc scelere tibi inferetur? Sequitur apud Ezechielem, Hæc dicit Dominus, Ecce congregabo amatores tuos contra te undique, & denudabunt te uestimentis tuis, ut auferant uasa decoris tui, & derelinquent te nudam plenamque ignominia, adducent super te multitudinem, lapidibus lapidabunt te, & trucidabunt te gladijs suis &c.

EGO AVTEM exterminaui Amorraeos &c. Post flagitiorum in Israel enumerationem, recenset Dominus beneficia, quæ in Israelitas contulit, & quibus illi, ad mutuum officium & gratiarum actionem inuitari debuissent. Sed impietas more suo pergit esse impietas, & subinde potentior erumpit, beneficijs diuinis saginata, Ego, inquit Dominus, ut ad obsequium legis meæ Israelitas benefaciendo inuitarem, radicitus hostes eorum Amorraeos contriui, ita ut nec reliquæ de ipsis superstites remanserint, quamuis robore suo, & fortitudine, quercus ac cedros æquarent (hoc est) longe omnium fortissimi essent. Nihilominus tamen, quemadmodum arbor aliqua, sæpe una cum radicibus, trunco, ramis & fructibus, e terra euellitur, & in ignem conijcitur, ita gentem Amorraeorum a stirpe sua euulsi, propter Israelitas, ut illi quidem penitus perirent. Hi autem beneficio meo inuitati, me meamque legem agnoscere disce-

rent. Et ut manifestum fieret, eam uictoriæ esse meum,

IN CAPVT II.

non fortitudinis populi Israelitici beneficium, initio permisi, ut gladio Amorraei percussi, ob impietatem suam infeliciter pugnarent & caderent, quemadmodum scribitur Num. 14. & Deu. 1. Postea uero, ut notam facerem erga Israelem misericordiae meae magnitudinem, gentem illam sic deleui, ut uix nomen gentis reliquum fieret. De his autem uictorijs, uide Nu. 21. Deu. 2. & 3. Iosue. 10. Iudi. 11. Huc accedit quod scribitur Psal. 134. Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes, Seon regem Amorraeorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaan &c. Paruum forte hoc beneficium uideretur, si Israelis fortitudo antea tanta fuisset, ut suis uiribus tot reges Amorraeorum seu Cananaeorum debellare potuisset. Nunc autem in Aegypto Israel, adeo affligebatur, & opprimebatur, ut contra unum regem Aegypti, ne hiscere quidem atq; mutire auderet, quin potius laboribus defessus, adeo imbellis factus erat, ut ne nidum quidem picarum, quemadmodum prouerbio dicitur, oppugnare potuisset, nedum tot reges armatos, & urbes muratas. Ego uero, ut ab initio meam erga ipsum misericordiam declararem, liberaui eum principio ex Aegypto, fornace illa ferrea, nec hac solum, ueram etiam in deserto quadraginta annis cum ipso ambulauit, dirigens uiam eius, nube & columna, pluens manna de caelo, dans aquam de petra, mittens cornices trans mare, Breuiter, omnibus beneficijs eum obruens, donec educerem ipsum ad terram Chanaan, in qua

AMOS PROPHETAE.

in qua & Amorraeus habitat, & darem ei terram illam in hereditatem, hereditatem, inquam, Israeli populo meo, En obtinuit eam, habet, possidet, fruitur. Quid mihi pro tantis beneficijs reponit? nihil aliud nisi meras ingratitudines.

Porro, ne non satis liberalitatem meam e corporalibus beneficijs, intelligerent Israelitae, adieci & spiritualia. De filijs enim ipsorum suscitaui prophetas, & de iuuenibus eorum Nazaraeos sanctos. Quid dicam? nihil non beneficijs meis apud ipsos tentauit, ut saltem minus peccarent, si omnino nihil bene agere uellent. Misi prophetas, non aduenas sed indigenas et gentilicios, qui uerbo Domini eruditi, legem Dei praedicarent, & ad resipiscentiam uerbo suo inuitarent, sed ipsi hoc beneficium diuinum contemnentes, prophetas etiam persequebantur, & uetabant, ne praedicarent uerbum Dei. Elegi quoque inter ipsos, Nazaraeos, qui sancto suo exemplo, & uita austeritate populum ad temperantiam & modestiam hortarentur. Quis ex uobis negare hoc audebit? Manifestius certe est, quam ut negari possit. Sed tantum absuit, ut exemplum temperantiae in ipsis imitarentur, ut potius Nazaraeos coegerint, ipsorum more, intemperanter uiuere, & contra praescriptum regulae suae, uinum bibere.

Ceterum de lege Nazaraeorum scribitur Nu. 6. qui fuerunt inter Israelitas, quasi monachi Domino sanctificati, propria quadam uiuendi regula ab alijs hominibus

hominibus separati. Quando enim natura per sese prona est, ad instituendos cultus electios, ideo spiritus sanctus, multa diligentia apud Israelitas cauit, ne quicquam in cultibus diuinis tentaretur, citra uerbum Dei. Hinc est, quod tot sacrificiorum genera, tot sacrificiorum ritus, per totum Leuiticum describantur, similiter tam mirabilis uiuendi regula, Nazaraeis uotarijs ponatur, non quod in ijs cultibus aliqua religionis uis posita sit, sed ne populus pro sua libidine, in quosuis obuios cultus citra uerbum ferretur. Tot enim uis in ijs cultibus, non in opere, sed in uerbo posita est, & propter uerbum seu ordinationem Dei, non propter opus, Deo placet.

Vnde, quia hoc loco exprobratur Israelitis, quod Nazaraeis uinum propinauerint, non propter opus ipsum tanto pere irascitur Dominus. Qui enim Deus opus illud, uini uidelicet exhibitionem & potum, per sese condemnaret, qui alias iubet dicens, Date siceram merentibus, & uinum his qui amaro sunt corde? Sed ideo exprobratur, quod contra legem Dei, & uerbum Domini, Nazaraeos uinum bibere coegerint. Tolle uerbum Domini, & liberum est uinum bibere, adde uerbum Domini, & uinum exhibere aut bibere, tam grande est nefas, quam adulterium aut latrocinium. Sic Adamo in paradiso lex data erat, ne uesceretur de pomis arboris scientiae boni & mali. Parua quidem per sese res est, pomo uesci, sed non parua res erat uerbum Domini, quo pomi esus uetabatur.

batur. Esum forte pomi per se non magnopere requirebat Dominus, magnopere autem requirebat, mandati & uerbi sui obseruationem.

Sic Saul mandabatur, ut in Galgala expectaret septem diebus, donec Samuel ad ipsum ueniret, & tunc faceret Domino holocaustum. Et expectabat quidem Saul septem diebus, offerebat tamen holocaustum ante Samuelis aduentum. Quid ergo? Leuicula res uidebatur, etiam si tantus rex, contemptum sacrificulum non expectaret, uidebatur quoque reatum, si Domino holocaustum fieret. Sed hoc opere, perdidit Saul coram Deo regnum suum, & audit, Nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quaeuit Dominus sibi uirum, iuxta cor suum, & c. Non requirebat quidem Dominus per sese, tantilli temporis praecupationem, sed magna cura requirebat, uerbi sui obedientiam. Ita enim ait Samuel, Nunquid uult Dominus holocausta & uictimas, & non potius ut obediatur uoci Domini? Melior est enim obedientia quam uictima, & auscultare magis, quam offerre adipe arietum.

Iam, ut & de Nazaraeorum figura pauca adjiciam. Nazaraei adumbrarunt omnes pios Christianos, & regula eorum uiuendi, forma est uitae institutionis in Christianismo. Quia enim uinum bibere uetabantur, significat Christianos debere non quidem ab omni abstinere uino, sed continentissimam agere uitam, ne nimio obruti uino, in libidine incidant. Vnde Paulus Ephe.

IN CAPVT. II.

Ephe. s. ait. Ne inebriemini uino, in quo luxus est, & ad Timoth. Non multo uino deditos. Quod uero nouacula non transierit per caput Nazareorum, omni tēpore separationis sue, admonet Christianos, ne delitijs diffuāt, ne seruiant lasciujs, et molliciei, sed masculas & uiriles mores exprimant, & per omne uitę sue tempus, sanctitatem præsent. Huc accedit, quod Nazarei super mortuum non ingrediebantur, quod quid aliud significat, quam Christianis non licere mortuaria opera sectari, & peccata mortalia committere? ac ne patris quidem & matris, & fratris & sororis exemplum in peccando sequi. Qui enim, inquit Christus, diligit patrem & matrem plusquam me, non est me dignus. ECCE EGO ANXIOR SVBTER VOS &c. Anxiatur & stridet, ac, ut ita dicam, ululat plastrū sceno prægrauatum, Quod igitur fœnum est plaistro, hoc uos Israelitę propter peccata uestra mihi estis, uidelicet, tam graues & molesti, ut deficiam, nec ferre possim. Quis enim tam horrenda scelera sustineret? quis ad tanta flagitia conuiueret? Itaq; iudicio meo efficiam, ut nec ueloces fuga sua pœnam effugiant, nec fortes potentia sua euadant, nec robusti uiribus suis, uitam suam uindictent, nec sagittarij constent, nec pedites, nec equites liberentur, sed etiamsi quis maxima fortitudine præstans, non interficiatur, tantis tamen malis obruetur, ut uix nudus effugiat, idq; fiet in illo die, quem Dominus futuro supplicio impietatis destinauit, quo Dominus

AMOS PROPHETAE.

Dominus uisitaturus est omnia impiorū Israelitarum scelera. Quis hæc dicit? quis hæc prædicat? non homo, sed Deus, non seruus, sed rerum omnium Dominus, qui ut non fallit mendacio, ita non fallitur hypocrisi. Proinde, si tanta supplicia effugere uolueritis, Resipiscite, ac dignos pœnitentię fructus facite, & resipiscet Dominus ab eo malo, quod contra uos est locutus. Potest etiam hic locus aliter exponi, ut in hoc uersu (Ecce ego anxior subter uos &c.) ad leonem alioqui terribilium, formidolosam naturam respiciatur. Nam, autore Plinio, tametsi leo, animalium omnium fortissimum & seuissimum sit, tale tamen, tamq; seuum animal, rotarum orbes circumacti, curruq; inanes, & gallinaceorum cristę, cantusq; etiam magis terrent, sed maxime ignes.

Est igitur hæc sententia. Vos Israelitę, nunc leones estis, nunc fortes, nunc bellaces, nunc audaces estis, nondum reuelato impietatum uestrarum iudicio, omnia prospera uobis pollicemini. Sed quemadmodum seuissimos leones, stridor inanum curruum terret, ita ego quasi currus subter uos stridebo, Tunc uos, qui antea leones ferriore uidebamini, tantus terror comprehendet, ut nusquam tutam salutem adsequi possitis. Cursori non proderit sua uelocitas, fortem non iuuabit audacia, Potentem non iuuabit robur corporis sui, Sagittarium non defendet arcus aut telum, Pediti non proderit festinantia sua, Equiti non auxiliabitur equi uelocitas. Breuiter, etiamsi fortissimi

mus quisq; mortem effugiet, tamen nudus effugiet, tanta futura est impietatis afflictio. Ex hoc loco uides, nulla dona corporalia posse nobis aliquid adiumenti in iudicio diuino asferre, iuxta testimonium Hieremiae dicentis, Non gloriatur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitijs suis &c. Eadem habes infra cap. 9. Non erit fuga eis, & qui fugerit ex eis non saluabitur.

CAPVT TERTIVM.

AVDITE VERBUM istud, quod locutus est DOMINVS super uos, filij Israel, super omnem familiam, quam eduxi de terra Aegypti dicens.

Tantummodo uos agnouit ex omnibus familijs terrae, propterea uisitato super uos omnes iniquitates uestras.

Alia Prophetae concio, qua Amos futuram regni Israel deuastationem, argumento a consensu spiritus in prophetis ducto, comprobatur. Audite, inquit, non meum somnium, sed uerbum, quod DOMINVS locutus est, non aduersus incircumcisas gentes, ne uobis ob circumcisionem uestram blandiamini, sed aduersus uos filios Israel, aduersus omnes familias, quas Dominus misericordia sua ex Aegypto liberauit, ne forte existimetis Dominum idcirco non uisitatum iniquitates uestras, quod patres uestros quondam potēti manu e fornace ferrea Aegypti eduxerit.

Nihil

Nihil uobis peccantibus proderit patrum pietas, nihil iuuabit praeterita liberatio, quin potius, quo maioribus hactenus beneficijs à Domino affecti estis, eò grauioribus supplicijs ob ingratitudinem uisitabimini. Audite igitur quid Dominus loquatur. Ex omnibus terrae familijs dumtaxat uos agnouit, uos elegi, ut essetis gens sancta, regale sacerdotium, atque adeo populus meus peculiaris, in quo omnibus gentibus nomen misericordiae, potentiae, & benignitatis meae declararem. Et elegi uos, non quia cunctas gentes numero uincebatis, cum fueritis omnibus populis pauciores, sed quia dilexi uos, & custodiui iuramentum, quod iuraui patribus uestris. Propter uos autem reliquas gentes partim odio habui, partim penitus deleui, ut uos terram eorum possideretis. Quid pro his beneficijs mihi retulistis? Primum, aduersus Deum impij, deinde aduersus proximum iniurij estis, hoc est, omnia flagitiorum genera designatis. Idcirco multitudinem peccatorum uestrorum, supplicij grauitate recompensabo.

Ceterum quod hic dicitur, Tantummodo uos agnouit ex omnibus familijs terrae, Posset aliquis querere, Ergo ne Dominus non agnoscit nec curat alias gentes? Nonne Paulus scribit, quod Deus, non Iudeorum tantum, uerum etiam gentium Deus sit? Absit, ut dicamus, Deum non item aliarum gentium Deum esse. Quae enim Iudaeis beneficia corporalia dominus praestitit, eadem etiam ac longe maiora alijs popu-

F lis con-

IN CAPVT TERTIVM.

lis contulit. Dedit Israelitis terram Chanaan, sed in circumcisis dedit totam aliam terram, præ qua, quantula obsecro, terra Chanaan portio est? Contulit Israelitis regionem fluentem lacte & melle, sed gentibus contulit plerasq; regiones butyro & adipe fluentes. Donauit Iudæis regnū, sed illud uix regni umbra est, si conferas cū Babylonico, aut Alexandrino, aut Romano quondam, quod incircumcisis gentibus donauerat. Sed hoc interest, quod Iudæis talia beneficia collata sunt, per uerbum Domini, & per fidem accepta. Gentibus uero collata sunt citra uerbum, & possessa citra fidem. Quanto igitur uerbum Domini & fides infidelitatem præstant, tanto maiora sunt beneficia Iudæis quàm gentibus collata. Tametsi enim gentium beneficia superent Iudæorum beneficia, externa doni preciositate, non tamen superant ea, diuina misericordia & liberalitate.

Adhæc, Deus quidem aliarum gentium Deus tantum est creator, conseruator & nutritor. Israelitarum uero seu fidelium, non tam corporis conseruator, quàm totius hominis saluator æternus. Alijs quidem gentibus Deus est potens, pijs uero & spiritualibus Israelitis, Deus est misericors, & pater. Itaq; cum Propheta hoc loco dicat, Deum tantummodo Israelcem agnouisse, non de potentia maiestatis eius, qua uniuersa administrat, intelligas, Sed de misericordia & benignitate, qua pios per uerbum & fidem amplectitur.

sed

AMOS PROPHETAE.

Sed quàm absurda inquires hæc est argumentatio. Elegi uos præ omnibus gentibus, idcirco uisitato iniquitates uestras. Nonne magis confectaneum esset. Elegi uos, ideo etiam parcam & ignoscam uobis? Age, memineris pacti, quo Dominus cum populo Israel conuenit Exo. 19. Deu. 7. & 28. Si audieris uocem Domini Dei tui, eris benedictus, Si non audieris, eris maledictus. Ex hoc pacto conuenienter sequitur. Elegi te pacto quodam, ut legem meam seruares, sed quando recesseris a pacto, puniam te, ita enim inter nos conuentum est. Rursus audio, Si hæc est conditio populi Dei, ut grauius propter pactum puniatur, præstat esse gentilem sine pacto? Respondet Paulus Ro. 2. Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, ita qui sine pacto impie fecerunt, sine pacto punientur.

NVM ambulabunt duo simul, nisi conuenerint?

Num rugiet leo in sylua, & prædam non habeat? num dabit catulus leonis uocem suam de cubili suo, nisi aliquid cæperit?

Num cadet auis in laqueum terre absq; aucupe? num auferretur laqueus de terra, prius quàm capturam cæperit?

Num clanget tuba in ciuitate, & populus non expauescet? num erit malum in ciuitate, & DOMINVS non faciet?

Quoniam non faciet dominator DOMI-

F 2 NVS

IN CAPVT TERTIVM.

NVS ullam rem, nisi reuelauerit decretum suum seruis suis prophetis.

Leo rugiuit, quis non timebit? dominator DOMINVS locutus est, quis non propbetabit?

Quia dixit propheta, Dominum iniquitates Israelis uisitaturum, & tunc nihil minus ob prosperum rerum successum, futurum uidebatur, quam supplicij uisitatio, ideo probat nunc a consensu spiritus diuini in prophetis, quod futura sit ingens afflictio super Israel. An existimatis uos Israelitæ, uanum esse, quod pro concione publica prædico? Qui potest illud uanum esse mendacium, quod tanto spiritus consensu ubiq; prædicatur? Quod enim ego in Israel adnuncio, hoc idem adnunciant Micheas & Hoseas, & quod nos prædicamus, hoc idem confirmat Esaias in regno Iuda. Prætereo reliquos prophetas nobis subscribentes. Nisi igitur Dominus in nobis loqueretur, putatis quod tanta concordia in adnuntiatione deuastationis regni uestri conuenire possemus?

Quod si hoc nondum intelligatis, agite exemplis quibusdam uobis explanabo. Num ambulabunt duo simul, nisi conuenerint aut in itinere, aut mentis concordia? certe hostes nunquam concorditer simul ambulabunt, & qui in uia nunquam conuenerunt, quomodo una gradientur? Ita qui fieri posset, ut propheta Domini tanto consensu, deuastationem futuram prædicarent, nisi Dominus cum ipsis conuenisset,

aut

AMOS PROPHETAE.

aut reuelasset? Ambulat Dominus cum prophetis, non igitur irritum erit quod conantur. Videamus & aliud exemplum. Num leo rugiet in sylua, si prædam non habeat? & num catulus leonis clamabit, nisi prædam coeperit? Quod si nec leo nec catulus leonis frustra rugiunt, & frustranea esset uox Domini Dei nostri per os prophetarum suorum rugientis? Leonis clamor, argumentum est aut capiendæ aut captæ prædæ, ita Domini uox argumentum est futuræ cladis. Non enim Dominus tanta constantia, tanta seueritate per prophetas suos exitium toti regno Israel minaretur, nisi immineret malum. Et nisi illud immineret, non reuelasset prophetis suis.

Etenim nihil in humanis rebus ferè memorabile facere solet Dominus, nisi antea reuelauerit illud prophetis suis, ut populo prænuncient, ob eam uidelicet causam, ut interim filij Dei habeant resipiscendi occasionem, filij uero tenebrarum subinde magis atq; magis excæcentur, ac per hoc iustam damnationem accipiant. Sic Noe reuelatum est futurum diluuium, Sic Abraamo & Lotho reuelatum est futurum incendium Sodomæ.

Iam si dixeris, nullum malum in Israel futurum, propterea quod Dominus nesciat nisi benefacere Israelitis, aut ut magis impius sis, si obieceris, quemadmodum Threnorum tertio capite scribitur, ex ore altissimi nec mala nec bona egredi, sed quæuis pro sua libidine ferri, Domino interim suas res agente,

IN CAPVT TERTIVM

non est, quod ideo aut securus malum effugias, aut oculum Domini omnia contemplantem fallas. Quænt admodum enim aues non capiuntur extentis laqueorum retibus sine aucupe, ita nulla afflictio hominibus absq; Domino contingit, & nulli peccatores tribulationis uinculo capiuntur, absq; aucupe Domino Deo nostro. Adhæc, non leuantur retia de terra, super quam extenta erant, nisi prædam coeperint, ita posteaquàm Dominus Deus noster retia future afflictionis extenderet, non ea auferet, donec afflictio uenerit, & peccatores non resipiscences comprehenderit. Aucupes & uenatores non frustra tendunt retia sua, & uos existimabitis Dominum prædicationis uerbi sui laqueos, atq; imminentis calamitatis retia extendisse? Absit, ut tantam insipientiam sapientissimo Deo adscribamus.

Porro cum hic dicitur, Num erit malum in ciuitate, quod Dominus non faciet? queri solet, num & mala a Domino fiant. Et qui impij sunt, illi iuxta Hieremiam dicunt, Ex ore altissimi non egredientur nec bona nec mala, hoc est, omnia humana à fortuna reguntur, Deo interim aut dormiente, aut suas res curante. In Ezechiele quoq; seniores domus Israel in abscondito cordis sui dicunt. Non uidet Dominus nos, dereliquit Dominus terram. Alij uero aiunt, Dominum operari quidem mala pœnæ, hoc est, afflictiones, sed non mala culpæ, quæ sunt peccata, Sic enim malum diuidunt.

Nos

AMOS PROPHETAE.

Nos paulo dilucidius de hac re ita diamus, quòd si ad omnipotentiam Dei respiciamus, omnia à Deo, potenti manu & efficaci actione fiunt, siue mala culpæ, siue mala pœnæ. Deus enim est, qui obdurauit Pharaonem, qui decepit per pseudoprophetas Ahabum regem, qui tradidit gentes per cupiditates cordium suorum in immundiciam, qui tradidit eas in cupiditates ignominiosas, in reproban mentem, ut facerent quæ non conueniebat, repleti omni iniusticia, scortatione, uersutia, auaritia? Quod si uero ad uoluntatem Dei uerbo suo manifestatam respiciamus, pie pronuntiabimus, Deum non operari mala culpæ, quæ sunt peccata. Prohibet enim lege sua peccata, quomodo igitur ea uellet? Et qui non uult mortem peccatoris, quomodo uellet peccata? Qui odit iniquitates Iacob, & detestatur superbiam Israel, quomodo illa operaretur?

Duo ergo in domino Deo nostro consideranda sunt. Alterum, omnipotens eius actio ab oculis nostris abscondita, rationi humane imperscrutabilis, mente tamen adoranda, & iuxta hanc operationem, non permittit tantum mala, uerum etiam potenter agit. Alterum, uoluntas Dei per legem seu uerbum eius manifestata, & nobis proposita, ut opera nostra ex illa comparemus, & actionibus nostris exprimamus, iuxta hanc recte dicimus, Deum non operari mala seu peccata, sed permittit quidem ea opere, dum omnipotentia sua non impedit, non tamen per-

F 4

mittit,

IN CAPVT TERTIVM.

mittit ea, uoluntate sua reuelata, hoc est, uerbo & lege sua. De qua re plura legas in libello D. Martini Lutheri, cui titulum fecit, De seruo arbitrio.

Redeamus rursus ad explanationem Prophetæ, Num, inquit, claret tuba in ciuitate, & populus non expauescet, ita si Dominus tuba prædicationis sue insonuerit, quis non contremiscent? Rugiente leone omnia animalia territa fugiunt, & non exterrentur homines rugiente domino Deo eorum? Rugit autem Dominus per prophetas suos, dum annuntiat populo scelera, & minatur eis, ni resipiscant, supplicia. Hoc igitur loquente, hoc decreta sua reuelante, nemo est qui tacere possit, qui non prophætet. Nam etiam si tunc homines tacerent, lapides certe clamarent. Si prophetæ silerent, profecto asini loquerentur, quemadmodum de asina Bileam scriptum est. Itaque quando Dominus uno omnium prophetarum ore, futura supplicia denunciaret, non est quod uobis securitatem polliceamini, quin potius ab iniquitatibus uestris resipiscite, ut & Dominus penitentiam agat super malo, quod contra uos locutus est.

Clamate ad palatia in Asdod, & ad palatia in terra Aegypti, & dicite, Congregamini ad montana Somron & uidete tumultus magnos in medio eius, & calumnias inter ipsos.

Et non nouerunt facere rectum, dicit Dominus, thesaurisantes iniurias & deuastationes in palatijs suis.

Propterea

AMOS PROPHETAE.

Propterea sic dixit dominator Dominus, obsidebitur, & circumdabitur terra, & deijcietur à te fortitudo tua, & diripientur palatia tua.

Quod Hieremias de regno Iuda conqueritur dicens, Frons mulieris meretricis facta est tibi, & noluiisti erubescere, hoc idem conqueritur nunc Amos de regno Israel. Etenim propter frequentia scelera, eo impudentia uenerant, ut nulla lege, nullis minis, nulla seueritate & grauitate ad peccatorum suorum cognitionem adduci potuerint. Sed si arguebantur à prophetis, tantum absuit ut resipiscerent, & dignos fructus penitentiae facerent, ut quo plus arguerentur, eo plus uerbum Domini persequerentur, & iniquitates suas tanquam equissimas rectitudines excusarent. Quid igitur faceret propheta Amos? cum nullum inter Israelitas reperiatur, qui scelera & impietates Israelis calculo iudicii sui testificari uelit, appellat ad incircumcisarum gentium iudicia. Citate, inquit, mihi iudices & primates Philistinorum atque Aegyptiorum. Dicite ad proceres Asdod, quæ est una ex urbibus Philistinorum, & ad magnates Aegyptiorum, ut ad diiudicandas Israelis impietates, ad Samarie montana descendant. Quod si coram illis ethnicis iudicibus, scelerum uestrorum uos accusarem, & illi difficerent tumultus, seditiones, caedes, dolos, fraudes, rapinas, calumnias & pauperum oppressiones inter uos innumerabiles, certo fore sperarem, ut

F s iudicio

IN CAPVT TERTIVM.

iudicio superarem, & uos peccatorum ac scelerum apud impios iudices conuincerem.

Iam si tanta sint uestra flagitia, ut etiam in iudicio ethnicorum condemnaremini, quanti rogo peccatores estis in iudicio Dei? Ecce enim, ut probe sententiam Domini super uos agnoscatis, Hec dicit Dominus, tantum abest ut Israelitæ recte agant, ut etiam recta agere nesciant. Primum noscere non uolūt, quid sit rectum, quid iustum & pium. Contemnunt enim legem Domini, abominantur uerbum Dei, quo solo quid sit rectum discitur. Suas autem adinventiones solas probant, & eas tanquam iusticias optimas Deo obrudunt. Deinde etiam si quid sit rectum ē uerbo Domini didicerint, tamen sectantes legem iusticiæ, ad legem iusticiæ non perueniunt, quia non ex fide, sed tanquam ex operibus legis, quemadmodum scribit Paulus Roma. 7. Quid enim boni facere possent peccatorum mole obruti? quam iusticiam præstarent iniquitate pleni? Colligunt & coaccruant Israelitæ sibi opes, fraude & calumnijs acquisitas, thesaurisant sibi bona, pauperum direptionibus & oppressionibus, & putas tales egregij aliquid in operibus Dei facere posse? Fingere & simulare bonum possunt, facere nō possunt. Quantumcunq; enim alioqui hypocritas agant, & extrinsecus probi uideantur, tales tamen diuitias & opes fraude paratas domus sue detinent, propter quas tota eorum regio deuastationi obnoxia erit. Audite igitur impij, animaduerte

AMOS PROPHETAE.

te scelerosi, quod dominator Dominus iudicium de uobis tulerit. Velitis, nolitis, peccatores impij estis. Itaq; ut digno factis supplicio afficiamini, obsidebitur & circumdabitur regio uestra exercitu hostili, exercitu Salmanassar regis Assyriorum, qui non tam fortes tuos bellatores occidet, quam omnes munitas urbes tuas deuastabit, adeoq; omnes thesauros tuos depradabitur. Vide regni Israelitici deuastationem 4. Reg. 17.

Ex hoc loco notabis, opes fraude & calumnijs acquisitas, nemini parari nisi hostibus et aduersarijs, & si has maxime heredes accipiant, pessime tamen ipsis cedunt. Quid igitur ad opes cumulandas, malis artibus tantopere contendis? quid tanta fraude in proximi bona inhias? audis ne male partum, male dilabi? & que paras, non heredibus, sed hostibus, non amicis, sed inimicis paras. Et si heredibus, tamen ingratis, aut opum dolo partarum maledictione miseris futuris? Itaq; ut partis bonis in Domino fruaris, fac ut diues in bonis operibus efficiaris, & facilis sis non ad diripiendum, sed ad impartendum, ut recondas tibi thesauros in caelis, ubi nec ærugo neq; timea corrumpit, & ubi fures non perfodiunt, nec furantur.

Sic dixit DOMINVS, quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut cartilaginem auris, sic eruentur filij Israel habitantes in Somron, in angulo lectuli, & in Damasco, in grabbato.

Audite,

IN CAPVT TERTIVM.

Audite, & testificamini, in domo Iacob, dicit dominator DOMINVS Deus Zebaoth.

Quoniam in die cum uisitauero scelera Israel super eum, uisitabo etiam super altaria Bethel, & amputabuntur cornua altaris, & cadent ad terram.

Et percutiam domum hyemalem una cum domo aestiua, & peribunt domus eburnea, & dissipabuntur domus multe, dicit DOMINVS.

Quid ergo totum ne regnum deuastabitur, ut nihil reliqui maneant? omnes ne habitatores occidentur ut nullus euadat, qui uel dumtaxat cladis nuncius sit? Ad haec respondet Dominus. Superstites quidem aliquot remanebunt, & uiui, tantam calamitatem euadent, sed paucissimi, sed bene numerabiles. Quomodo enim interdum pastor superueniens, insequente suo clamore & tumultu, ab ore leonis, duo crura aut extremum auriculae ouis iam deuorata recuperat, ita uix tricesima aut quadragesima pars populi Israelitici ab imminente calamitate liberabitur. Tametsi enim minor Israelis portio in Samaria habitet, maior autem in regno Damasceno, quo putant sese egregie aduersus hostes suos, tutos & securos, ueniet tamen dies, quo nullum habebunt, nec in Samaria nec in Damasco asylum.

Ceterum quod hic dicitur, filij Israel qui habitant in Samaria in angulo lectuli, & in Damasco, in grabato, re-

AMOS PROPHETAE.

bato, respicere uidetur ad illud quod legitur. 4. Re. 17. Ierabeamum filium Ioas restituisse Israeli Damasceum. Hinc cum Israelitarum maior pars Damasceum regnum inhabitaret, dicitur in Damasco tanquam in toto lecto recumbere, & cum minor populi portio adhuc Samaritanos montes inhabitaret, dicitur in Samaria tanquam in angulo & termino lectuli, caput suum reclinare, ut Samaria sit terminus dumtaxat lectuli, si conferatur ad regnum Damasceum, quod toti grabato comparatur.

Haec est ergo Prophetae sententia. Nunc quidem uos Israelite, imperij uestri fines usque ad Damascum Syriae Metropolim protulistis, ut regnum uestrum latius in Syriam seu Damascum, quam in Samariam protendatur, sed futura est tanta super uos calamitas, ut nulla uobis nec in Samaria nec in Damasco securitas pateat. Itaque admono, inquit dominator Dominus Zebaoth, uos propetas, ut audiatis, & postea nomine meo apud populum testificemini, me in die supplicij tanta seueritate scelera Israelitarum uisitarum, ut nec impia altaria Bethel, ubi nunc uitulus in honorem Dei colitur, integra remaneant. Amputabuntur enim altaris cornua, & in terram deiciuntur, nec splendida aedificia siue hyemalia siue aestiua, incolumia euadant, & in summa, quicquid est aedium sumptuosarum, siue sacrarum, siue prophanarum, siue publicarum, siue priuatarum, funditus deuastabitur & dissipabitur. Iam non est quod externa regionis

IN CAPVT TERTIVM.

gionis alicuius deuastatione, aut corporali hominis morte, peccatorum scelere atq; iniquitati satisfaciat. Nulla enim deuastatio tam grauis, nulla mors tam seua est, quæ possit peccati alicuius crimen expiare, nisi unius Domini nostri Iesu Christi mors innocentissima.

Corporalia autem supplicia ideo peccatoribus Dominus minatur, non ut his peccato satisfaciat, sed ut his extrinsecus coram mundo dumtaxat declaret ac manifestet futurum idemq; æternum supplicium, quod omnes peccatores, ni resipiscant, in futuro seculo maneat. Etenim Dominus Deus noster unam quidem Sodomam & Gomorram semel igni combussit, unum Pharaonem semel in aqua maris submersit, unum regnum Iuda & Israel semel & iterum deuastauit. Sed ut non soli illi peccatores fuerunt, ita non solum illos supplicio corporali propter peccata affecit, sed quotquot non resipuerunt, et ad percutientem se non reuertuntur, æterno supplicio ita affecti sunt, ut illorum corporali poena omnibus peccatoribus futuri super ipsos diuini iudicii specimen exhibitum sit. Est enim corporalis afflictio, supplicij pro peccatis precium, æterna autem mors epilogus. Quemadmodum enim fides sub benedictionibus corporalibus, spirituales perficit, ita sub externis afflictionibus & maledictionibus, absconduntur internæ atq; æternæ, id quod satis aperte indicat Paulus de Abraami promissionibus Gala. 3. & de Iacob atq; Esau. Rom. 9. Itaq; quod

AMOS PROPHETÆ.

quod Dominus hoc loco Israelitis euenturum minatur, ut regnum ipsorum per Salmanesarem Assyriorum regem deuastetur, hoc uti re ipsa accidit, ita in impijs non resipiscentibus malorum initium fuit, qui propter impietatem suam, unâ cum corporali, etiam æterna maledictione condemnati sunt.

CAPVT IIII.

AVDITE uerbum istud uaccæ Basan, quæ estis in monte Somron, uiolentiam inferentes miseris, conterentes egenos, dicentes dominis suis, afferte & bibamus.

Iurauit dominator DOMINVS per sanctuarium suum, quoniam ecce dies uenient super uos, & leuabunt uos sudibus, & posteriora uestra hamis piscationis.

Et per partes extrahemini unaquæq; ante aliam, & mittemini ad palatium.

Alia prophætæ Amos concio, aduersus principes & consiliarios regis Samariæ, quos metaphorico nomine uaccas Basan uocat. Ne miretis autem, quod Amos tam celebribus & delicatis uiris, tam rusticum, inciuilem adeoq; contumeliosum uaccarum titulum ascribat. Pastor enim est, non in aulis principum, quæ sunt celebrium titulorum officina, nutritus, ut planè nesciat scapham, aliter quam scapham uocare. Porro Basan, quæ unâ cum Gilead data est in sortem

IN CAPVT QVARTVM.

in sortem dimidia tribui Manasse, quemadmodū scribitur Deu. 3. & Ios. 12. nobilis est a pascuis & querubus, ut legitur Esaie. 2. & Zacha. 11. Vnde principes & consiliarij regum Israel uacca Basan uocantur, propterea quod Deus eorum uenter sit, qui nati sunt consumere fruges. Cum enim pro ratione muneris sui, uiolentia oppressos liberare, & egenos iuuare deberent, ipsi primi sunt, qui uiolentiam inferant, & pauperes opprimant. Nec aliud curant, nisi conuiuia, luxum, & ebrietates.

Quemadmodum enim uacca pingues ad arandum nihil, ad uorandum autem & potandum plurimum ualent, ita primates regis in Samaria, ad consulendum reipub. planē nihil, ad opprimendum uero pauperes, ad inferendam uim egenis, ad consumendum fruges, & ad perdenda uina potentissimi sunt.

Et ut uacca pingues si sitiant, mugitu suo insuauimoleste sunt, ita primates regis semper ingeminant, agite, bibamus, conuiuemur, potemus, pocula exicemus, equalibus haustibus certemus. Et hoc ipso uaccis peiores sunt, quod hæ non potent nisi sitientes, & potant quantum satis est ad extinguendam sitim, illi autem non expectant sitim, sed e somno experrecti, protinus nudi & anhelī ingentia uasa corripunt, uelut ad ostentationem uirium, ac plene infundunt, ut statim euomant, rursusq; hauriant, idq; iterum tertioq; tanquam ad perdenda uina geniti, & tanquam effundi illa non possint nisi per humanum corpus.

De quibus

AMOS PROPHE TAE.

De quibus etiam Esaias cap. 5. concionatur. Væ qui consurgitis mane, ad ebrietatem sectandam, & potandum usq; ad uesperam, ut uino aestuetis, & postea. Væ qui potentes estis ad bibendum uinum, & uiri fortes ad potandam siccam. Similiter Eccls. 10. Væ tibi terra, cuius rex puer est, et cuius principes mane comedunt. Rursum, Beata terra, cuius rex nobilis est, et cuius principes uescuntur tempore suo, ad reficiendum, non ad luxuriam.

Quam autem poenam Esaias et Ecclesiastes ebrijs regum primatibus minantur, eandem hoc loco Amos, consiliarijs regum Israel ob oculos ponit, dicens. Audite uos uacca pingues, uos primates regni Israel, Ihr pascuiter. qui Domino regi uestro, non ut reipub. operam detis, sed ut potet atq; conuiuetur, consulitis, audite inquam, & probe animaduertite. Ut enim certo cognoscatis firmitatem consilij Dei, quo ebrietatem uestram, & calūnias quibus egenos opprimitis, supplicio affecturus est, nō simpliciter uobis poenā minatur, sed iurat per Sanctuarium suum, se impietates uestras uindicaturum. Nam homines quidem per eum iurant, qui sit maior, Cum autem Deus non possit per quemquam maiorem se iurare, nonnunquam per seipsum, nonnunquam per nomen suum magnum, nonnunquam per dexteram suam, nonnunquam per animam suam, nonnunquam per Sanctuarium suum, quod est templum in Hierusalem iurat, ut iuramento suo propositi sui certitudinem declaret. Iurat autem Dominus,

G

certissime

IN CAPVT IIII.

certissime uentura esse tempora, quibus supplicium sumendum sit de impijs principibus.

Et quando propheta principes uocauit uaccas, in explicando supplicio eorum, ceptam uaccarum metaphoram seruat, dicens. Vos primates, uaccæ pingues estis, proinde pro sorte & conditione uaccarum pinguium tractabimini. Porro, uaccæ ideo saginantur, ut pingues effectæ occidantur, & cibus humanus fiant. Posteaquàm enim occisæ sunt, a lanio sudibus ac perticis in altum eleuantur, & posterioribus pedibus, capite deorsum dependente, in clauos qui sunt uelut hami piscatorum, suspenduntur. Deinde particulatim, altera uel portio, uel tota uacca, post alteram, diffecantur, & ad nobilium, ut in escam parentur, domus & palatia mittuntur. Haud absimilis erit uestra, o principes, fortuna. Nunc enim multa potentia, multis diuitijs, multo honore, imò multis impietatibus saginati estis, ut maturi admodum sitis occisioni. Proinde ueniente lanio, qui est Salmanassar rex Assyriorum, aliquot ex uobis occidentur, caput uestrum & omnis potentia uestra deijcietur, aliquot in captiuitatem abducentur, ut sint gentilium ludus & risus. Impij enim ideo in altum tolluntur, ut profundius deijciantur, Summis in hoc mundo laudibus celebrantur, ut eterno dedecore sordidentur, Bonis huius terræ saginantur, ut pinguis Satanae esca fiant, ut impios in hoc mundo felices, recte uocaueris, saginata Satanae altitia.

Des
teus
fels
mest
sew.

Porro

AMOS PROPHETAE.

Porro ubi nos uertimus, mittimini ad palatium. Hebraeus pro palatio habet **הַחֲמוּנָה** habarmona, quod Septuaginta uerterunt, montem Remmon, quasi essent duæ dictiones, alij autem celsitudinem, alij Armeniam. Nobis uero arridet palatij expositio, ut in hac dictione **הַחֲמוּנָה** habarmona, secundum **ה** he, pro **א** aleph ponatur, ut est facilis symbolismus inter he & aleph. Armona enim cum aleph scriptum, palatium seu penates significat. Et hæc interpretatio metaphora uaccarum magis conuenit. Nisi forte placuerit sic exponere. Et proijciemini ad penetrale, ut sit sensus, uos uaccæ pingues a lanio dissectæ, particulatim proijciemini ad promptuaria, ut suo tempore paterfamilias uos ad escam familie sue promat. Ita & impij principes occidentur, & catenis noctis, und cum Satana in tartarum præcipitati, tradentur in iudicium seruandi, ut eterna morte pereant.

ITE ad Bethel, ut impie agatis, ad Gilgal, ut multiplicetis impietatem, & afferte ad crastinum mane sacrificia uestra, ad tertium diem decimas uestras.

Et incendite de fermento laudem, & annunciate spontaneas oblationes, facite ut audiat, Sic enim uoluitis filij Israel, dicit dominator DOMINVS.

Vnde & ego dedi uobis puritatem dentium

G 2 in cunctis

IN CAPVT IIII.

in cunctis urbibus uestris, & defectum panis in omnibus locis uestris, & non estis reuersi ad me, dicit DOMINVS.

Ego quoq; prohibui à uobis imbrem, cum adhuc tres menses usq; ad messem (superessent) & plui super ciuitatem unam, & super ciuitatem alteram non plui, pars una compluta est, & pars super quam non pluit, exaruit.

Et uenerunt duæ (&) tres ciuitates ad ciuitatem unam, ad bibendum aquas, & non sunt satiatae, & non estis reuersi ad me, dicit DOMINVS.

ITE AD Bethel &c. Ζαχαρῶος, seu ironia mordax, qua Dominus præcipiendo, impietatem arguit. Agite uos israelitæ, quando omnino libet uobis esse impijs, abite ad Bethel, impietatis uestre templum, ut illic pro animi uestri sententia impietatem tanquam cultum Dei exequamini, abite ad Gilgal, ut illic prauaricationem uestram augeatis. Et cum illic ueneritis, mox altera die, afferte mane sacrificia uestra. Tertia autem die sequenti, afferte decimas uestras. hoc est, nullum diem intermittatis in Bethel & Gilgal, quin cultum aliquem Deo uestro præstetis. Primo enim perfectionis uestre die, quo ad loca illa peruenieritis, requiescite, & uires quas longa peregrinatione exhausistis, recuperate. Postero autem die, tum denuo sacrificia uestra adducite. Tertio deinde die, ut singulis diebus sacrum faciatis, decimas portate.

Et ut

AMOS PROPHETAE.

Et ut omnino cultus uester diuinus augeatur, adde-
te quoq; laudem, hoc est, sacrificiū laudis seu obla-
tionem pro gratiarum actione, quæ fiebat placentis
panis fermentati, quemadmodum scribitur Leuiti. 7.
Vnde hic dicitur, Incendite de fermento laudem. Et
quo religiosiores atq; iustiores uideamini, afferte
etiam spontanea sacrificia, idq; non tacite, nec occul-
te, sed quo conspicui sitis hominibus, & glorificemi-
ni ab illis, facite ut ante uos tubis canatur, & per
præconem palam annuncietur, spontaneam adfore
oblationem.

Hæc uobis præcipio, nō quia mihi talis cultus pla-
ceat, sed quia uos neglecto uerbo meo talem elegi-
stis. Quicumq; enim cultus diuini citra mandatum aut
uerbum Domini instituuntur, tantum abest, ut Do-
mino placeant, ut maiorem abominationem ipsi ob-
trudere non posses. Nam in ratione diuini cultus,
non est respiciendum, num in honorem & gloriam
Dei ab homine institutus sit, sed num sit uerbo Do-
mini sanctificatus, num præcepto diuino commenda-
tus. Etenim cum uerbum Domini omnia sanctificet,
quis sanctus erit cultus, uerbo Domini non apprehen-
sus? Et cum Dominus in religione cultuum diuinorum,
nihil tam respicere soleat, quam uerbum suum,
quæ obsecro opera, pro uero cultu acceptaret, in
quibus non inueniret uerbum suum? Usq; adeo sanè
Dominus in cultu & operibus uerbum suum requi-
rit, ut idem opus, in altero, uerbum per fidem habete

G 3

pro

IN CAPVT IIII.

pro maxima pietate, in altero, uerbo carente, pro maxima impietate computet.

Pro exemplis accipe tibi Abraamum et Manasse regem Iuda. Nam Abraam posito filio suo Isaac in altare, super struem lignorum, extendit manum suam, et arripuit gladium, ut immolaret filium. Hic Abraami conatus sanctissimus erat, et Deo acceptissimus, eo quod uerbum Dei habebat, dicentis. Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis Isaac, et uade in terram Moria, atque ibi offeres eum in holocaustum. Unde Dominus tam uehementer hoc opere, ex fide in uerbum profecto, delectatus est, ut de caelo per angelum Abraamum alloqueretur et diceret. Per memet ipsum iuravi, ait Dominus, quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito, benedicam tibi et multiplicabo semen tuum. Sed et Manasse, quem admodum scribitur. 4. Reg. 21. sacrificaturus, et Deo cultum praestiturus, filium suum per ignem traduxit. Quod opus non tam pro impio quam abominando computatur. Tametsi enim specie externa idem uideatur cum opere Abraami, tamen quia mandato uerbi Dei caret, quin potius in lege Domini probibetur, scelestissimum iudicatur. Sic enim Deute. 12. scriptum est, Non colas Deum, sicut fecerunt gentes. Omnes enim abominationes, quas auersatur Dominus, fecerunt dijs suis, offerentes filios et filias, et comburentes igni. Quod praecipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quicquam nec minuas. De Manasse

AMOS PROPHETAE.

Manasse uero legitur. Quia fecit Manasse rex Iuda abominationes istas pessimas, ecce ego inducam mala super Iudam et Hierusalem etc.

Non est autem quod existimes, cultum aliquem diuinum ideo non reiiciendum sed commendandum esse, quod sit in honorem et gloriam Dei institutus, etiamsi alias uerbo Domini careat. Nam et apud Israelitas excelsa, non idolis, sed Domino Deo nostro edificata erant, et illic non idolis, sed in gloriam Domini Dei nostri, secundum formam sacrificiorum in lege praescriptam immolabatur. Sic enim scriptura testatur. 2. Chro. 33. Adhuc, inquit, populus immolabat in excelsis Domino Deo suo. Sed hic cultus Deo abominabilis erat, propterea quod uerbo carebat, et aliter lex praecipiebat, dicens. Caue ne offeras holocausta tua in omni loco quem uideris, sed in eo, quem elegerit Dominus. Quod si opus aliquod ideo sanctum et Deo acceptum iudicandum est, quod in gloriam Dei fiat, nonne homicidia et latrocinia, quae impij in pios exercent, sanctissima erunt? Sic enim Christus ait Ioan. 16. Veniet tempus, ut quisquis interficiat uos, uideatur cultum praestare Deo. Proinde in diiudicandis Dei cultibus, non in opus, non in uelamen diuini honoris, operi impositum, sed in uerbum Domini, quo omnia sanctificantur, respiciendum est, ne impietatem maximam pro maxima pietate computemus.

Porro, Bethel cuius hic Propheta meminit, iam

inde ab initio nobilis erat, propterea quod illic habitauerit patriarcha Iacob, & altare Deo edificauerit, Gene. 35. Gilgal autem commendabilis facta fuerat, à secunda circumcisione & paschæ celebratione, Ios. 5. Hinc patriarcharum posteriores maiorum suorum exempla (sed citra uerbum & fidem) sequentes, in his duobus locis diuinos cultus instituerant, et Dominum Deum suum sacrificijs colebant, id quod uittulus aureus à Ieroabeamo in Bethel positus testatur. Et de Gilgal, in Osea ca. 9. scriptum est. Omnis malicia eorum in Gilgal, & iterum ca. 4. Nolite ingredi in Gilgal. Hos autem cultus & sacrificia Amos impietatem & prauariationem uocat, propterea quod sicut absq; uerbo Domini instituta erant, ita absque fide perficiebantur. Quod autem non est ex fide, peccatum est.

Gots
heuser. Iam quia Bethel domus Dei interpretatur, & monasteria in Papistico regno, communi uocabulo domus Dei appellata sunt, Conuenientissime feceris, si nomine Bethel, monasteria Papistica intelligas. Ut enim in Bethel cultus diuinus, exēplo quidem patrū, sed citra uerbum & fidem patrum, institutus erat, Vnde pro Bethel, hoc est, domo Dei, nonnunquam à Prophetis uocatur Beth Auen, quod est domus iniquitatis seu idoli, quæ in uernacula gentis nostræ lingua iucundiores allusionem habent, ut pro (gots haus) dicamus (gotzenhaus) Ita ordines monastici exemplo quidem priscorum heremitarum, sed citra illorum

illorum fidem & pietatem instituti sunt, unde recte monasteria pro Bethel uocaueris, Bethauen. Et quæ supplicia ipsi Bethel scriptura minatur, hæc eadem monasteria sibi prædicta esse sciant. Gilgal autem, si ad nostram linguam traduxeris, primum quidem significat amotionem, ut est Ios. 5. Sed in deriuatio significat cranium, testam capitis seu caluariam. Quod igitur Iudeis erat cultus in Gilgal, hoc idem sub Papistico regno fuerunt peregrinationes ad crania & caluarias sanctorum, ut rectissime hæc peregrinationes cultum Gilgal uocaueris.

VNDE & EGO DEDI VOBIS &c.
Hactenus Israelite impietatem uestram multiplicastis, abominationes auxistis, cultus diuinos, sed in conspectu meo sordidos institulistis, nullo alio nomine commendabiles, nisi quia rationi humane ita arridebant. Ergo cum arriiserint uobis impietates, arriiserunt mihi supplicia impietatum. Ecce enim, quo uos ad resipiscentiam adigerem, dedi hactenus sæpenumero uobis puritatem dentium, hoc est, famem & inedia, dedi panis defectum, ut præ fame contabesceretis. Famem enim esse impietatis supplicium testatur Mose Leuit. 26. & Deu. 28. Similiter. 3. Reg. 18. facta est sub Helia uehemens fames in Samaria, propter impios cultus diuinos, & 4. Reg. 6. sub Helizeo. Meminit quoq; scriptura famis septem annorum. 4. Re. 8.

Tametsi autem, inquit Dominus, famis supplicio ad poenitentiam uos uocare conatus sim, tamen quo

IN CAPVT QVARTVM.

plus uos poena affligbam, eò longius à me recedebatis. Vt enim pij, quo plus à Domino affliguntur, eò propius Domino Deo suo sese adiungunt, qui dicit, cum ipso sum in tribulatione, & super quem respiciam, nisi super contritum corde &c. ita impij, quo uehementiori afflictione corripiuntur, eò longius impietate sua à Deo & uerbo eius (nam à uerbo Dei recedere, est à Deo recedere) diffugiunt. Quod & Esaias cap. 10. conqueritur dicens. In omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta, & populus non est reuersus ad percutientem se, & Dominum exercituum non inquisierunt.

Nam quemadmodum pater aliquis terrestis, filium suum uirga erudit, non ut à se repellat aut reiciat, sed ut uirga sua filium obedientiorem reddat, hoc est, ad sese magis attrahat. Ita pater coelestis, inobedientes suos filios percutit quidem, non tamen ut reiciat ipsos, aut à se repellat, sed magis ut sibi coniunctiores & addictiores reddat. Quam paternam Dei uoluntatem in afflictione nō intelligentes impij, mox ut afflictionem sentiunt, aliò sese à facie Domini, quemadmodum de Cain legitur, proripiunt. Exempla habes in Saule, in Abasia filio Abab rege Israel, & alijs impijs.

Non solum autem fame afflixit Dominus Israelitas, uerum etiam siti. Sic enim ait, Ego quoq; prohibui à uobis imbrem &c. Nam hanc impietatis poenam esse, testatur etiam Mose Deu. 28. Sit coelum, quod

AMOS PROPHETAE.

Quod supra te est aeneum, & terra quam calcas feream, det Dominus imbrem terrae tuae puluerem &c. Et. 3. Reg. 17. prohibitus est imber per Heliam, ne tribus annis super terram plueret.

Quod autem sequitur. (ET PLVI super ciuitatem unam &c.) descriptio est manifesti Dei iudicii & uehementiae sitis, Nam etiam si inquit, plueram super unam ciuitatem aut agrum, super uicem nam tamen, ut manifesto manus mea cognosceretur, non pluebam, sed una pars agrorum compluta quidem erat, altera autem exarescebat, Quod miraculum in Germania saepenumero oculis nostris in grandine uidimus. Vnus enim agrorum tractus grandine uastabatur, alter autem & uicinus intactus à grandine relinquebatur. Quis uel & πισος manum Domini in his non uideret? Porro, si quando ob nimiam sitim tres aut quatuor ciuitates, ad unam pro afferenda aqua diuerterent, tanta erat aquae indigentia, ut uix ad unius sitim restringendam sufficeret. In tantis tamen & tam seueris supplicijs, nemo erat in populo qui resipisceret, & fructus poenitentiae dignos faceret, tanta est pertinacia & obduratio impiorum.

PERCVSSI uos uredine & rubigine, multitudinem hortorum uestrorum, & uinearum uestrarum, et ficeta uestra deuorauit erum, & non estis reuersi ad me, dicit DOMINVS.

Misi in uos plagam in uia Aegypti, interfeci

IN CAPVT IIII.

feci gladio electos uestros, unā cum captiuitate equorum uestrorum, & ascendere feci putredinem castrorum uestrorum etiam in nares uestras, & non estis reuersi ad me, dicit DOMINVS.

Subuertit uos, sicut subuertit Deus Sodomam & Gomorram, & facti estis sicut torris raptus de incendio, & non estis reuersi ad me, dicit DOMINVS.

Quapropter sic faciam tibi Israel, quoniam igitur istud faciam tibi, paratus esto ad occursum Dei tui Israel.

Quia ecce formans montes, & creans uentum, & annuncians homini, quæ sit meditatio eius, faciens auroram & tenebras, & ambulans super excelsa terræ, DOMINVS Deus Zebaoth nomen eius.

Pergit propheta in enumeratione suppliciorum, quibus Dominus Israelitas propter impietates afflicti. Non fame solum & siti uos afflixi, sed omnino quicquid reliquum erat urens in terra, percussus uredine, quæ est morbus herbarum, fruticum & arborum, quem in uitibus carbunculum uocant, et in cæteris rubiginem. Is autem morbus, sata, plantas & arbores adurit, ex frigore semper constans, nec nisi notibus et ante solis ardorem euenire deprehenditur, & testante Plinio, talis iniuria non fit, nisi interlunio plenæ lune, Quod eo diligentius annotandum

puto, ut

AMOS PROPHETÆ.

puto, ut non sicut ethnici, uredinem et rubiginem, rerum naturæ, sed iræ diuinæ ascribamus. Tamen si enim huiusmodi frugum & uitium morbi atque pestes naturalibus ordinibus (est enim natura nihil aliud quam communis rerum ordo à Deo dispositus) consentiant, tamen ut citra uoluntatem, potentiam, & actionem Dei non cadit capillus de capite nostro, ita nec minima frugibus pestis accidit, nisi manu Dei ordinata sit.

Sic ergo Dominus ait, Licet fruges uestre naturalibus quibusdam causis, uredine uideantur percussæ, ego tamen sum, qui has naturales, seu ut magis proprie loquar, ordinatas causas, pro iræ meæ exequenda instrumento accepi, ut in uobis impietates punirem. Si quid igitur detrimenti acceperunt arbores hortorum uestrorum, & uites uinearum uestrarum, adeoque sicca uestra, non rubigini, non uredini, non crucis, non brucis, sed iniquitatibus uestris imputate. Hæ enim me in iram concitauerunt, ut rubiginem & erucas, suo ordine in fruges & sata uestra mitterem. Sed quid dicam? Etiam si uos seuerissime & grauissime his pestibus, de quibus dixi, afflixerim, tamen ne sic quidem ad me reuersi estis, nec à peccatis resipistis. Porro, morbos illos frugum & satorum esse impietatis supplicia, testatur etiam Mose Deute. 28. dicens, Omnes arbores tuas & fruges terræ tuæ rubigo consumet.

Ad hæc testes mihi estis, o Israelitæ, quod maiores uestros

IN CAPVT IIIII.

uestros grauissima peste affecerim, quando ex Aegyptio egredientes, abominabantur Manna caeleste, & desiderabant carnes Aegyptiacas, pepones, cucumeres, cepe & allia. Tunc enim egregios illorum bellatores, una cum equis suis gladio percussi, & tantam cedem in castris eorum perpetravi, ut praefectore morticiniorum nemo potuerit illic diutius perdurare. Hec autem calamitas, cuius hoc loco meminit propheta, descripta est Nu. 11. Adhuc, inquit Moyses, carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiusmodi cibus, & ecce furor Domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis, uocatusque est ille locus, sepulchra concupiscentiae, & Psal. 77. Adhuc escae eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos, Et occidit pingues eorum, & electos Israel impediuit. Sed ecce, quod hic Dominus Deus noster conqueritur, ne sicquidem, inquiens, ad me estis reuersi, Hoc idem Psalmus populo exprobrat, dicens. In his omnibus peccauerunt adhuc, & non crediderunt mirabilibus eius, usque adeo impius nullis nec plagis nec mirabilibus emendatur.

Postremo ut nihil intentatum relinqueretur, quo Israelita ad poenitentiam ducerentur, quemadmodum Dominus quondam Sodomam & Gomorram, ad perpetuum exemplum funditus delcuit, ita saepenumero radicitus & Israelitarum gentem euulsit, & regionem eorum deuastauit, paucis dumtaxat liberatis, qui de calamitate, tanquam torris de incendio, per

diuinam

AMOS PROPHETAE.

diuinam misericordiam eripiebantur, alioqui & ipsi una cum alijs perissent. Hanc autem populi Israelitici euulsionem & euerisionem, non ita intelligas, quod Israel ante prophetae Amos tempora aliquando finibus terrae Chanaan pulsus sit. Ab ingressu enim in terram Chanaan, iuxta promissionem Dei, manserunt illic habitantes, usque ad captiuitatem Assyriacam et Babylonicam, Sed quod propter impia scelera maior pars saepe fuerit ab hostibus occisa, & magistratu suo atque dominio priuata, Quid autem est populus magistratu carens? uiuit quidem sed sine nomine, quando uicti, in uictoris nomen transeant. Lege librum Iudicum, & illic inuenies Israelitas uenditos fuisse, nunc in manus Cusan Rishathaim regis Syriae octo annis, nunc in potestatem Eglon regis Moabitarum decem & octo annis, nunc in manus Iabin regis Cananitarum uiginti annis, nunc in manus Midianitarum septem annis, Et quis posset uniuersas Israelitis captiuitates & seruitutes enumerare, quas propter impietates suas perpeffus est? nunquam tamen cande & syncriter ad Dominum conuersus est.

Tametsi enim saepenumero resipiscentiam finxit, ac propter illam a captiuitatibus & seruitutibus misericordia Domini liberatus sit, tantisper tamen in resipiscentia constitit, dum rursus paulo blandior fortuna arrideret. Tunc enim non solum ad pristinam impietatem, tanquam canis ad suum ipsius uomitum, & sus lota ad uolutabrum coeni, reuersus est,

uerum

IN CAPVT QVARTVM.

uerum etiam omnem suam calamitatem, omissioni & neglectui impiorum cultuum ascripsit, tantum abest ut suos diuinos cultus impios iudicauerit. Sic enim apud Hieremiam clamant impij, Sacrificabimus reginæ cæli & libabimus ei libamina, sicut fecimus nos & patres nostri, reges nostri & principes nostri in urbibus Iuda & plateis Hierusalem, & saturati sumus panibus, & bene nobis erat, malumq; non uidimus. Ex eo autem tempore, quo cessauimus sacrificare reginæ cæli & libare ei libamina, indignum omnibus, & gladio & fame consumpti sumus.

Quoties etiam nos sub Papistico regno uisitauit Dominus, nunc famis, nunc bellorum, nunc pestis supplicio, & uisitauit nos propter impiam Papistarum Missarum abominationem? Nam si Dominus Corinthios propter leuem quendam cœnæ dominicæ abusum sic afflixerit, ut aliquot ægotarent, aliquot morerentur, quam poenam tantæ impietati, quantæ est in missis Papisticis, non decerneret? Quotusquisq; autem est, qui hæc supplicia missarum celebrationis ascripsit? Quia enim caro putat impios suos cultus pietatem esse, tam incuruicernia bestia est, ut nulla cruce, nulla calamitate adduci possit, ut credat se propter impios suos cultus affligi. Et quemadmodum Salomon inquit, Si stultum contriueris pistillo cœu triticum in mortario, non discedet ab eo stultitia, ita si impium per omnia afflictionum genera traduxeris, non tamen emendatur nec eruditur.

Quamquam

AMOS PROPHETÆ.

Quamquam autem Dominus iustam haberet causam, totam Israelitarum gentem radicitus euellendi, propterea quod, nullis nec beneficijs nec supplicijs ad poenitentiam inuitari queat, & iuxta Euangelicum hortulanum posset dicere, ad cultorem uineæ suæ. Ecce anni tres sunt, ex quo uenio querens fructum in ficu hac, & non inuenio, succide illam, ad quid uel terram occupat, tamen clementer audit cultorem respondentem & dicentem, Domine sine illam & hoc anno, donec fodero circa illam, & misero steriscus, & siquidem fecerit fructum, bene, sin minus, in posterum succides eam.

Sic ergo inquit Dominus. Agite, tametsi ferè omnem mouerim lapidem ad corrigendos mores Israelitarum, & nihil suppliciorum omiserim, ad castigandam ipsorum impietatem, tantum autem absit, ut ipsi aliquid in uera pietate promouerint, ut longius ab illa recesserint, nondum tamen eos penitus abiciam, nondum gentem quam elegi repellam, sed quibus antea supplicijs eos tentauim, isdem nunc explorabom, num queam ueram resipiscenciam extorquere. Affligam ipsos antea, fame, bellis, peste, affligam nunc eos, plane isdem calamitatibus. Cum ergo decretum sit, me uos israelitas, tantis supplicijs uisitaturum, quid facietis? quo uos uertetis? Bonum dabo consilium, si modo bona consulentem audire uolueritis. Nolite propter afflictiones à Domino Deo uestro recedere, sed potius, quò plus ille uos afflixerit, eò propius ipsum

H

ipsum

IN CAPVT QVARTVM.

ipsum accedite. Si obuiuerit Dominus uobis, cruce & supplicio, occurrere uos illi, fide & resipiscencia. Non enim effugietis supplicia, fugiendo crucem, sed obuiando. Quis enim unquam uicit hostem suum fugiendo? Perdurandum est & fortiter pugnandū, non armis carnalibus, sed fide, sed precibus, sed resipiscencia, Si enim his armis Domino supplicij comitibus obuiami occurratis, ueri Israhel, hoc est, uictores Dei eritis.

Et quid excusationis pretendere posses, cur ad illud te non cōuerteres, atq; pro auxilio implorares? Vide enim quantus sit, ut scias, quod iuuare te possit, & quam clemens, ut cognoscas, quod te iuuare uelit. Omnipotens est, quia ipse est qui format montes, qui creat uentum qui scrutatur corda & renes, qui facit diem & noctem, lucem & tenebras, qui graditur per excelsa terræ, hoc est, extendit nubes, in nubibus super terram extensis ambulat, Breuiter, omnia tam in cælo, quam in terra implet. Si ascendero in cælum, inquit Psalmus, tu illic es, Si descendero ad infernum, ades, Quomodo igitur tantus iuuare non posset? Rursus, pater est, quia ipse est, qui Abraami posteritatem benedixit, qui uos ex Aegypto eduxit, qui terram Chanaan in possessionem & hereditatem dedit, qui deuictis hostibus uestris, uictoriam uobis præbuit, qui etiam nunc non desiderat uos, quamuis pessime meritos, prorsus deperdere, sed emendare, sed erudire, quomodo igitur tam clemens iuuare non uellet? qui

AMOS PROPHETAE.

qui tametsi propter omnipotentiam suam inuincibilis sit, tamen rursus propter paternam suam clementiam, ita per fidem & resipiscenciam retineri ac uinci potest, ut omnia iuxta animi uestri sententiam uobis largiatur, quemadmodum patriarche Iacob, tota nocte colluctanti, & Mosi pro populo suo deprecanti, sese etiamnum captiuum dederat.

CAPVT QVINTVM.

AVDITE VERBUM ISTVD, quod ego leuo super uos planctum, domus Israhel.

Cecidit, non adijciat ut resurgat uirgo Israhel, proiecta est super terram, non est, qui erigat.

Quoniam sic dixit dominator DOMINVS, urbs de qua egrediebantur mille, relinquantur (in ea) centum, & de qua egrediebantur centum, relinquantur (in ea) decem domui Israhel.

Quia sic dixit DOMINVS domui Israhel, Querite me, & uiuetis.

Et nolite querere Bethel, ad Gilgal nolite intrare, & ad Bersaba ne transferitis, quia Gilgal transmigrans transmigrabit, & Bethel erit ad nihilum.

IN CAPVT QVINTVM.

Hoc capite, primum concionatur propheta, de natura iudicij diuini, Nam cum Deus sit ignis consumens, quoties iudicat, uix dum reliquias superstites relinquit. Cuius rei exemplum habes in diluuio, Sodomam & Gomorra, & in deuastatione Israelis, Quod propheta antea quoq; testatus est de duobus cruribus ex ore leonis ereptis, & torri ex igne eruto, Similiter hoc capite, de ciuitate mille ciues habente, in qua iudicante Domino uix centū relinquantur. Huc accedit, quod Esaias ca. 10. dicit. Si fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquiae conuertentur ex eo, Et illud Euangelij. Multi uocati, pauci electi. Deinde docet, quā uia posimus horrendum Dei iudicium effugere, nempe resipiscentia & inquisitione Domini. Postremo, quā sit uera resipiscentia, nimirum non oblationes & sacrificia facere, non tumultus carminum boare, sed diligere bonum & odisse malum.

Sic ergo ait Propheta. Audite o familia Israel rem istam, quam uobiscum tractabo. Non enim possum me continere, quin propter miseriam uestram futuram lachrymas profundam, & calamitates uestras deplorem, Etenim hæc charitatis natura est, ut cum afflictis, quemadmodum Paulus scribit, congemiscat, & cum flentibus fleat. Sic Abraam pro Sodomitis iam perituris, de profundis cordis sui penetralibus congemiscit. Sic Samuel lugebat Saulem, Sic Ieremias Iudam, Sic & Christus flet super Hierusalem dicens. Si cognouisses & tu, et quidem in isto die tuo, quæ ad pacem tuam pertinent curares.

Leuat

AMOS PROPHETÆ.

Leuat autem Amos planctum super Israel, quia spiritu sancto reuelante, uidet familiam Israelis propter impietates suas, esse a Domino perditioni ita adiudicatam, ut nunquam uires suas pristinas recupere queat, Virgo, inquit, Israel, quæ per uerbum Domini uni uiro adiuncta est, ut uni tantum & uero Deo uirginem castam exhiberet, sed uerū relinquens Deum, post idola fornicata est, Hæc, inquam, uirgo, sed corrupta, sed stuprata, ita cecidit, ut nunquam resurgere possit, ita proiecta est, ut nunquam caput suum rursus erigere queat. Tametsi enim, nunc nihil minus, ob felicitatem regni Israel, futurum expectatur, quā regni deuastatio, tamen, quia Dominus consilio & iudicio suo, totam Israelis gentem, deuastationi destinauit, & iam abscondito suo decreto, in manus Salmanassar regis Assyriorum tradidit, etiam si ille ignoret, & extrinsecus longe aliud futurum uideatur, iure igitur licebit mihi dicere. Cecidit Israel, proiecta est uirgo Israel, quasi iam factum esset, cum adhuc futurum sit. Nam quod Dominus futurum decreuit, tam certum & irretractabile est, quā si præsens ob oculos poneretur. Hoc autem est decretum Domini, Vbi hætenus mille habitauerunt ciues, ibi uix centum superstites euadent, & ubi erant centum, ibi uix decem salui remanebunt. In summa, decimæ uix de populo relinquentur, tanta futura est uastitas. Sic enim & antea per Moysen minatus est Dominus impijs dicens, Deu. 28. Remanebitis pauci, qui

H 3 prius

IN CAPVT QVINTVM

prius eratis sicut astra coeli prae multitudine, quoniam non audistis uocem Domini Dei uestri.

Quinquam autem, dicit Dominus, supplicia haec futura super Israellem decreuerim, et per regem Assyriorum Salmanessarem me executurum, proposuerim, Tamen si gens illa poenitentiam egerit ab impietatibus suis, agam et ego poenitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei, et subito loquar de gente, et de regno, ut aedificem et plantem illud. Si uos Israelite, relictis uanis cultibus et iniquitatibus uestris, me uerbum meum, praecceptum et legem meam quaesieritis, uitam certe habebitis. Si me audieritis, bona terrae comedetis, si resipueritis, nec capillum de capite uestro mouebit externus hostis. Nolo enim mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur et uiuat. Nam minis et supplicijs, quibus uos afficio, hoc unum conor, ut uos ad resipiscentiam adducam, alioqui ad impietates uestras tanisper commuerem, dum non amplius esset poenitentiae locus. Proinde, resipiscite dum tempus est, erit enim, quando dicetur, Non noui uos, Ite maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius.

Iam si poenitentiam agere uolueritis, non est quod proficiscamini ad Bethel, ad Gilgal, ad Bersaba, quae sunt impietatis uestra delubra. Ut enim illa deuastabuntur, ita cultores eorum peribunt, Gilgal concubabitur, Bethel desolabitur, sic et omnis spes atque fiducia, in cultus illorum locorum collocata consumuntur.

AMOS PROPHETAE.

dentur. Sed haec demum uera est poenitentia, si pro infidelitate fidem in uerbum Domini reposueritis, si pro uanis uestris cultibus, citra uerbum Domini institutis, ueros et legitimos, in lege praecceptos cultus arripiatis, et proximorum uestrorum rationem, iuxta charitatis canones habeatis.

Ex hoc loco facile intelligitur, eandem peruersitatem in Israelitis fuisse, qualis in poenitentia agenda sub Papistico regno fuit. Ut enim Israelite, quoties poenitentiae nomen eis inculcabatur, nescientes ueram poenitentiae rationem, festinabant ad Bethel, ad Gilgal, de quibus supra dictum est, item ad Bersaba, quae nobilis erat ex apparitione Domini, Isaaco illic facta, et altari illic ab Isaaco aedificato, quemadmodum scribitur Gene. 26. Vnde Israelite, patriarcha Isaac exemplum sequentes, cultus diuinos, sed citra uerbum Domini, in Bersaba peragebant. Ad haec, inquam, delubra properabant, ut illic sacrum facerent, existimantes se egregiam peregrisse poenitentiam, si ficticios suos cultus hypocritica deuotione absoluisent, cum interim ne tantillum quidem de reuera et legitima fidei ac uitae suae reformatione cogitarent. Ita quoties sub Papistico regno praedicata est poenitentia, tum mox anhelato cursu festinatum est ad peragendas processiones, peregrinationes, Missarum celebrationes, ad cilicia, et nuditates pedum, ad ieiunia panis et aquae, interim uero ne gry quidem auditum est de fructibus poenitentiae dignis, de

IN CAPVT QVINTVM.

odio mali, & dilectione boni, de fidei constantia, & charitatis in proximum calore.

Quod igitur Iudeis predicatur, hoc idem nobis dictum esse agnoscamus, Ad illos dicitur. Nolite ingredi in Bethel, & in Gilgal, ad nos dicitur, Nolite ingredi ad missas Papisticas, ad Diuorum statuas, illis dicitur. Odio habete malum, & diligite bonum, nobis dicitur, Sitis odio prosequentes quod malum est, adherentes ei quod bonum est, & si uis ingredi in uitam, serua mandata, non fictitiorum tuorum cultuum, sed Domini Dei tui.

QVÆRITE DOMINVM & uiuetis, ne forte pertransseat, sicut ignis, domum Ioseph, & deuoret, & non sit qui extinguat Bethel.

Qui conuertitis ad absinthium iudicium, & iustitiam ad terram deijcitis.

(Querite, inquam, DOMINVM) facientem pleiadas, & Orionem, & conuertentem ad mane, tenebras, & diem nocte obscurantem, uocantem ad aquas maris, & effundentem ipsas, super faciem terræ, DOMINVS nomen eius.

Confirmantem deuastationem super robustum, & deuastationem super fortem adducentem.

Si uere & synceriter, ait Propheta, respicietis & uolueritis, non est, quod ad Bethel, ad Gilgal, ad

Berseba

AMOS PROPHETÆ.

Berseba proficiscamini, non est quod cultus uestros fictitios queratis, sed querite Dominum, & ueram salutem consequemini, alioqui pertransibit Dominus, & peruagabitur indicio suo, per totam familiam Ioseph, & sicut ignis omnia quæ arripit, deuorat, ita Dominus totum regnum Israel absument, ut quemadmodum nemo potest aqua ignem uehementiorem extinguere, sic nemo iram Domini sedare queat. Dicitur enim aliàs, Deus ignis consumens, & iudicium eius igni seu flammæ uoraci comparatur. Esa. 5. sicut deuorat stipulâ lingua ignis. &c. Et. 47. Ecce facti sunt quasi stipula, ignis combusit eos. Obijciunt autem hypocritæ, nonne et nos Dominum querimus, dum ad Bethel proficiscimur, & dum ad Gilgal peregrinamur. Nam ideo ad hæc loca contendimus, ut illic cultus diuinos in gloriam Domini Dei nostri peragamus, & in celebritatem nominis eius sacrum faciamus? His respondendum est, Querunt quidem & impij hypocritæ Dominum in cultibus suis fictitijs, sed non inueniunt, Querunt Deum, sed inueniunt cordis sui idolum, querunt Deum, sed inueniunt uanitatem. Non enim inuenitur uerus Deus nisi in uerbo suo, non reperitur Dominus, nisi in eloquio oris sui. Iam quia in Bethel & Gilgal sacra instituta sunt, in honorem quidem Dei, sed absq; uerbi sui ordinatione & autoritate. Proinde queritur quidem illic Dominus ab impijs hypocritis, sed non inuenitur. Tunc autem inueniri sese finit Dominus, si per fidem

H 5

apprehen-

apprehendatur uerbum eius, & per charitatem et perficiatur opera, quæ lege Domini demandata sunt. Hæc enim demum uera sunt sacra, quibus diuina indignatio aduersus peccatores concepta, placari potest. Vos igitur principes Israelis, qui debueratis quidem, iuxta ministerij uestri rationem, facere iudicium & iusticiam, hoc est, fontes punire, & infantes defendere, ulcisci malos, & bonis honori esse. Sed omnia peruertentes, iudicium commutatis in absinthium, et iustitiam prorsus deiecitis. Etenim si nocens aliquis iudicio uestro offeratur, non iuxta legis præscriptum, sed iuxta crudelitatem uestram, poenam infertis, & si quid in uos aut uestras constitutiones peccatum fuerit, grauissime exigitis. Si quid uero in legem diuinam peccatum est, surda aure transitis, ut plane iudicium seu supplicium uestrum sit tam amarum, quam est absinthium, nihil ad exemplum emendationis aliorum proficiens, sed libidini crudelitatis uestre satisfaciens. Rursum si iustus aliquis aut honestus uir bonam habeat causam, tantum abest, ut a uobis laudem consequatur, & ab iniuria defendatur, ut iustam eius causam, sententia uestra iniustam pronuncietis, adeoque omnem equitatem pro iniquitate interpretemini, opprimentes in iudicio pauperes, uim facientes causæ humilium, ut uiduæ sint præda uestra, & pupilli rapina.

Vos, inquam, principes, qui tam horrenda designatis flagitia, si ex animo resipiscere uolueritis, non est quod

quod in Bethel & Gilgal sacra faciatis, sed potius, quia non frustra gestatis gladium, & Dei estis ministri, terrori sitis male agentibus, laudi autem bene agentibus, iudicate populum sine ullo personarum aut munerum respectu. Hæc enim demum uera erit resipiscendum disciplina. Siquidem hæc etiam munus atque officij uestri ratio est, ut faciatis iudicium, puniendo fontes iuxta legis diuinæ sententiam, & iustitiam, absolucendo & liberando infantes, iuxta causæ eorum equitatem. Non enim exercetis iudicium hominum, sed Domini Dei Zebaoth. Proinde, nolite querere deum Bethel, & deum Gilgal, sed Deum omnipotentem, qui facit exoriri pleiades, quæ sunt stellæ, à latinis Vergiliæ dictæ, et Orionem, quod est sydus illustre sub signo geminorum, alijs penè splendidius, hoc est, illum querite Deum, qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina uocat, qui commutat tenebras in diem, & diem in noctem, qui aquas marinas ardore solis in altum eleuat, & postea rursus in terram effundit, cuius nomen est Dominus, qui potentes deuastat, seu ut noster habet interpretes, deridet (ille enim pro הַמְּבַלִּיג hamablig, quod significat confortatorem seu confirmatorem, legit הַמְּעַלִּיג hamalig, seu הַמְּעַלֵּיג hamaelig, quod derisorem significat) qui & robustos ac fortes depopulatur. Quæ omnia, quid aliua sunt, quam omnipotentis diuinæ descriptio.

Ob hæc

IN CAPVT QVINTVM.

Ob has autem causas Propheta principes, arguendo ab omnipotentia Dei ducto, ad resipiscentiam hortatur, Primum, ut confidant, se non frustra Dominum quaesituros, siquidem omnipotens est, & iuuare potest. Deinde ut timeant & maiestatem eius reuerentur, Nisi enim ipsum quaesierint, nulla potentia, nullum robur, nullae uires possunt eos ab imminente periculo liberare, unde ait, Ipse est qui confortat uastitatem super potentem, & qui adducit uastitatem super fortem. Exempla habes in Pharaone, in gigantibus terrae Chanaan, alijsq; tyrannis.

Ceterum quod Amos ait. Qui facit pleiadas & Oriona, opinor ipsum ab Hiobe mutuasce, Sic enim legitur ca. 9. facit Arcturum, Oriona, pleiades & interiores stellas austri, facit magna, imperuestigabilia, & mirabilia, quorum non est numerus, & cap. 33. Nunquid coniunxisti colligationes Pleiadum, uel uincula Orionis aperuisti? Iam nec illud surda aure transeundum est, quod dicit Dominum commutare noctem in diem, & tenebras in noctem. Dies enim & nox Dei opera sunt, ut est Gene. 1. & commutatio eorum non est natura absq; Deo, Sed diuina naturae seu naturalis rerum ordinis administratio, quemadmodum scribitur Gene. 8. Sunt & pluuiae non coelorum influentia, sed diuina ordinatio ac dispositio, ut in Psalmo legitur. Parat terrae pluuiam, & in Hiob. Si ad niuem dixerit, tunc est super terram, & hymber pluuiali, tunc hymber pluuiarum fortitudine sua

AMOS PROPHETAE.

sua adest. Atq; hoc est quod Paulus scribit Roma. 1. Quae sunt inuisibilia Dei, ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, peruidetur, ipsaq; aeternae eius potentia & diuinitas. Ad haec, principum electiones, & regum exilia, non sunt casus & fortuna, sed opera manuum Dei. Ex his ergo creaturis et operibus, discamus Dominum Deum nostrum reuereri, & praeceptis eius obedire, ut in nouitate uitae ambulemus.

ODIO habuerunt in porta corripientem, & loquentem libere abominati sunt.

Quia igitur grauabitis pauperem, & onus electum ab eo diripiebatis, domos quadro lapide edificastis, sed non habitabitis in eis, uineas desiderabiles plantastis, sed non bibetis uinum earum.

Quia cognoui multa scelera uestra, & fortia peccata uestra, affligentes iustum, accipientes placationem (seu munera) & pauperes in porta declinantes.

Propterea prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est.

Querite bonum & non malum, propterea uiuetis, sic erit DOMINVS Deus Zebaoth nobiscum, quemadmodum dixistis.

Odio habete malum & diligite bonum, & constituite in porta iudicium, si forte misereatur DOMINVS Deus Zebaoth reliquijs Ioseph.

Præter

Præter impietates, crudelitates, tyrānides, et pauperum oppresiones, etiam hanc iniquitatē addiderūt principes ad sua flagitia, quod non solum iudicia sua peruertebant, bonum dicentes malum, & malum bonum, uerum etiam si quem consiliarium, aut, ut uocant, assessorem habebant, qui in porta, hoc est, in aula iudiciorum seu pratorio, pro ratione legis diuinæ sententiam suam ferebat, & sententem pro meritis puniendum, insontem autem propter innocentiam suam absolendum decernebat, adeoq; sine ullo seu personarum seu munerum respectu, multa cum libertate ueritatem pronuntiabat, Hunc abominabantur, & consilio suo eiciebant, proscribebant, in exilium proturbabant, interim & occidebant. Quid multa? qui inter ipsos illud Conici nesciebat, aiunt, aio, negant, nego, peius angue & cane odio habebatur. Hic enim morbus aulas & pratoria principum ubiq; ferē inuasit, ut recte consulentem, iuste iudicantem, & libere de negocijs pronuntiantem, ceteri aulici atq; consilij abominantur & persequantur. Cuius rei exemplar habes in Hieremia, qui cum Zideſia recte suaderet, tamen quia principibus suis non placebat, in arcem conijciebatur, ut scriptum est Iere. 38. Sic & principes Darij regis Persarum, Danieli optime de rege merito, & in munere suo fidelissimo, insidias tantisper struunt, dum ipsum ad leones condemnant. Quid dicam de Ioanne Baptista? quo consultore rex Herodes utebatur, quem & rex libenter audiebat

audiebat, donec Ioannes ueritatem libere dicendo, regis libidinem argueret, & ab ipso neci daretur, usq; adeo ab aulis principum ueritas & libertas exulant.

Quia igitur uos principes, ciectis iustis, pijs & prudentibus consiliarijs, pauperes nouis subinde oneribus grauastis, & quicquid in ipsorum bonis electum atq; egregium erat, diripulistis, adeoq; & pauperum sudore domos politis lapidibus edificastis, & uineas uoluptuarias plantastis. Ideo hoc erit supplicium uestrum, ut quamuis edificaueritis domos sumptuosas, non tamen habitabitis in eis, quamuis plantaueritis uineas uoluptuarias, non tamen bibetis uinum earum. Quicquid enim diuites atq; potentes pauperum sudore sibi parant, benedictione caret, & maledictioni obnoxium est. Et hæc sententia super impios tyrannos etiam in lege lata est, Deu. 28. Domum edificabis, & non inhabitabis in ea. Plantabis uineam, & non uindemiabis eam &c.

Quare autem his supplicijs Dominus impios tyrannos Israelis afficiet? Quia, inquit, noui quanta & quam multa sint scelera uestra, quam grandia & nefanda sint peccata uestra. Tametsi enim subditis uestris tyrannide ita os ocludatis, ut ne gry quidem contra uestras iniquitates mutire audeant, tametsi coram populo scelera uestra, ut occulta ita impunita habere uelit, tamen mihi domino Deo uestro, os ocludere non potestis, nec à me, cordium scrutatore, & ocul

IN CAPVT V.

Occultorum cognitore, quicquam celare liceat
nec à me impune euadetis. Ego enim probe perspe-
ctum habeo, quantis afflictionibus iustos & innocen-
tes opprimatis, & contra diuinā legem munera pla-
cibilia accipientes, pauperē in iudicio ne respiciatis
quidem, tantum abest, ut causam eius recte cognosca-
tis, Itaq; ut grauissime & seuerissime uos puniam, nul-
lum relinquam inter uos iustum & prudentem ui-
rum, qui ueritatem libere loquatur, & recta sapien-
ter consulat. Auferam à uobis pios consiliarios, & si
qui adhuc supererint, occludam os illorum, ut tace-
ant, & silentio sua consilia ubiuis contempta, cohi-
beant. Dabo autem uobis parasitos, adulatores &
stultos, qui & uos & seipsos in extremum exitium
conijciant. Tempus enim malum est, seu ut Paulus di-
cit, dies mali sunt, quibus nec principes nec uulgus
sanam doctrinam sustinent, sed iuxta concupiscentias
suas coaceruant sibi consiliarios & doctores, qui à
ueritate quidem aures auertunt, ad fabulas uero con-
uertuntur, homines φιλαυτοί, auari, fastuosi, super-
bi, maledici, parentibus immorigeri, ingrati, impij,
carentes affectu, nescij fœderis, calumniatores, intem-
perantes, immites, negligentes bonorum, proditores,
præcipites, inflati, uoluptatum amantes, potius quam
amantes Dei, habentes formam pietatis, sed qui uim
eius abnegarunt. His, inquam, tam sceleratis homini-
bus hanc poenam infligam, ut auferam ab ipsis omnes
pios et prudentes uiros, qua poena grauior uix recipi
regni

AMOS PROPHETAE.

regni alicuius accidere potest. Ut enim non est ma-
ius ferè donum rebus publ. à Domino datum, quam
habere uiros è uerbo Domini prudentes, quemadmo-
dum scribitur Prouer. 11. Benedictione rectorum for-
tunatur ciuitas, Ita non est ferè maior ira Dei, quam
habere uiros consulares imprudentes, & uerbi Do-
mini ignaros. Vnde etiam postea Amos tanquam gra-
uissimam poenam, famem audiendi uerbi Dei minatur,
& Ezech. 3. Linguam tuam adherere faciam palato
tuo, & eris mutus, nec quasi uir obiurgans, quia do-
mus exasperans est.

Quoniam autem horrendum illud supplicium
uobis minetur Dominus, adhuc tamen locus respi-
scientiae est, adhuc iram Domini effugere licebit.
Querite, non malum adinventionum uestrarum, non
malum cultuum diuinorum citra uerbum Dei instau-
ratorum, non malum contemptus proximi, non malum
peruersionis iudiciorum, oppressionis pauperum, &
direptionis egenorum, non malum tyrannidis & cru-
delitatis erga miseros, sed querite bonum, quod à le-
ge diuina & uerbo Domini praescribitur, bonum ue-
rae & legitimaе pietatis, bonum charitatis proximi,
bonum recti iudicij & iusticiae, bonum ἀγαπᾶν
ἀλλήλους in iudicio, bonum clementiae & moderatio-
nis erga afflictos. Si enim haec feceritis, uiuetis, & Do-
minus erit benedictione sua, quemadmodum gloria-
mini, uobiscum.

Nisi enim hos poenitentiae fructus faciatis, frustra
gloriabimini,

gloriabimini, præsentem uobis esse Deum, propter cultus uestros fictitios. Etenim, quemadmodum iuda, quum Propheta Babylonicam deuastationem futuram uaticinabatur, pollicebatur sibi præsens Dei auxilium, propter templum Hierosolymitanum, & sacrificia quæ illic in honorem Dei peragebantur. Sed quum interim non resipisceret, nec bonas faceret uias suas, uana erat ipsius fiducia, unde Ieremias ca. 7. inquit. Nolite confidere in uerbis mendacij dicentes, templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Ita quum Israel audiret à Prophetis, Assyriacam captiuitatem futuram, promittebat sibi nescio quam Dei præsentiam, & auxilium propter cultus suos, quos in honorem diuinæ maiestatis, in Bethel, in Gilgal, in Berseba & alijs locis instituerat, atq; adeo propheta quopiam concionante, futuram esse Israelis deuastationem, respondebat populus, Quid tu nos deuastationis nomine obtundis? an Dominus hanc terram derelinqueret, quam iurauit patribus nostris & posteris eorum? cuius oculi in hac terra sunt, à principio anni usq; ad finem eius? an Dominus tantum licentiæ permetteret incircumcisis, ut hanc terram in qua ipse summa ueneratione colitur, deuastarent? Apage à nobis, Dominus præsens nobis est, non aliò hinc discedet.

Ad hanc populi uocem respondet Amos dicens. Audio quidem uos gloriari de præsentia Dei, uidete autem, me uos ipsos uanis promissis seducatis, Dominus his

his non est auxilio aut misericordia sua præsens, qui carnaliter gloriantes cultibus suis fictitijs, citra uerbum eius institutis fidunt, qui neglecta resipiscencia, & spreto uerbo Domini, cogitationes adinventionum suarum sequuntur. Sed his præsens est, qui bonum querunt & non malum, qui ex animo resipiscunt, qui dignos poenitentiae fructus ex fide faciunt, in nouitate uitæ ambulant. Proinde admoneo uos, o Israelite, maxime autem uos o principes, ut odio habeatis malum & diligatis bonum, adeoq; prout ratio muneris uestri exigit, eligatis in prætoria & consistoria iudices iustos & pios, qui populum iusto iudicio iudicent, nec in alteram partem declinent, nec accipiant personam nec munera, Breuiter, qui iuste quod iustum est, persequantur. Hæc enim si feceritis, miserebitur forte Dominus reliquijs Ioseph seu Israel, & retractabit sententiam suam, quam aduersum uos decreuit. Non enim uult mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & uiuat, & si populus resipiscit à malo quod designauit, retractat etiam Dominus supplicium suum quod decreuit, quemadmodum testatur Ieremias cap. 18.

Propterea sic dixit DOMINVS Deus Zebaoth dominator, In omnibus plateis erit planctus, in omnibus atrijs dicent, uæ, uæ, & uocabunt eruditum ad luctum, & planctum, ad scientes lamentari.

Et in omnibus uineis erit planctus, quia

IN CAPVT V.

pertransibo in medio tui, dixit DOMINVS.

Vae desiderantibus dicm DOMINI, ad quid ista uobis? Dies DOMINI, tenebrae sunt, & non lux.

Quemadmodum si effugerit aliquis de ore leonis, & occurrat ei ursus, & uenerit domum, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat eum serpens.

Nunquid non sunt tenebrae, dies DOMINI, & non lux, caligo, & non est splendor in ea.

Sed quid frustra tantum uerborum insumo? uanae sunt omnes admonitiones, quibus uos ad poenitentiam inuito, irritae sunt omnes minae, quibus uos a flagitijs uestris deterrecere studeo, frustraneae sunt omnes promissiones, quibus misericordiam diuinam polliceor. Pergitis enim tanquam incuruiceruicum pecus, in malicijs adinventionum uestrarum, opprimitis pauperem, diripitis egenum, peruertitis iudicia, respiciatis personas, muneribus placamini. Breuiter, & in fidem & in charitatem peccatis, Proinde audite dominatoris Dei Domini Zebaoth sententiam, quam contra uos tulit. Tanta futura est super uos calamitas, ut in omnibus plateis audiat fletus, & omnia fora, atria & curiae planctu atq; lamentatione compleantur. Vbiq; uox illa miserabilis, ue, ue, ingeminaabitur. Nec priuatus solum erit luctus, sed publicus & sollemnis, uocabuntur enim more publico eruditi ad lugenda

AMOS PROPHETAE.

ad lugendum, & scientes lamentari, ad plangendum, ut iam non simulatione, sed ueritate lachrymas profundant, tanta futura est afflictio, Sic & Iere. cap. 9. scribitur. Haec dicit Dominus Zebaoth, Contemplamini & uocate lamentatrices ut ueniant, & ad eas quae sapientes sunt mittite, & properent & festinent & assumant super uos lamentum.

Nec in urbibus solum uox lamentationis audietur, uerum etiam in campis, in agris, in uineis, ut ubi antea uox leticiae sonuit, in locum eius succedat planctus & fletus. Quod enim impijs in impietate sua leticia materia est, hoc postea in iudicio diuino eis fit materia afflictionis & supplicij. Atq; haec omnia aduersa ideo uobis accident, non quia potens est aduersarius uester Salmanassar rex Assyriorum, nec quia huic ita animo suo allubescit, Sed quia ego, dicit Dominus, ira & indignatione mea regionem uestram pertransibo, ego ipse ero, qui deducam & reducam hostes uestros Assyrios, per quos tam grauibz calamitatibus uos afficiam.

Ceterum ubi alij interpretes, pro אֲבָר Iar, exposerunt agricolam, nos interpretati sumus, cognoscentem uel eruditum, ut sit deriuatiuū a uerbo אָבַר Nacar, quod significat cognouit, ducti coniectura e sequentibus uerbis (& planctum, ad scientes lamentari) Quid enim agricola ad planctum? Nisi forte placuerit hunc locum ita intelligere. Non solum in

urbibus plangent, uerum etiam agricolas, qui in agris habitant, ad lamentationes fletu suo commouebunt, & ut omnino solennis luctus sit, etiam publicas lamentatrices ad planctum uocabunt. Etenim tanta futura est afflictio, ut praedicetis beatas steriles, & uentres qui non genuerunt, et ubera quae non lactauerunt, & dicatis montibus, cadite super nos, & collibus, operite nos. Tunc enim desiderabitis praenimio dolore & desperatione diem Domini, qui est dies mortis. Optabitis mortem ipsam, optabitis suspendia, modo est tantis calamitatibus liberemini. Solent enim desperabundi in afflictione aduentum Domini, hoc est, suam ipsius mortem optare, non desiderio fidei, sed animo desperationis, & praesentis afflictionis grauitate.

Sed uae illis, inquit propheta, qui hoc animo diem Domini desiderant, Putant enim sese euasuros praesentia rerum discrimina, sed tantum aberit ut effugiant, ut in longe grauiora incidant. Quemadmodum enim si forte quispian effugerit leonem, & incidere in ursum seuicentem, ac deinde domum reuertens, mordeatur à colubro, quid proderit ei, quod antea à leone & urso sit uiuus liberatus, cum nihilominus à serpente ueneno infectus, mori cogatur? ita frustra optant desperabundi diem Domini, & suam ipsius mortem. Tametsi enim effugiant supplicia corporalia, tamen quia non resipuerunt, non effugient aeterna, tametsi liberentur per mortem corporalem ab hoste

hoste Assyriaco, tamen non liberabuntur ab hoste sempiterno, & iuxta prouerbium, tametsi uitauerint Charybdim, tamen incident in Scyllam. Nam dies Domini, ut est pijs resipiscantibus, & ipsum ex fide desiderantibus, lumen, splendor, gaudium, letitia & redemptio. Sic enim Christus ait Lu. 21. Suspiciate & attollite capita uestra, quoniam appropinquat redemptio uestra. Et Paulus. 2. Timoth. 4. Reposita est mihi iustitiae corona, non solum autem mihi, sed & omnibus qui diligunt aduentum illius. Ita eadem dies impijs, & ipsum ex desperatione optantibus, est caligo, tenebrae, tristitia, afflictio, & aeterni supplicij ostium. Sunt & qui aduentum Domini contemptu, risu & uana fiducia optant, quemadmodum Iere. 17. legitur. Ecce ipsi dicunt ad me, Vbi est uerbum Domini? ueniat. Et. 2. Pe. 3. In extremis diebus uenient illudores, qui iuxta proprias concupiscentias ambulent & dicant. Vbi est pollicitatio aduentus eius? His etiam per Prophetam dicitur. Vae desiderantibus diem Domini, pollicentur enim illi sibi effugium, etiamsi dies calamitatis aduenerit, sed uane, dum enim putant se euasuros crucem & calamitatem, in maiora subinde pericula ruunt, ut nusquam tutum asylum inuenire queant.

Odi, abhorruui festiuitates uestras, & non olfaciam odorem cetuum uestrorum.

Quod si obtuleritis mihi holocaustomata & oblationes uestras, non complacitum erit

IN CAPVT QVINTVM.

mibi, & pacifica pinguium pecorum uestro-
rum non respiciam.

Aufer a me tumultum carminum tuorum,
& canticum organorum tuorum non audiam.

Et reuelabitur sicut aqua iudicium, & iu-
stitia sicut torrens fortis.

Nunquid hostias & oblationes obtulistis
mibi in deserto quadraginta annis, domus Is-
rael?

Et portastis idolum regis uestri, & sidus
sculptilium uestrorum, stellam deorum uestro-
rum, quos fecistis vobis.

Et migrare vos faciam trans Damascum,
dixit DOMINVS, Deus Zebaoth nomen
eius.

Quos cultus diuinos Dominus apud Israel, per
prophetam Amos reiecit, eosdem apud Iudam per
Esaïam abominatur dicens, Incensum abominatio
mibi est, Neomeniam & sabbatum, & festiuitates
alias non feram, Iniqui sunt cetus uestri, Kalendæ
uestras & solennitates uestras odiuit anima mea.
Præcepit quidem Deus in lege, ut festiuitates & sab-
bata obseruentur, incensa adoleantur, holocaustoma-
ta sacrificentur, munera cibaria offerantur, & pacifi-
ca pinguium pecorum adducantur, Sed tum demum
illa profunt, si legitime fiant, si legem obseraueris.
Hæc autem est legitima festiuitatum & sacrificio-
rum observatio, si ex resipiscencia a peccatis, &

fide in

AMOS PROPETAE.

fide in futuram Meschiæ oblationem, pro figura tan-
tum & umbra, non pro ueritate iustificationis obser-
uentur, Iam Israelitæ, ueram resipiscenciam conte-
nentes, iustificationem suam non fide in uerbo pro-
missionis, seu Domino Deo suo, sed hypocrisi in festi-
uitatibus, in sacrificijs & carminibus suis quere-
bant, existimantes sese egregie a peccatis purgatos,
si sacra sua, non tam illa quæ Deus uerbo suo insti-
tuit, quam illa quæ ipsimet finxerunt & adiecerunt,
magna deuotione celebrarent, cum interim nullam
nec fidei erga Deum, nec charitatis erga proximum,
rationem haberent.

Reiecit igitur Dominus omnes festiuitates, omnia
sacrificia, omnem carminum suorum strepitum &
organorum concentum, etiamsi hæc omnia in hono-
rem Dei peragantur, propterea quod hæc in scele-
ratis potius sint iniquitatis operculum, quam iustifi-
cationis disciplina. Quod si hæc abstuleris, inquit
Dominus, a facie mea, & abrogaueris, ueramq; pie-
tatem substitueris, tunc erumpet & affluet quasi
aquarum abundantia, iudicium, tunc quasi torrens
pleno alueo iusticia inundabit. Et in regione uestra,
non erunt amplius oppressiones pauperum, & dire-
ptiones egenorum. In iudicijs non erunt respectus per-
sonarum, non munerum placationes, sed unusquisque
habitabit sub ficu sua confidenter, & regnabit rex
sapient, qui faciet iudicium & iustitiam in terra.

Notabis iterum hoc loco, non continuo Deo

15 gratum

IN CAPVT QVINTVM.

gratum esse, quod in honorem eius instituitur & peragitur. Aufer, inquit, à me organa tua & carmina, hæc tamen in honorem Dei instituta erant. Verus enim honor Dei est, respicientia, fides, & charitas, nam & Christus sic ait. Gaudium est & cœlis, super uno peccatore, Non autem dicitur, sacrificante, cantante, aut organis in honorem Dei ludente, sed respiciente.

NVNQṼID HOSTIAS ET OBLATIONEM OBTVLISTIS &c. Hunc locum allegat Stephanus in actis Apostolicis ca. 7. & ita allegat, ut interim etiam sententiam eius exponat. Exprobrat enim spiritus populo Israel, quod iam inde ab initio, nunquam candido & sincero animo Deum coluerint. Etenim quum ex Aegypto per Moysen essent liberati, & Mose in montem ad afferendam legem ascendisset, fecerunt illi vitulum, & obtulerunt hostiam simulacro, & letabantur super operibus manuum suarum. Quapropter conuertit se Deus, & tradidit illos in reprobam mentem, ut frustrarentur per cogitationes suas, & pro Deo cœli, colerent militiam cœli. Dum enim impietas in electiis cultibus sibi placet, & letatur in operibus manuum suarum, traditur subinde in maiorem impietatem, ut est Roma. 1. & 2. Thessa. 2. Pro eo quod ueritatem dilectionis non receperunt, in hoc ut salui fierent, mittit illis Deus efficaciam illusionis &c. Ezech. 14. Quicumq; posuerit idola in corde suo &c.

Vnde

AMOS PROPHETAE.

Vnde ait Dominus hoc loco, Nunquid hostias & oblationem obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, domus Israel? certe non mihi, ut maxime uideri uolebatis, omnia uos in honorem meum facere. sed uitulo uestro, sed militiæ cœli, sed stellis cœlestibus hostias obtulistis. Vobiscum enim per desertum portabatis idolum Moloch, quo tanquam rege confidebatis, & sculptiles figuras, siderum atq; stellarum, in quas tanquam deos fiduciam uestram collocabatis. Proinde, etiamsi interdum in honorem meum sacrum aliquod faciebatis, mihi tamen nec gratum nec acceptum erat, sed potius quia alieni inter uos dii erant, ideo non mihi, sed idolis uestris sacra illa facta esse computabam.

Porro Israelitas militiam cœli, quo nomine stellæ significantur, coluisse, etiam aliàs notum est. 4. Re. 17. Adorauerunt uniuersam militiam cœli. Hierc. 19. Sacrificauerunt omni militiæ cœli, & 44. Sacrificabimus regiæ cœli & libabimus ei libamina, sicut fecerunt patres nostri, reges & principes nostri. Ceterum quod in actis Apostolicis legitur, Sydus Dei uestri Remphan, cum tamen in Hebræo non habeatur Remphan, opinor non quidem Stephanum sic Iudæis recitasse, nimirum apud Hebræos ex Hebræorum libris testimonia adducentem, Sed Lucam, qui actorum Apostolicorum scriptor est, cum historiam græce scriberet, usum quoq; fuisse græcorum libro, apud quos

IN CAPVT SEXTVM.

quos in propheta Amos, pro אֶת כִּיִּי eth Kijun legitur Remphan.

Sic ergo dicit Deus, cuius nomen est DOMINVS Zebaoth, quia uos Israelitæ, non solum paternas terræ possessiones patrum uestrorum, uerum etiam impietatem ipsorum hereditastis, nec id solum, sed auxistis etiam, adeoq; iniquitates patrum uestrorum compleuistis, transferam uos ex hac regione, trans Damascum in Assyriam & Babylonem, ut illic omnibus miserijs affecti pereatis. Sic enim Mosi pro populi idololatria deprecanti respondi, me hanc iniquitatem, quam in deserto designauerunt, in die ultionis uisitaturum. Nunc igitur adest dies ultionis, dies miseriæ & calamitatis, quo Assyriorum rex uestrum regnum destructurus est, quemadmodum factum esse scribitur. 4. Reg. 17.

CAPVT SEXTVM.

VAE TRANQVILLIS IN ZION, & confidentibus in montana Somron, ijs qui aestimantur primates populi, & domui Israel, ipsis adherenti.

Transite ad Calne, & uidete, & ite inde ad Hamath magnam, & descendite ad Gath Philistinorum, nonne meliora sunt regnis istis? nonne latior terminus eorum termino uestro?

(Vae) fugientibus ad diem malum, & ap-
propin-

AMOS PROPHETAE.

Propinquantibus solio iniquitatis.

Cubantibus super lectos eburneos, & laeuientibus in grabatis suis, & comedentibus agnos de grege, et uitulos de medio farciminis.

Ludentibus in cithara, sicut Dauid excogitantibus sibi instrumenta cantici.

Bibentibus in phialis uinum, & præcipuo oleo sese ungentibus, & non anxiantur super contritione Ioseph.

Quapropter transmigrabunt in capite transmigrantium, & auferetur caupona laeuientium.

Iterum minatur propheta primatibus Israelis, carnali confidentia & securitate turgidis, grauius supplicia. Vbiq; autem in prophetis securitas & confidentia carnalis damnatur, Fallax equus, inquit Psalms, ad salutem, & in abundantia uirtutis suæ non saluabitur, & iterum. Non in tibijs uiri beneplacitum est Domino. Similiter apud Esaiam, Vae his qui descendunt in Aegyptum ad auxilium, in equis sperantes, & habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt, & super equitibus, quia prauales nimis, & non sunt confisi super sanctum Israel, & Dominum non requisierunt. Sic & hoc loco Amos ait, Vae uobis optimatibus & primatibus populi, Vae etiam toti familiæ Israel, cum primatibus suis in impietate & uana fiducia consentienti, quod polliceamini uobis securitatem & pacem, propter munitam arcem in Zion,

INCAPVT VI.

Zion, & quòd fiduciam uestram collocetis in oppida & castra murata, quæ in montanis Samariæ edificata sunt. Sic enim uobiscum cogitatis, imò prophetis deuastationem annunciantibus palam dicitis, Nihil mali nobis accidere potest, Habemus adhuc tot arces egregie munitas, posidemus tot urbes undiq; ualidissimis muris circumdatas, in quibus probe tuti & securi ab hoste erimus, ne uel pilum de capite nostro mouere possit. Quòd si hæc non iuuabunt, confugiemus ad regnum Iuda, ubi est arx Zion in Hierusalem munitissima, & templum Domini fortissimum, illic tantisper certum habebimus asylum, dum hostis noster sua sponte recedat.

Væ ergo uobis, inquit propheta, pacem & tranquillitatem sibi in arce Zion pollicentibus, Væ uobis confidentibus in castra Samariæ, nullam enim potentiam, nullum robur posse in iudicio Dei constare, exemplis aliarum regionum comprobabo. Circumspicite, obsecro, ubiuis externorum regnorum arces, & castra, oppida & urbes, quarum muri uestris multo ualidiores sunt, & termini multo latiores, nunquam tamen potuerunt suos habitatores defendere, in necessitate nunquam constiterunt, in iudicio Domini planè defecerunt, & uestri muri multo imbecilliores uos defenderent? non erit istud, inquit Dominus.

Transite saltem ad Calne, quæ est urbs in regno Babylonico, in terra Sennaar, quemadmodum scribitur Gene. 10. cuius etiam meminit Esaias ca. 10. nunquid

AMOS PROPHETAE.

nunquid huius urbis muri, quamuis fortissimi, constiterunt? A Calne diuertite ad magnam regionem Hamath, quæ nomen accepit à filio Chanaan Gene. 10. cuius quoq; mentio fit Esa. 10. 4. Reg. 14. & 4. Re. 25. Quòd si nec illa ualida eius oppida & munitæ arces defenderūt, quomodo uobis in uestris arcibus securitatem promittetis? Posthac descendite ad Gath urbem Philistinorum munitissimam, quid autem illic aliud, quam uestræ deuastationis proecmium reperietis? Si enim huius munitiones non potuerunt aduersariorum impetum ferre, quid uosipsum uana persuasionem & fiduciam in uestrarum urbium munitiones seducitis? Nam cum illæ urbes, quæ sunt uestris ualidiores, & regiones, quarum fines uestris latiores sunt, uim hostium non potuerunt sustinere, frustranea certe est omnis confidentia, quam in urbes & regiones uestras collocatis.

Væ igitur uobis, ad diem malum fugientibus, & solio iniquitatis appropinquantibus, hoc est, qui uana spe, ad uestrum ipsorum interitum & supplicium festinatis, & in impietate tanquam in solio quiescatis, nec quicquam uos uel de inani uestra fiducia, seu per arces, ad fidem in Deum, uel de iniquitate uestra ad dignos poenitentiae fructus adducere potest, Quid ergo uobis reliquum est, nisi confusio? Est enim confusio genuinum securitatis, & confidentiæ carnalis supplicium.

Et quis non uideret, uos fugere adeoq; festinare ad diem

IN CAPVT SEXTVM.

ad diem malum, ad uestrum ipforum interitum, & solio iniquitatis appropinquare, qui saltem uestras delicias animaduerneret. Iam enim sordent uobis lecti lignei. In lectis eburneis cubatis, & cō impudentia peruenistis, ut dedideritis uosmet ipsos lasciuiæ ad patrandum omnem immundiciam in stratis uestris cum auaritia, nec id solum, uerum etiam studeatis comessationibus & ebrietatibus, deuorantes pingues agnos de gregibus, & saginatos uitulos, quos è loco saginæ, quæ farcimen uocant, elegistis. Pulsatis quoque securi & lati in conuiujs uestris, citharam, lyram, & alia instrumenta musica, quæ uobis ad imitationem Davidis excogitastis. Hoc enim solum in Davidæ emulamini, quod sicut ille egregius fuit Psalter in Israel, ita uos in modum simularum exemplum eius secuti, hoc solum agitis, ut alter alterum in pulsanda cithara uincat. Cæterum, pietatem, fidem, charitatem, sollicitudinem pro populo, curam regni administrandi, fidelitatem & diligentiam Davidis in munere suo, nemo est inter uos, qui uel requirat, tantum abest ut emulemini. Proinde quàm gratus fuit cantus & lusus Davidis Domino, tam ingratus & insauus est ipsi illorum impiorum principum lusus, propterea quod Davidis cantus fide & pietate suffarcinatus fuerit, illorum autem tumultus uerius quam cantus, ut mero madet, ita impietate scatet.

Et ut nihil deliciarum in conuiujs uestris omitatur, nemo uestrum è fictilibus aut uitreis uasis bibit, sed ex

AMOS PROPHETAE.

sed ex aureis phialis uinum ingurgitur. Nec si quando lotum eati, satis est ut aqua lauemini, sed electissimo oleo corpus uestrum inungitis, anima nihilominus omnibus sordibus contaminata. Et cum uos optimates ac principes, in comessationibus & ebrietatibus, in cubilibus & lasciuijs diutinam egeritis uitam, nemo est interim qui subditos curet, qui subiectos prudenter regat, qui anxietur pro familia Ioseph (quo nomine totum Israelis regnum significatur) propter futuram contritionem & deuastationem, qui compatiatur afflictionibus populi, qui Israelem è suis calamitatibus & aduersis liberare studeat.

Quid igitur futurum erit? Quandoquidem optimates primi sunt in delicijs & comessationibus, primi etiam erunt in captiuitate. Capita sunt populi in ebrietatibus, proinde capita etiam populi erunt in captiuitatibus. In acie enim transmigrantium, seu captiuorum, ipsi primi captiui abducentur, & tunc dissipabitur caupona, conuiuium, societas, & conciliabulum principum illorum, qui sibi non nisi ad luxum & delicias nati esse uidentur.

Porro, quia scriptura ad nostram eruditionem & disciplinam data est, igitur quod hoc loco ad principes Israelis dicitur, hoc idem principes Germaniæ sibi dictum esse agnoscant. Nam cum securi in delicijs uiuant, & planè mores principum Israelis imitantes, lasciuijs & cubilibus studeant, quid futurum aliud super ipsos esset, quàm quod hic à propheta

pheta dicitur transmigrabūt in capite trāsmigrantiū
um, & auferetur caupona laſciuentium. Nam & alij
prophetae ſecuritati carnali, ſubitiū interitum, & deli
cijs captiuitatem minantur. Eſa. 5. Vā qui conſurgitis
mane ad ebrietatem ſectandā & potandum uſq; ad ue
ſperam, ut uino aſtuetis. Cithara, & lyra, & tympa
num, & tibia, et uinū in conuiuijs ueſtris, et opus Do
mini non reſpicitis, nec opera manū eius conſidera
tis, propterea captiuus ductus eſt populus meus, qui
non habuit ſcientiā, et nobiles eius interierunt fame.
Et Paulus, Cum dixerint pax & ſecuritas, tunc re
pentinus ſuperveniet interitus. Similiter Chriſtus in
Euangelio, Sicut accidit in diebus Noe, ita erit in di
ebus filij hominis, edebant, bibebant, uxores duce
bant, emebant, plantabant, edificabant & c. & ſubi
to aderat ſupplicium.

IVRAUIT dominator DOMINVS
per animam ſuam, dicit DOMINVS Deus
Zebaoth, abominor ego ſuperbiam Iacob, &
palatia eius odi, & tradam ciuitatem atq; ple
nitudinem eius.

Et erit, ſi relictī fuerint decem uiri in do
mo una, morientur.

Et tollet eum patruus eius & auunculus
eius, ad efferendum oſſa de domo, & dicet ei,
qui eſt in lateribus domus, an adhuc aliquis te
cum eſt? & reſpondebit, ſinis, & dicet, tace,
quoniam ne recordari quidem uolebant nomi
nis DOMINI.

Nunc

Nunc quidem uos ò principes, genio indulgetis,
& uoluptuariam uitam ducitis, nec ullis prophetarum
minis ſeu increpationibus adduci poteſtis, ut fu
turam calamitatem credatis, ſed pergitis præſecti
& peruiaces in arrogantia ueſtra. Proinde ſi minis
prophetarum credere nolueritis, credite ſaltem iu
ramento Dei. Iurauit enim Dominus per animam
ſuam, per ſemetipſum, cum non habeat ſe maiorem.
Viuo ego, dicit Dominus, abominatio mihi eſt Iſrae
litarum arrogantia, quam conceperunt uel e uana ui
rium ſuarum fiducia, uel e nupera uictoria, quam le
rabeam rex eorum ex Emath & Damasco retulit,
Et propter arrogantiam atq; mentis elationem, odio
etiam proſequor palatia, adeoq; quicquid eſt ædium
magnificiarum in toto regno Iſrael.

Quapropter ut tantam arrogantiam digna pœ
na afficiam, tradam ciuitates regni Iſrael, & quic
quid eſt in ciuitatibus, uel habitatorum, uel opum ac
diuitiarum, regi Aſſyriorum. Tūc enim tanta futura
eſt calamitas, ut qui moriantur aut gladio aut fame,
neq; planctu, neq; ſepultura digni iudicentur. Nam ſi
forte decem, hoc eſt, multi uiri, in una domo ex cla
de reliqui manſerint, nihilominus tamen morientur.
Quod ſi cognati & amici propinquioreſ, quales ſunt
patruus & auunculus, acceſſerint ad domum illam,
ut demortuorum oſſa efferant atq; ſepeliant, reſpon
debit is, qui domus cuſtodiam tenet, neminem ſupereſ
ſe dignum ſepultura. Cur uos cognati, inquiet, luge
tis, cur

K 2

INCAPVT SEXTVM.

tis, cur doletis, quid plangitis? quimpotius tacete, & dolorem uestrum reprimite, Qui enim mortui sunt, propter impietatem suam non sunt digni ut plangantur & sepeliantur, quippe qui tanto odio nomen Dei prosequerentur, ut eius ne recordari quidem patienter poterant.

Sunt & hac nostra tempestate multi, qui erga Euangelij nomen tantam inuidiam conceperunt, ut illud ne nominari quidem uelint. Ergo etiam illos hoc manet supplicium, ut turpiter mortui, ne luctu quidem & sepultura digni habeantur. Est autem non minima legis maledictio, carere sepultura, Deu. 28. Cadaver tuum erit in escam cunctis uolatilibus cæli, & bestiis terræ, nec erit qui abigat, Hierc. 16. mortibus egrotationum morientur, non plangentur, & non sepelientur, in sterquilinum super faciem terræ erunt &c. Apud Deum quidem nihil refert, sepeliaris uel non sepeliaris, is enim in iudicio suo non sepulturam, sed pietatem respicit. Apud homines autem tanta iudicatur maledictio, ut lex Mosi ne publicum quidem facinorosum, in crucem suspensum, in sepulchrum manere uoluerit. Que maledictio etiam si nonnunquam pijs quoque accidit, ut uidelicet sepultura careant, & fiant uolatilium esca, tamen in ipsis, propter pietatem & fidem, maledictio uertitur in benedictionem.

QVIA ecce DOMINVS præcipit, ut percutiatur domus magna fissuris, & domus parua scissuris.

Nunquid

AMOS PROPHETÆ.

Nunquid current in petra equi? aut arabitur (illic) bobus? quoniam conuertistis in amaritudinem iudicium, & fructum iustitiæ in absinthium.

Latamini in re nihili, dicitis, nonne fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua?

Quoniam ecce ego suscito super uos domus Israel, dicit DOMINVS Deus Zebaoth, gentem, & oppriment uos ab introitu Hamath usque ad fluium solitudinis.

Quod si nec iuramento Dei credere uolueritis principes, certe cogemini tandem præcepto credere, nec solum credere, uerum etiam sentire. Sic enim præcipit Dominus, ut diruantur omnia regni uestri ædificia, siue magna siue parua, & huius præcepti executionem demandauit Salmanassar regi Assyriorum. Quod autem Dominus decernit & statuit, hoc nemo potest uel potentia humana, uel hypocriticis operibus, sed dumtaxat uera resipiscentia irritare. Nam hæc ideo uobis tot annis ante prædicuntur, cum adhuc estis felices & fortunati, ut bonitas Dei ad poenitentiam uos inuitet. Sed quid dicam, aut quo me uertam? oleum & opera in uobis perditæ sunt. Diuitiæ bonitatis diuinæ, tolerantia ac lenitatis Dei deberent uos ad resipiscentiam inuitare, Sed ecce, iuxta duriciam uestram, & cor poenitere nescium, colligitis uobismet ipsis subinde maiorem iram Domini, ut non solum impie agatis, uerum etiam impie-

K 3 tatem

IN CAPVT VI.

tatem uestram Deo pro pietate obtrudatis, & obstinaci pectore nullam sanam doctrinam ne audiat quidem, tantum abest, ut ipsi obsequamini. Quid unquam boni de tam lapideo corde & peruicaci animo sperare licet? Certe nemo potest equis currere, aut bobus arare, in locis petricosis, frustraneus enim erit omnis arandi aut currendi labor, ubi non sunt nisi saxa & rupes. Nam etiamsi illic araueris aut seminaueris, nullus tamen profertur fructus, Ita quando impiorum corda sunt lapidea & saxosa, quicquid illic araueris, seminaueris, aut plantaucris, incrementum non habebit.

Desperavi igitur, me in uobis impijs & saxeis ac incuruicercis principibus, predicatione uel promissionum diuinarum uel minarum irae Dei, efficere posse ut respiscatis, Iudicium enim uestrum, quo facinorosos legitime punire deberetis, conuersum est in tyrannidem, & iustitia, qua innocens liberandus esset, commutata est in truculentiam. Breuiter, in regno uestro nec ius dicitur, nec leges obseruantur, nec equitas promouet, sed ubiq; regnant uolentia, tyrannis & impietas.

Præterea quia hoc tempore reddita est uobis alia quanta pristini status conditio, & rex uester Ierabeam filius Ioas, uictoria super aduersarios uestros positus est, ita ut terminus Israel ab Hamath usq; ad mare solitudinis (quod Iosephus lacum Asphaltiten uocat) restituerit (quemadmodum scribitur. 4. Re. 14.)

aliq;

AMOS PROPHETAE.

aliq; præclara stratagemata fecerit, ideo tam felici rerum successu elati, prorsus misericordiae diuinae, qua omnia illa uobis obtigerunt, obliuiscimini, & non potentiae diuinae, sed uestrae fortitudini prosperum euentum asseribentes, gloriabundi dicitis, nonne fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? nonne nos tam fortes & prudentes sumus, qui reportauimus tantam uictoriam? nonne uires nostrae effecerunt, ut termini Israel restituerentur? Nos illi magnates & potentes uiri sumus, quorum uirtute tanta salus toti regno Israel parata est.

Hoc enim impiorum ingenium est, quod ut in afflictionibus fremunt, indignantur & desperant, ita in rerum prosperitate praesumunt, de uiribus suis gloriantur, & obliti diuinae misericordiae, suae uirtuti omnia asseribunt. Gloriari autem de uiribus suis, quid aliud est, quam gloriari de לֵב דָּבָר lo dabar, hoc est, de re nihili. Quid enim humana est fortitudo, nisi umbra somnium, aut si quid hoc est inanius?

Quia igitur uos principes uestrae fortitudini uictoriam asseribitis, ecce haec dicit Dominus Zebaoth, Ego suscito contra uos, o domus Israel, gentem Asyriorum trucem & crudelem, non reuerentem senes, nec misentem paruulorum, quae uos ac uestram regionem ab initio Hamath, usq; ad fluum deserti, funditus depopulabitur. Restituit antea Ierabeam Israel terminos ab Hamath, usq; ad fluum deserti,

IN CAPVT SEPTIMVM

nunc autem in his terminis conculcabo ego Dominus uos per Salmanessarem regem Assyriorum, ut quod prius erat uictoria & felicitatis uestrae, hoc nunc fiat omnis uestrae calamitatis materia. Hoc enim impie in uires proprias gloriationis supplicium est, ut quae res gloriabundis laudi cesserit, eadem postea sit ignominia. Glorie cesserat Nebucadnezari, quod totam terram fere in suam ditionem redegerat, sed quia de uiribus suis praeſumebat, quanto gloriosior rex erat, tanto turpior fit casus eius, qui Esaie. 14. & Dani. 4. describitur. Nonne Aman à consilijs Asueri, in tantum de sua claritudine gloriabatur, ut etiam amicis suis magnitudinem diuitiarum suarum, filiorumq; turbam, & gloriam qua à rege super omnes principes esset elatus, exponeret? Sed quod ipsi tunc erat gloria atq; maiestas, hoc idem fit postea summa turpitudine & ignominia.

CAPVT SEPTIMVM.

SIC OSTENDIT mihi dominator DOMINVS, & ecce formabat locustas in principio foliorum herbae uirentis, & ecce herba uirens post rasuras regis.

Et factum est, cum consumeret comedendo herbam terrae, dixi, dominator DOMINE, sis obsecro propitius, quis suscitabit Iacob, quod paruulus sit?

Misertus

AMOS PROPHETAE.

Misertus est DOMINVS super hoc, non erit, dixit DOMINVS.

Deus olim multifariam (ut Apostoli uerbis ad Hebraeos utar) multisq; modis locutus est patribus per prophetas, atq; adeo uarijs rationibus iudicia sua manifestauit. Alias enim solo uerbo, alias signis, alias uisionibus adiectis futura reuelauit. Cum igitur haecenus Dominus Israelitis per Amos locutus sit solo uerbo, nunc etiam uisionibus eis loquitur, si forte per has uerbum tam alte inculcaretur, ut resipiscerent. Hic enim est labor, hoc opus spiritus sancti in prophetis est, ut peccatores ad resipiscenciam inuitet.

Prima uisio sic habet. Amos uidit Dominum fingere atq; formare locustarum examen, eo tempore, quando folia herbarum florere incipiunt, & omnis ager parturit, quando flores arborum, & herbae segetum omnium rerum abundantiam pollicentur. Quae locustae uirentia quaeq; depascebant, & ut ita dicam, abrodebant. Post priorem autem depastionem atque rasuram, quam locustae una cum rege suo herbis & segeti intulerant, Ecce, secundo herba uirens erumpebat, unde nonnulla fertilitatis spes relinquebatur. Cum autem locustae etiam hanc deuorando consumerent & depascece uellent, exclamaui ego propheta ad Dominum Deum nostrum dicens. Obsecro dominator DOMINE, propitius esto populo tuo, ne fame & inedia pereat. Locustas abige, ne cuncta deuorent, Cum enim gens Israel ad paucum numerum

K 5 redacta

IN CAPVT SEPTIMVM.

redacta sit, quis posset ipsam restaurare, nisi tu Domine Deus noster? Mox post hanc orationem miseratus est Dominus populi, & dixit, non erit, Gens Israel non delebitur tota, sed regnum eius rursus florabit. Significat autem hæc uisio, Regnum Israelis sub Ierabeam filio Ioas propemodum perijisse, nisi Dominus ex alto respexisset, & iuxta uerbum suum, quod per prophetam Ionam locutus est, in pristinum statum reuocasset. Sic enim scribitur. 4. Reg. 14. Ierabeam restituit terminos Israel ab Hamath usq; ad mare solitudinis, iuxta sermonem domini Dei Israel, quem locutus est per seruum suum Ionam filiū Amathi prophetam, qui erat de Gath, quæ est in Hopher. Vidit enim Dominus afflictionem Israel amaram nimis, & quod consumpti essent usq; ad clausos carceris & extremos, et non esset qui auxiliaretur Israel. Nec locutus est Dominus, ut deleret nomen Israel de sub cælo, sed saluauit eos in manu Ierabeam filij Ioas. Quem locum ideo totum huc asseripsi, quod ad præsentis uisionis interpretationem plurimum faciat. Nam quod Amos uidit examen locustarum herbas uirentes depascere, hoc illud est, quod in historia dicitur, uidit Dominus afflictionem Israel amaram nimis, & quod consumpti essent usq; ad clausos carceris. Similiter cum dicitur, quis suscitabit Iacob, quod paruulus sit: conuenit cum eo, quod in historia scribitur. Et non esset qui auxiliaretur Israel. Miseratus igitur Dominus Israelis, liberauit illos de manu hostium

AMOS PROPHETAE.

hostium suorum per Ierabeam filium Ioas, & collapsum Israelis regnum restaurauit.

Duo autem hic præcipue notanda ueniunt. Primum, animaduertes ueritatem dicti illius, Dominus mortificat & uiuificat, deducit ad inferos & reducit. Etenim dominus Deus noster hæcenus Israelis regnum propter impietatem suam ita afflixerat, ut penè deploratum & conclamatum esset, nec erat ulla spes pristinae conditionis recuperandæ, Sed tamen ut declararet se mortificare & uiuificare, se esse adiutorem in necessitatibus, et afflictorum consolatorem, restituit rursus regnum Israel, in pristinam suam gloriam, ut per hoc factum, omnes pii confidentia in aduersis admoneantur, ne desperati contabescant, sed ad Dominum Deum suum, auxilia petaturi, confugiant.

Secundo notabis, orationem ex fide profectam posse propositum Dei auertere. Nam Dominus propositum se totum Israelis regnum perditurum, Sed ab hoc proposito, per orationem Amos ex fide in uerbum Iona prophetae profectam auertitur. Idem habes in Mose, ad quem Dominus dicebat, dimitte me ut irascatur furor meus contra eos, & deleam eos. Mose autem oratione sua super promissione diuina fundata, Deum ab hoc decreto suo reuocauit, Recordare, inquit, promissionis factæ ad Abram, Isaac, & Iacob, quibus iurasti per te ipsum dicens. Multiplicabo semen uestrum &c. Vnde Dominus per Ezechielem

IN CAPVT SEPTIMVM.

Ezechielem grauiā supplicia minatur prophetis, indignationem suam oratione à populo non auertentibus. Sic enim legitur Ezech. 13. Vt prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum et nihil uident, non ascendistis ex aduerso, neq; opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prelio, in die Domini, Et cap. 22. Quæsiui de eis uirum, qui interponeret sepem, et staret oppositus contra me de terra, ne dissiparem eam, et non inueni. Et effudi super eos indignationem meam, et in igne iræ meæ consumpsi eos.

Hic autem mihi uide, quā inique in rebus humanis comparatum sit. Ierobeam enim rex potius erat uictoria, et possidebat iam florentissimum regnum, idq; parauerat non armis, non potentia carnali, non uiribus aut fortitudine principum suorum, non machinis bellicis, sed oratione fidei Amos aliorumq; prophetarum, nihilominus tamen principes gloriantes dicunt, Nonne fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Et tantum abest, ut nonnullam uictoriæ partem prophetarum orationi adscribant, ut potius prophetas persequantur, et ipsos tanquam omnis mali autores et finibus suis eiciant, id quod paulo post Amos propheta accidisse legimus.

Caterum quod in textu dicitur, post rasuras regis, non de Saneberib rege Assyriorum, sed quia sermo de locustis habetur, de rege etiam locustarum intelligendum est, ut sit sensus, Post rasuras regis, hoc est, post depastiones, quibus rex locustarum cum

examine

AMOS PROPHETAE.

examine suo herbas uirentes deuorabat, alia herba proferebatur. Tametsi enim Salomon in Prouerbijs Pro. 30. dicat, Locustas regem non habere, non tamen intelligit, ipsas omnino carere duce, sed quod non eligant regem, quemadmodum inter homines fieri solet, et tamen tam sapientes bestiolæ sunt, ut egrediantur atq; sequantur ducem suum, perinde ac regem electum, per turmas suas. Porro locustarum multitudinem fruges consumentem, esse maledictionem Domini, scriptum est Exo. 10. et Deu. 28. Vnde etiam Ethniscus locustas pestem, et deorum iram uocat.

Pli. li.

11. ca.

29.

SIC ostendit mihi dominator DOMINVS, et ecce uocabat ad iudicium, igni, dominator DOMINVS, et deuorabat abyssum multam, deuorabat quoq; agrum.

Et dixi, dominator DOMINE, cessa obsecro, quis suscitabit Iacob, quod paruulus sit?

Miserus est DOMINVS super hoc, etiam illud non erit, dixit dominator DOMINVS.

Secunda uisio, qua Propheta audit Dominum acclamantem iudicio, ut igni ualles et campos deuoret, prioris uisionis confirmatio est. Sic enim in Genesi cap. 41. uisio septem spicarum confirmat priorem bouum uisionem, ita hoc loco altera stabilem reddit. Oportet enim uerbum esse certum et bene confirmatum, ut fides in tentatione perduret.

Hæc

IN CAPVT VII.

Hæc ergo est uisio. Audit Amos uocem Dei, acclamantem iudicibus seu ultoribus, ut pronuncient omnes ualles et campos planos, igni absumendos esse. Et ecce, uidebat ignem continuo abyssum multum, hoc est, ualles profundas, & agrum, hoc est, campos planos deuorare. Quod rursum significat, regnum israelis decreto Domini perditioni & deuastationi traditum esse, Sed hoc Domini propositum intercipit propheta oratione sua, dicens. Ab dominator Domine, parce populo tuo, quem elegisti. Non enim, ob afflictiones suas, alium habet præter te adiutorem. Quod si tu ab ipsis recesseris, quis queso auxiliabitur? & ubi manerent misericordiæ tuæ antiquæ ubi manerent promissiones tuæ, quibus pollicitus es patriarchis, te nomen israelis nolle de sub cælo delere? Hac oratione auersus est furor Domini, & misertus est populi sui israelitici, dans eis salutem per Ierabeam regem. Breuissimam audis in propheta orationem, ita ut nix tria aut quatuor uerba dicat, sed plurima impetrat. Debet enim oratio breuis esse, uerbis, sed multa & magna, fide. Ne sitis multiloqui, ait Christus. Non enim in multiloquio, sed in multa fide, quæ est uera deuotio, orans exauditur.

SIC ostendit mihi, & ecce dominator stabat super murum perpendiculo mensuratum, & in manu sua (tenebat) perpendiculum.

Et dixit DOMINVS ad me, Quid tu uides Amos? & dixi, perpendiculum, & dixit dominator

AMOS PROPHETÆ.

dominator, ecce ego pono perpendiculum in medio populi mei israel, non committam, ut progrediar ultra in eo.

Et deuastabuntur excelsa isac, et sanctuaria israel desolabuntur, & consurgam super domum Ierabeam gladio.

Tertia uisio, deuastationem israelis à Salmanesar rege Assyriorum impletam, portendit. Videt autem propheta Dominum stantem super murum mensura sua circumscriptum, & tenentem in manu sua perpendiculum, seu regulam latomi. Murus autem perpendiculo mensuratus, significat populum israel, quem Dominus effecerat, ut esset murus æreus aduersus omnes hostes suos. Perpendiculum uero in manu Domini, significat Dominum israeli non additurum alia beneficia salutis et liberationis ultra priora. Quemadmodum enim latomus terminos muri perpendiculo circumseribit, ne lapides regulam transgrediantur, aut extra amussim promineant, ita Dominus terminos posuit beneficiorum israeli prestitorum, nec committet, ut nouis eos beneficijs afficiat, propterea quod quò maioribus beneficijs afficiantur, eò peiores & ingratiore reddantur. Paulo enim ante per orationem fidelem prophetarum liberati erant ab afflictionibus suis, & in pristinum regni sui statum restituti, sed ingrati, tanti beneficii sic obliuiscabantur, ut uictoriam & felicem rerum successum suis uirtutibus & fortitudini ascriberent.

Ob tan-

IN CAPVT SEPTIMVM.

Ob tantam igitur ingrati-
tudinem prophetæ nunc non orat (quid enim pro impijs
obstinacibus oraret ?) sed supplicium denunciat di-
cens. Excelsa Isaac, hoc est, Berseba, ubi Isaac altare
Domino edificauit, & tabernaculum extendit, atque
puteum fodit. Hæc inquam excelsa, quæ uos Israelitæ
ad exemplum patriarchæ Isaac, sed non ad fidem eius
in Berseba edificastis, deuastabuntur, & delubra ue-
stra, hinc inde ad exemplum patriarchæ Iacob seu
Israel edificata, desolabuntur. Quod si sacris uestris
ædibus non parceretur, quid putatis futurum de pro-
phanis ? Et si non constabunt sacra, in quæ uos confi-
ditis, quomodo uos in illa confidentes constabitis ?

Priusquam autem, dicit Dominus, totius regni
Israelitici deuastationem adducam, uisitabo familiam
Ierabeam gladio, ut filius eius interficiatur, & alius
alienæ familiæ pro eo in Israel regnet. Hoc erit si-
gnum & initium malorum, quæ sunt super totum re-
gnum futura. Porro de interfectione filij Ierabeam
sic scribitur. 4. Reg. 15. Anno tricesimo octauo AZA-
ria regis Iudæ regnauit Zacharias filius Ierabeam
super Israel in Samaria sex mensibus, & fecit quod
malum est coram Domino, sicut fecerant patres eius.
Non recessit à peccatis Ierabeam filij Nabath, qui
peccare fecerat Israel. Coniurauit autem contra eum
Sallum filius Iabes, percussitq; eum palam, & inter-
fecit, regnauitq; pro eo. Atq; iste sermo Domini, quem
locutus est ad Iehu dicens, Filij tui usq; ad quartam
generationem

AMOS PROPHE TAE.

generationem sedebunt de te super thronum Israel.
Ex fide enim huius uerbi, quod Dominus ad Iehu
proauum Ierabeam regis locutus fuerat, uidet Pro-
pheta Amos futurum, ut filius Ierabeam, qui quar-
tus erat post Iehu, interficiatur. Vnde in nomine Do-
mini ait. Consurgam super domum Ierabeam gladio.

ET MISIT Amazia sacerdos Bethel,
ad Ierabeam regem Israel dicens, coniurauit
contra te Amos in medio domus Israel, non po-
terit terra sustinere omnes sermones eius.

Quia sic dixit Amos, gladio morietur Ie-
rabeam, & Israel transmigratione transmi-
grabit à terra sua.

Et dixit Amazia ad Amos, Videns, uade,
fuge ad terram Iudæ, & comede illic panem,
& illic prophetes.

Et in Bethel non committas ultra, ut pro-
phetes, quoniam sanctuarium regis est, & do-
mus regni est.

Et respondit Amos, & dixit ad Amaziam,
Non sum propheta, neq; filius prophete, sed
armentarius & colligens ficus syluestres.

Et tulit me DOMINVS de grege, &
dixit ad me DOMINVS, Vade, propheta ad
populum meum Israel.

Et nunc audi uerbum DOMINI, Tu di-
cis, non prophetes super Israel, & non loqua-
ris super domum Isaac.

L Propterea

Propterea sic dixit DOMINVS, axot
tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui ac filia
tua gladio cadent, & terra tua funiculo distri-
buetur, & tu in terra polluta morieris, & Is-
rael transmigratione transmigrabit de terra
sua.

Hec est fortuna uerorum prophetarum, quod &
pseudopphetis & episcopis, primum seditionis,
deinde haereseos accusentur. Quas calumnias passus
est etiam Ieremias, & post ipsum Christus Dominus
noster. Vnde Amasias episcopus Bethel, in quo κατ' οὐρανόν
πῶς ἐν κατ' οὐρανόν pseudoeπισcoporum natura con-
gnosceatur, audiens Amos de futura regni Israelitici
deuastatione, & familie Ierabeami deletione prophe-
tantem, inuocans, quod aiunt, brachium seculare,
mittit nuncios ad regem Israel Ierabeamum, & ac-
cusat prophetam Amos, Primum quod coniurauerit
& seditionem commouerit contra regem, Deinde,
quod reiiciat cultum diuinum, & praedicet Basilicas
templorum deuastandas esse. Coniurauit, inquit, con-
tra te Amos, clancularia habet conuenticula, ubi
contra regiam maiestatem concionatur, & commo-
uet populum ad seditionem, ubi tantas blasphemias
in cultum diuinum, qui in Bethel alijsq; locis regni
Israel institutus est, effundit, ut mirer terram tam diu
potuisse illas sustinere. Dicit, cultum nostrum esse im-
pietatem, dicit sacra nostra esse idololatriam, O ho-
minem detestandum. Et ultra pergens, prophetat te
regem

regem nostrum clementissimum gladio interficien-
dum esse, quod quid aliud est, quam ulgo tradere
gladium ut te interficiat? Addit praeterea, Israelcm
captiuum esse à terra sua abducendum, Quid hoc
aliud est, quam mendacem facere Dominum Deum
nostrum, qui nobis terram hanc in perpetuam here-
ditatem tradidit, qui populum Israel pra omnibus
gentibus in possessionem suam elegit? Proinde iube
rex, ut seditiosus ille uir, & mendax, & blasphemus
occidatur, ne tu seditione populi ab ipso concitata
occidaris. Viden, quibus calumnijs pseudoeπισκοποι,
ueros concionatores accusent, & quibus scripturis
cum ipsis disputent, uidelicet non uerbo Domini, sed
in uocatione brachij secularis, & meditatione homi-
cidij.

Porro cum impius episcopus Amazia non posset
a rege impetrare, ut interficeretur Amos, proscribit
& excommunicat ipsum, atq; mandat, ut alio abeat,
in regnum Iuda, & dicit. Viden, hoc est, o prophe-
ta (hoc enim nomine prophetae uocabantur 1. Reg. 9.)
apage hinc, proripe te e regno Israel, & perge, si
uis, ad regnum Iuda, ubi est haereticorum asyllum, ubi
libenter audiuntur insani, & diuinorum cultuum con-
temptores. Eo enim tempore regnabat in Iuda AZA-
rias, qui alio nomine Ufias uocabatur, de quo scri-
ptum est, quod fecerit rectum in oculis Domini, unde
conijcere licet, hunc regem libenter admisisse in
suum regnum ueros prophetas, qui e regno Israel
eijciebantur,

Ad
glick
stiff.
Dom
stiff.

eijciebantur. Impius igitur pontifex, incolae regni Iuda pro haereticis ducens, eò Amos abire iubet, ut iuxta prouerbum, Similes habent labra lactucas. Recede, ait, hinc ad regnum Iuda, ut illic tibi prophetando pares, quod edas. Dic ad regem Iuda, ut ipse tibi beneficium aliquod ecclesiasticum conferat. Nam in Bethel non est, quod tibi locus prophetandi relinquitur. Est enim in Bethel sanctuarium regis, hoc est, Basilica à rege in honorem Dei edificata, & templum Dominicum, ad quod omnes regni Israel incole peregrinantur. Cum igitur tu hanc Basilicam reijcias, & cultū huius templi Domini contemnas, quid est quod speres, te hic posse diutius commorari? ἐὰλλ' ἐγὼ κόσκαας, nam ut nobiscum prophetae, non patiemur.

Ad hæc autem respondet Amos. Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. Tu iubes, ut non prophetem in regno Israel, Contra autem Dominus iussit, ut in illo regno prophetem, Nunc an iustum sit in conspectu Dei, te potius audire quàm Deum, tuipse iudicato. Ego enim non sum professione propheta, neque filius, hoc est, discipulus prophetarum. Nam quemadmodum apud ethnicos erant philosophorum gymnasia, & apud nos publicæ studiorum Scholæ, ubi & sacræ & prophane literæ docentur, ita apud Israelitas eo tempore erant collegia studiosorum, qui in diuinis rebus à prophetis erudiebantur, quos & filios prophetarum uocabant. Vnde Helias curru igneo

igneo ad cælum ascensurus, uisitât prius hæc studiosorum sodalitia, quorum unum erat in Bethel, alterum in Iericho, tertium ultra Iordanem, ut ipsos in uerbo Domini confirmet, & ad capeffendam pietatem admoneat, quemadmodum scribitur. 4. Reg. 2.

Negat igitur Amos, se ex discipulis aut studiosis prophetarum esse, uocatum tamen à Domino, ut regno Israel prophetet. Ego enim, inquit, professione mea sum pastor seu armentarius, melius cognoscens, quomodo colligendæ sint ficus syluestres, quàm quomodo prophetiæ sint tractandæ. Tulit tamen me Dominus ab ouibus & colligendis ficibus, adeoq; mandauit, ut ad populum regni Israel prophetem. Dominus autem mandanti, quis non obsequeretur? Proinde etiamsi me proscribas, & in exilium eijcias, aut sermonem Domini prohibeas, non tamen committam, ut uocationi diuinæ non inseruiam.

Et ut seias, me mandatis tuis impijs non obsecutum, ecce etiam contra te ipsum tuamq; familiam prophetabo. Sic enim dixit Dominus. Vxor tua in ciuitate fornicabitur, quæ est impiorum maledictio, quemadmodum scribitur Deu. 23. Vxorem accipies, & alius dormiet cum ipsa. Et liberi tui in captiuitatem abducentur, atq; gladio interficientur. Quæ similiter impiorum maledictio est, Deu. 28. Filios generabis & filias, & non frueris ipsis, quoniam ducuntur in captiuitatem. Ad hæc quicquid agrorum possides, alijs mensura funiculi distribuetur. Nam agros

IN CAPVT OCTAVVM.

funiculis distribui, testatur etiam psalmus. 77. Sorte diuisit eis terram, funiculo distributionis.

Hanc autem maledictionem impletam esse opinor, eo tempore, quando Salmanassar rex Assyriorum, adduxit uiros de Babylone, de Cutha, de Ana, de Hemath & Sepharnaim, & collocavit eos in ciuitatibus Samariae pro filiis Israel, ut Samariam possiderent, & in urbibus eius habitarent. Et tu quoque non in terra Israel, sed in terra polluta, hoc est, in regione gentium incircumcisarum morieris. Futurum enim est, ut totus Israel in captiuitatem abducatur de terra sua, in Assyrios & Babylonem. Nam & hoc inter maledictiones impietatis recensetur Leui. 26. Peribitis inter gentes & hostilis terra uos consumet. Atque hoc est illorum supplicium, qui persequuntur uerbum Dei, uidelicet adulterium uxoris, liberiorum mortes, bonorum direptiones, exilium, & procul a patria sua occubitus. Quae enim persecutores uerbi Dei mala pijs inferre conantur, ea demum in caput ipsorum recidunt, ut tandem et corpore & animo perdantur.

CAPVT OCTAVVM.

SIC OSTENDIT mihi dominator DOMINVS, & ecce canistrum repletum fructibus aestiuis.

Et dixit, quid tu uides Amos, & dixi, canistrum repletum fructibus aestiuis, et dixit DOMINVS

AMOS PROPHETAE.

MINVS ad me, uenit finis super populum meum Israel, non committam, ut progrediar ultra in ipso.

Et ululabunt cantica templi in die illa, dicit dominator DOMINVS, multa cadauera in omni loco proijcientur silentio.

Quarta uisio confirmatio est tertiae uisionis de perpendiculari latomi, Nam & haec captiuitatem Assyriacam portendit. Videt autem propheta corbem seu canistrum plenum fructu aestiuo, & ab arbore decerpto, pomis uidelicet aut piris, aut ficibus. Et cum Domino interroganti respondisset, se uidere canistrum repletum fructu aestiuo & decerpto, audit rursum, uenit finis & decerptio super populum meum Israel, non committam, ut amplius beneficijs ipsum afficiam, & fructum inter ipsos faciam. Porro latinus sermo, quod ad hunc locum attinet, elegantem Hebraeae dictionis allusionem assequi nequit. Nam pro fructu aestiuo apud Hebraeos ponitur haec dictio קַיִץ

Kaiz, pro fine autem ponitur קֶץ Ketz. Itaque cum propheta uidisset, canistrum fructuum, hoc est, קַיִץ Kaiz, mox spiritus in expositione uisionis hac equiuoca dictione, non pro fructu, sed pro fine utitur. Et proprie haec dictio קַיִץ Kaiz, descendit a uerbo קָצָה Kaza, quod significat concidere, mutilare, & detruncare. Vnde Kaiz significat fructum ab arbore decerptum atque detruncatum.

IN CAPVT VIII.

Potest ergo textus Hebraeus, ut quantum licet, allusio uocabulorum seruetur ad latinam linguam sic transferri. Et ecce canistrum repletum fructu decerpto, Et dixit, quid tu uides Amos? Et dixi, canistrum repletum fructu decerpto, Et dixit Dominus ad me, uenit decerptio super populum meum Israel &c. Si simile huic loco est, quod Dominus ad Noah Gene. 6. dicit. Finis, hoc est, decerptio seu abscisio uniuersae carnis uenit coram me. In die ergo illa, dicit Dominus, quando detruncatio regni Israelis aduenerit, ululabunt cantica templi, hoc est, cantus templorum uestrorum celebris, mutabitur in luctum & ululatum, cō quod in omni loco proijcientur interfectorum cadauera sine sepultura, nec quisquam crit, qui mortuos plangat, sed silentio absq; planctu solennis ad plateas proturbabuntur. Vnusquisq; enim in tanta hostium sauitia, uix suum dolorem & calamitatem deplorare seu poterit seu audebit.

A V D I T E istud absorbentes egenum, & depredantes pauperes terrae.

Dicentes, quando praeteribit mensis, ut uendamus alimentum, & sabbatum, ut aperiamus frumentum, ut imminuamus Ephā, augeamus Sichelum, & iniquas faciamus stateras dolosas.

Vt possideamus argento pauperes, & egenum propter calciamenta, & quisquilias frumenti uendamus.

INRAUIT DOMINVS per superbiam Iacob,

AMOS PROPHETAE.

Iacob, si oblitus fuero semper omnium operum illorum.

Nunquid super istud non comouebitur terra, & lugebit omnis habitator eius? & omnino ascendet quasi fluius, expellet, & subsidet sicut fluius Aegypti.

Rursum obijcit spiritus sanctus diuitibus huius seculi auaritiam suam (quemadmodum in primo capite audiuius) qua noctu diuq; sycophantias, dolos & fraudes ad deglubendos pauperes excogitant. Describitur autem hoc in loco dei Mammonae natura, qui cultores suos nunquam requiem ducere sinit. Cogit enim illos, modo ut emant, modo ut uendant, modo ut redimant, modo ut precium augeant & mensuram imminuant, modo ut dolosa pondera subijciant. Breuiter, nihil non molestiarum cultoribus suis exhibet Mammon, ut habes Luce. 12. & 1. Timo. 6. Audite igitur uos auari, qui egenorum medullam ex ossibus ipsorum absorbetis, qui dolis uestris pauperes terrae depredamini, qui non aliud in uotis habetis, quam ut praetereat mensis, hoc est, Neomeniae festum, (Nam & mensis apud Esaiam ca. 1. pro festo Neomeniae sumitur) & praetereat Sabbathum. In festis enim & sabbato, non est phas, mercimonijs emundis & uendundis operam dare. Sunt qui mensē, pro mense, quem embolismalem uocant, & Sabbathum pro sabbato terrae, quod erat septimo quouis anno, exponant. Sed altera interpretatio ut simplicior est, ita magis

IN CAPVT OCTAVVM.

arridet. Hoc unum igitur uos auari optatis, non quomodo Domino Deo uestro in festis & sabbatis seruiatis, sed ut statim prtereant, adueniantq; dies prophani, ut liceat uobis frumentum uestrum uenum exponere, & merces uestras pauperibus quam carissime obtrudere. Et hic labor, hoc opus uestrum est, ut diminuat is Ephā, hoc est, modium seu mensuram, & augeat is Siclum, qui habet uiginti obolos, Exo. 30. hoc autem loco generaliter pro quouis mercium precio sumitur. Nec hactenus iniquitatum uestrarum finis est, Nam & falsas statheras, & dolosa pondera subiycitis. Lex Domini dicit Deu. 25. non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus. Item Pro. 20. Pondus & pondus abominatio est Deo. Vos autem auaros usq; adeo nihil mouet lex Domini, ut præter dolosas statheras, pauperem etiam usuris & exactionibus opprimatis. Et ut ubiq; compendium scelerum, quisquilias quoq; & paleas frumenti, hoc est, res nullius precij uenum exponitis.

Audiuistis auari dolos & cupiditates uestras, audite nunc uestra supplicia. Iurauit Dominus per arrogantiam uestram, qua pauperes præ uobis contemnitis, Si unquam obliuiscar operum auaritiæ, & iniquitatum uestrarum. Est autem apostrophe, iratis admodum familiaris, deficit enim tale aut aliquid huiusmodi, mendacij arguar, ut sit sensus. Nunquā certe committam, ut tantorum scelerum obliuiscar, et impunita derelinquam. Efficiam enim, ut propter tāta flagitia terra

AMOS PROPHETÆ.

terra commoueatur, et omnes habitatores suos in lutum & extremum exitium conijciat. Nam quemadmodum Nilus fluuius Aegypti, qui illie coloni uice fungitur, cum alueum suum ad irrigandam terram egredi atq; euagari incipit, tūc quicquid supernatat, egressu suo in terram expuit seu expellit, ac postea in alueum suum regrediens ac residens, illic relinquit, Ita terra Israel propter iniquitates auarorum commota, omnes suos habitatores peccatis sordidatos in captiuitatem expuet, & in captiuitate relinquet. Tunc, ut Mose inquit, placebunt terra sabbata sua cunctis diebus solitudinis sue, & quando fueritis in terra hostili, sabbatizabit & quiescet in sabbatis solitudinis sue, cō quod non requieueritis in sabbatis uestris, quando habitabatis in ipsa.

Est & aliās in prophetis hoc supplicium auaritiæ decretum, Iere. 6. Vir cum muliere capietur, senex cum plene dierum, Et transibunt domus eorum ad alteros, agri & uxores pariter, quia extendam manum meam super habitantes terram, dicit Dominus. A minore quippe usq; ad maiorem omnes auaritiæ student, & a propheta usq; ad sacerdotem cuncti faciunt dolum, & cap. 8. Dabo mulieres eorum exteris, & agros eorum heredibus, quia à minimo usq; ad maximū omnes auaritiā sequuntur. Item Eze. 22. Usuram & superabundantiam acceperisti, & auare proximos tuos alumniabaris, meiq; oblita es, ait Dominus Deus. Ecce complosi manus meas super auariciam tuam

IN CAPVT VIII.

ciam tuam quam fecisti, & dispergam te in nationes, & uentilabo te in terras &c. Etenim si Salomone autore, conturbat domum suam, qui auaritiam sequitur, quanto magis auarorum caterua totam regionem conturbat & subuertit.

ET ERIT in die illa, dicit dominator DOMINVS, occidere faciam solem in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminoso.

Et conuertam festa uestra in luctum, & omnia cantica uestra ad planctum, & ascendere faciam super omnes lumbos saccum, & super omne caput caluiciem, & ponam eam quasi luctum unigeniti, & posteros eius quasi diem amaram.

Explicat Propheta tandem, quæ sit ratio, conditio & forma futuri supplicij, cuius iam toties meminit. In die illa, dicit dominator Dominus, in die calamitatis & miseriæ, in die captiuitatis Assyriacæ, faciam, ut occidat solis splendor in meridie, & inducam super terram tenebras clauo & sereno die. Nullam autem solis eclipsim anno nono Hoseæ regis Israel, quo Samaria à Salmanessare rege Assyriorum capta est, factam esse legimus. Itaque propheta hoc loco non loquitur de eclipsi aliqua in ipso sole, eo tempore facta, sed de afflictâ conscientia iudicio diuino tacta, cui omnia, etiam ipsum lumen, tenebricosa sunt. Est enim prophetis familiaris mos, conscientie calamitates &

AMOS PROPHETÆ.

tes & afflictiones per solis obscurationem, & tenebras exprimere, loc. 2. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem. Iere. 35. Occidit ei sol, cum adhuc esset meridies. Sic enim est affecta conscientia, quæ supplicio diuino obruitur. Etenim ut illuminato per uerbum Domini omnia sunt lucida, splendida & illuminata, etiam ipsa mors & infernus, ita huiusmodi afflictionum tenebris obruto, omnia sunt obscura & tenebricosa, etiam ipsa meridies & clarus solis splendor. Iam & uulgare dictum fertur (Nulla mihi stella lucet) quo utimur, quoties significamus fortunam nobis esse aduersam, nec uspiam nobis affulgere, uel scintillam felicitatis.

Hæc igitur prophetæ sententia est. Tanta erit futuri supplicij seueritas, ut præ nimia afflictione, etiam solis splendor in meridie pro tenebris iudicetur, & claritas diei pro obscuritatibus. Præterea festi dies, qui summo celebrantur gaudio, commutabuntur, in dies luctuosos, & cantus sollemnes in lugubre ænemen. Quod apud Oseam ca. 2. sic explicatur. Cesare faciam omne gaudium eius, solennitatem, neomeniam & sabbatum eius, & omnia festa tempora eius. Adhæc faciam, inquit Dominus, ut pro splendidis uestimentis sacco uestiamini, & pro crispanti crine caluicium fiat. Quæ supplicia etiam alij propheta minantur, Esa. 3. Pro crispanti crine erit caluicium, & pro fascia pectorali cilicium. Et cap. 22. de Hierusalem, Vocabit Dominus in die illa ad fletum, ad planctum,

Chum, ad caluitium & cingulum sacci. Similiter Ex^o chiel. 7. Accinget se cilicijs, & operiet eos formido, & in omni facie confusio, & in uniuersis capitibus eorum caluicium.

Iam & parentum luctus tunc maximus est, cum moritur unigenitus ipsorum filius, & dies amarissima, cum uident unius occubitu omnem suam posteritatem interire. Igitur cū Dominus Israelitis luctum quasi unigeniti minatur, maximū ipsis luctum, et horrendos dolores minatur. Ad quem etiam Ieremias Hierosolymitanos uocat cap. 6. dicens. Filia populi mei accingere cilicio & conspergere cinere, Luctum unigeniti fac tibi, planctum amarum, quia repente uenit uastatio super uos. Et Zacha. 12. Plangent enim planctu quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.

Ecce dies ueniunt, dicit dominator DOMINVS, & mittam famem in terram, non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi uerba DOMINI.

Et concedent de mari usq; ad mare, & de aquilone usq; ad orientem circuibunt ad querendum uerbum DOMINI, & non inuenient.

In die illa deficient uirgines pulchræ, & inuocent siti.

Iurantes per hostias Somron, & dicentes, uiuit deus tuus Dan, & uiuit consuetudo Berseba, cadent & non resurgent ultra.

Hos

Hoc demum grauissimum est supplicium, quod nunc propheta minatur, uidelicet fames uerbi Dei. Tamen si enim corpori desit panis, tamen non in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo quod egreditur de ore Domini. Ablato autem uerbo Domini, panis corporalis etiam si corpus nutriat ac foueat, id quod tamen non semper facit, ut famis tempore fieri uidemus, nihilominus manet esuries, in omnibus aduersis & calamitatibus. Etenim uerbum Domini in fame est tibus, in siti potus, in paupertate diuitia, in infirmitate sanitas, in ignominia gloria, in luctu gaudium, in desperatione spes, in aduersis consolatio, in morte uita, in peccatis iustitia, adeoq; in inferno cælum. Itaq; si uerbum Domini abstuleris, uide obsecro, quam non malorum iliada post te relinquant? Tunc enim panis non nutrit, nec potus inebriat (nam & propheta sic ait, Comedent & non saturabuntur) Diuitia non inuant, sanitas non prodest, gloria uana est, gaudium euanidum, spes nulla, mors presentissima, peccata damnantia, & infernus ardentissimus. Quæ ergo maior & seuerior poena excogitari posset fame uerbi Dei? At hoc afficiuntur supplicio, quotquot dilectionem ueritatis non recipiunt. Aequissima enim lex est, ut qui ueritatem reiiciunt, mendacio credant, & qui Christum abominantur, Antichristo fidem adhibeant.

Cum igitur Israelitæ multos ueros prophetas audirent, & clarissimam ueritatis lucem haberent, noluerint tamen resipiscere, & fideli obedientia

uerbum

IN CAPVT VIII.

uerbum Dei apessere, sed potius contempserint, & prophetas persecuti sunt, iustissimo Dei iudicio fit, ut auferatur ab ipsis uerbum Domini, & quamuis postea querant, circumuagantes de uno loco in alium, de mari usq; ad mare, ab occidente & septentrione, usq; ad orientem, non tamen inueniant. Colligendum enim est, dum messis fuerit, propterea quod cum in nouae clausae sint, dicetur ad hos qui foris stant, non noui uos. Vnde & Christus discipulos suos hortatur, dicens. Ambulate donec lucem habetis, ne uos tenebrae occupent, Qui ambulat in tenebris, nescit quo uadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filij lucis sitis. Ad phariseos autem ait, Queretis me, nec inuenietis. Quare? quia dum uobis querere licebat, & inuentu facilis essem, reijciebar a uobis.

Quam pertinaciter autem Israelitae uerbum Domini reiecerint, testatur scriptura. 4. Reg. 17. sic dicens. Testificatus est Dominus in Israel & Iuda, per manum omnium prophetarum & uidentium, dicens. Reuertimini unusquisq; a uis uestris pessimis, & custodite praecepta mea & ceremonias, iuxta omnem legem quam praecepi patribus uestris, & sicut misi ad uos in manu seruorum meorum prophetarum, Qui non audierunt, sed indurauerunt ceruicem suam, iuxta ceruicem patrum suorum &c. Iratus igitur Dominus abstulit illos a conspectu suo, & priuauit eos uerbo suo, percussitq; eos amentia, furore mentis, cecitate, ut palpent in meridie, sicut palpare solet cecus in

AMOS PROPHETAE.

cacis in tenebris. Nec cecitate solum mentis affligit, uerum etiam corporalibus eos supplicijs ita affecit, ut uirgines eorum pulcherrimae siti defecerint, & adolescentes fame interierint. Quod si uirgines & adolescentes deficiant, quae spes erit posteritatis? Ergo cum uirgines & iuuenes defecisse dicuntur, significat totam Israelis posteritatem a Domino abiectam & contemptam.

Atq; tam seuera supplicia ideo Israelitis acciderunt, quia magis confidebant in cultus suos fictitios, & in sacra sua hypocritica, quam in uerum Dominum Deum nostrum. Quoties enim iurabant, non amplius dicebant, Viuit DOMINVS, quae est iuramenti forma apud Hebraeos, sed iurabant per delictam Samariae, hoc est, per hostiam quae in Samaria pro delicto offertur. Iurabant per cultum diuinum in Dan, ubi erat uolulus aureus, dicentes, Viuit deus tuus Dan. Iurabant quoq; per morem & consuetudinem sacrorum, quae fiebant in Bersaba. Et ideo per haec iurabant, quia in ista omnem suam spem & fiduciam collocabant. Iuramenta autem talia fuisse opinor, qualia apud nos sunt missariorum & hypocritarum, qui aliquid affirmaturi dicere solent, Hoc quod dico, tam uerum est, quam certum est me hodie uidisse Dominum creatorem meum, in officio sanctae missae, mutari et tractari. Et sicut Israelitae iurabant per sacra quae fiebant in Dan, & per consuetudines sacrorum, quae in Bersaba obseruabantur, ita illi iu-

IN CAPVT VIII.

rare solent per sacram missam, & per officium presbyterij sui. Quod certe non facerent, nisi in missam aut reliqua papistica sacra, fiduciā suam collocarent.

Itaq; quod hoc loco Dominus Israelitis minatur, & postea per Salmanessarem regem Assyriorum completum est, hoc idem sciant omnes hypocritae impij, sacris Papisticis deuoti, sibi dictum esse, & ne resipiscant, in ipsis quoq; si non in hoc seculo, certe in futuro longe omnium seuerissime complendum. Nam quod propheta hic dicit, cadent & non resurgent ultra, Hoc probe impletum est in Israelitis. Semel enim per regem Assyriorum ē finibus regni Israel pulsi, nunquam ad sedes suas, quemadmodum regnum Iuda sub Cyro, reuersi sunt, Sed in perpetua captiuitate et cecitate remanserunt, adeoq; in perpetua damnatione remanebunt.

CAPVT NONVM.

VIDI DOMINVM stantem super altare, & dixit, percutite cardinem, ut commoueantur limina, et vulnerabitur caput omnium, & posteros eorum gladio interficiam, non effugiet ex ipsis quisquam fuga, & non liberabitur ex ipsis, qui euaserit.

Si perfoderint ad infernum, inde manus mea tollet eos, & si ascenderint ad cælum, inde detrahā eos.

Et si absconditi fuerint in uertice Carmeli,
inde

AMOS PROPHETAE.

inde scrutans auferam eos, & si calauerint se ab oculis meis in fundum maris, ibi precipiam serpenti, & mordebit eos.

Et si abierint in captiuitatem coram inimicis suis, ibi precipiam gladio, & occidet eos, & ponam oculos meos super eos ad malum, & non ad bonum.

Et dominator DOMINVS Zebaoth, percutiet terram & liquefcet, & lugebunt omnes habitantes in ipsa, & ascendet sicut fluiuius omnis, & residebit sicut fluiuius Aegypti.

Aedificat in cælo ascensiones suas, & fasciculum suum super terram fundat, uocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, DOMINVS nomen eius.

Quinta uisio significat deustationem templorum seu cultuum diuinorum in Samaria, populiq; interfectionem. Vidit enim Amos Dominum stantem super altare, & iubentem, ut percutiantur cardines ianuaram, & commoueantur limina, hoc est, ut templa & delubra in Samaria omnia deuasentur. Quod autem tunc Amos spiritu impleri uidit, hoc postea ipso facto reuelatum est, & impletum per Salmanessarem. Porro, non solum uidet Amos templa deuasari, uerum etiam omnium capita vulnerari, & Dominum audit dicentem, Se omnes posteros illorum gladio interfecturum. Nec quenquam posse fuga sua effugere, aut euasione sua liberari. Si, inquit, usque ad

IN CAPVT IX.

terra profunditatem descenderint, si ad cœlos ascenderint, si ad montis Carmeli uerticem fugerint, ut illic sese abscondant, si in maris abyssum sese cœlauerint, aut etiam in captiuitatem abducti fuerint, non tamen mortis & occisionis iudicium effugient.

His autem uerbis significatur, neminem posse effugere diuinum iudicium, nec ullas esse latebras tam occultas, nec ullum asylum tam tutum, nec ullam corporalem fortitudinem tam potentem, nec ullam prudentiam carnalem tam astutam, nec ullam scientiam tam doctam, quæ nos à diuino iudicio liberare possit. Ratio quidem humana, consilia carnalia, uires & auxilia huius mundi, efficiunt nonnunquam ut euadamus periculum, sed ut euadamus Dei iudicium, nulla creatura efficere potest. Et multi etiam miraculis euaserunt pericula, sed non potuerunt euadere Dei iudicium. Pleriq; omnes Israelitæ effugerunt Pharaonis tyrannidem & gladium, per mare rubrum, sed plures illorum reprobauit Deus in deserto, qui Pharaonem quidem effugerant, sed iudicium Dei effugere non potuerant. Saul monomachia Dauidis euasit è manibus Philistinorum, non tamen propterea iudicium Dei euasit. Si enim, ut Hiob ait, ad potentiam respexerimus, Deus robustissimus est, Si ad aliud iudicium appellauero, quis alius iudex appellationem recipiet? Si ad iusticiam nostram respexerimus, nonne iusticia nostra est sicut pannus menstruatus? Iam, si latebras quæsiuerimus, quo obsecro diuertemus, ubi non præ-

AMOS PROPHETAE.

non presentem reperiamus Deum? Si Ionas potuit manum Domini effugere in uentre ceti, & tu poteris. Vel Cainum mihi respice, qui fugiebat quidem à Domino, sed affligentem Dominum effugere non poterat. Quo à facie tua, inquit Dauid, fugiam, & quo ibo à spiritu tuo? Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero ad infernum ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etiam illuc deducet me manus tua, & tenebit me dextera tua.

Quo ergo peccatores, futurum iudicium Dei formidantes, sese uertere debent, ut illud effugiant? non ad potentiam carnalem, non ad auxilia humana, non ad iusticiam propriam & electitiam, sed ad resipiscentiam, quæ unica uia est, effugiendi & euadendi iudicij Dei, alioqui ni sese ad resipiscentiam conuertant, audient à Domino sicut Israelitæ. Ponam oculos meos super uos in malum, & non in bonum, & sicut ante letatus sum uobis benefaciens, uosq; multiplicans, ita letabor, disperdens uos atq; subuertens, ut auferamini de terra, ad quam possidendam ingressi estis.

Porro quia uos Israelitæ, non per resipiscentiam, sed per propriam fortitudinem, iudicium Dei euadere conamini. Ideo, ecce Dominus pulsabit terram, ut sicut aqua defluat, atq; in aquam colliquescat, omnesq; habitatores suos in luctum conijciat. Quemadmodum enim Nilus Aegypti stato anni tempore aluè suam

IN CAPVT IX.

egreditur, ad irrigandam totam terram Aegypti, postea autem in alueum suum residet, ita terra à Domino pulsata, & in aquam liquifaceta, undiq; euagabitur, & late quoscunq; habitatores inuenerit depopulabitur, donec in suum alueum reuertatur.

Hac autem similitudine Propheta nihil aliud uult, quàm ut ostendat, nihil esse tam firmum, tam stabile, tam forte, quod commouente Domino constare possit. Quid firmitus terra? Hac tamen si à Domino commouetur, liquefcet ut aqua, egredietur alueum suum & residebit, quemadmodum flumina solent. Iam si à facie Domini terra non constat, quomodo habitatores eius constabunt? Si terræ stabilitas cedit diuinæ commotioni, & fortitudo humana non cederet?

Nam ut bene cognoscas, nullam potentiam quantumuis fortem, posse diuino iudicio resistere, consideranda tibi est diuina omnipotentia. Quis enim est Dominus Deus noster? Ipse est, qui ponit ascensionem, seu gradus solij sui in cœlo, & fundat fasciculum seu sarcinulam suam super terram, hoc illud est, quod Esaias dicit. Cœlum mihi sedes est, & terra scabellum pedum meorum. Quid enim terra in conspectu Dei est, nisi sicut sarcinula quædam parua, in tergo uiatoris, aut scabellum sub pedibus sefforis? Et in Ieremia dicitur. Cœlum & terram ego impleo. Sic enim Deus in cœlo habitat, ut nihilominus interim in terra negocietur, operetur, & omnia administret, usq; adeo, ut ne stilla quidem pluuiæ sine eius nutu et iussu in terram

AMOS PROPHETAE.

in terram cadere possit. Ipse enim est, qui maris aquas sursum eleuat, & rursus in terram effundit. Quis igitur illius potentiam effugere queat? Si montes à facie Domini sicut cera fluunt, quis tu esses, qui tantæ fortitudini resistere posses? Proinde si non succumbere uelis, resipisce. Resipiscencia enim mouetur Dominus, ut omnipotentiam misericordia, & iram fauore commutet.

NONNE sicut filij Aethiopum uos mihi estis filij Israel, dicit DOMINVS? nonne Israel ascendere feci de terra Aegypti, & Philistinim de Caphthor, & Syros de Cyrene?

Ecce oculi dominatoris DOMINI super regnum peccans, & conteram illud à facie terræ, ueruntamen non conteram contritione domum Iacob, dicit DOMINVS.

Quia ecce ego præcipio, & concutiam inter omnes gentes domum Israel, quemadmodum uentilari solet cribro, si non cadat lapillus ad terram.

Gladio morientur omnes peccatores populi mei, dicentes, non appropinquabit, neq; adueniet super nos malum.

Tametsi Amos seuera autoritate, futuram regni Israelitici deuastationem diligenter inculcasset, & crudelia per uerbum Domini minaretur, populus tamen Israel omnia pro ludo & risu æstimans, nihil prorsus minis propheticis mouebatur, sed potius se-

IN CAPVT NONVM.

curitatem sibi promittebat ē beneficijs, quae Domi-
nus quondam huic genti contulerat. Dicebant enim,
qui fieri potest ut ē terra illa expellamur atq; eijs
amur, quando Dominus dederit ipsam Israel in heredi-
tatem? Si uellet nos ab hac regione expellere, &
in captiuitatem tradere, non liberaffet nos tam uali-
da manu ē tyrannide Pharaonis, non induxisset nos
tantis miraculis in hanc terram. Nunc autem cum oc-
cisis Cananeis nobis hanc regionem dederit possiden-
dam, qua ratione nunc nos expelleret?

Hanc uanam fiduciam in priora beneficia, quae
summa in gratitudine & nulla resipiscencia accepe-
rant maiores Israelis, conceptam reiecit nunc Amos,
ostendens etiam alijs gentibus talia beneficia conti-
gisse, sed quia illa acceperint sine fide & resipiscen-
tia, nihil ipsis profuisse. Nonne, dicit Dominus, sicut
uos filij Israel mihi estis, ita sunt & filij Aethiopum?
nonne sicut uos liberaui de terra Aegypti, & trans-
posui in terram Chanaan, ita etiam posteritatem
Chus, unde Aethiopes descendunt, in aliam terram
transuli? Et quemadmodum ascendere uos feci de
terra Aegypti, ita etiam eduxi Philistinim de Caph-
thor, quam uolunt esse Cappadociam, & Syros de
Cyrene, ad quam tamen postea rursus eiectioni sunt, sicut
scribitur. 4. Reg. 16.

Iam, ut his gentibus non parcitur, quod beneficio
diuino ex alia in aliam regionem tralatae sunt, quo-
niam pro tanto beneficio non fuerunt gratae, nec ac-
ceperunt

AMOS PROPHETAE.

ceperunt ex fide, nec per hoc in cognitionem ueri
Dei assurrexerunt, sed quod pluribus afficiebantur
beneficijs, eo plura excogitabant idola. Ita uos Isra-
elitas nihil iuuabit, quod maiores uestri diuino bene-
ficio ex Aegypto liberati, & in hanc terram collo-
cati sunt, propterea quod beneficium non agnoscitis,
nec illius gratitudine animi memores estis, sed hinc
licentiam peccandi sumentes, maiora semper flagi-
tia designatis. Cum igitur oculi Domini non sunt
personarum respectores & admiratores, ex aequo
peccatores, siue illi sint Israelitae circumcisi, siue
gentes incircumcise affliget, atq; a facie terrae suae
in qua habitant, eiciet. Non enim respicit Dominus
in iudicio suo, quantum quis beneficiorum acceperit
ab ipso, sed quanta gratitudine & fide illa accepe-
rit, quam diligens obseruator mandatorum suorum
fuerit, quantam in operibus suis fidem & iustitiam
praestiterit.

Nam, ut Paulus ait, circumcisio nihil est, prae-
putium nihil est, ita & liberatio ē terra Aegypti ni-
hil est, incesus per mare rubrum sicco pede nihil
est, manna uesci in deserto, & bibere aquam de pe-
tra nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei aliquid
est. Itaq; ut maxime gloriemini de prioribus benefi-
cijs in uos collocatis, & securitatem uobis ex illis
polliceamini, non tamen effugietis, quod minus ē regno
uestro in exilium & captiuitatem eiciamini, quia
potius, quod maioribus beneficijs affecti estis, eo peius

IN CAPVT IX.

in iudicio diuino audietis, si non respueritis, & dignos pœnitentiæ fructus feceritis. Potentes enim potenter tormenta sustinebunt. Et, Væ tibi Chora-
zin, & tibi Bethsaida, quoniam si in urbe Tyri aut Sidonis factæ fuissent uirtutes, quæ factæ sunt in uo-
bis, olim in sacco & cinere scelerum suorum pœni-
tentiam egissent. Attamen dico uobis, Tyro & Sido-
ni tolerabilius erit in die iudicij, quàm uobis.

VERUNTAMEN NON conuertam &c.

Hactenus spiritus sanctus in propheta generatim omnibus Israelitis grauissimas afflictiones denuncia-
uit, & proposuit eis DOMINVM Deum no-
strum, non ut patrem, sed ut tyrannum, ut carnificem
& tortorem, qui non aliter totum Israellem tractare
uelit, quàm abiectissimas & impiissimas quasq; gentes
incircumcisas. Nunc autem, ne si qui adhuc inter Is-
raelitas pii reliqui sunt (solent enim Dominus etiam
in media impietate, sua habere septem millia, qui non
curuant genua ante Baal) penitus desperent, incipit
paulatim mitescere, & paternum Dei animum erga
pios & spirituales Israelitas, quasi per transennam
ostendere, ut ipsos in pietatis officio, & firma fidei
petra contineat, dicens. Veruntamen domum Iacob
contritione non conteram, hoc est, Tametsi eiciam
Israelitas è regno suo, & dispergam eos in omnes gen-
tes terræ, non tamen sic eos affligam, ut omnino con-
teram. Quassabo quidem calamus, sed non confin-
gam, extinguam quidem lumen, sed fumigationem non
extinguam.

AMOS PROPHETAE.

extinguam. Habeo enim adhuc meos electos inter Is-
raelitas, habeo, qui nomen meum adorant, qui manda-
ta mea obseruant. Hos etiam si è regione regni Isra-
elitici proturbauero, non tamen penitus conculcabo.

Nam quemadmodum si triticum lapillis, pa-
leis & quisquilijs commixtum fuerit, agricola in ma-
nus suas uentilabrum accipit, & repurgat aream su-
am, ac cribro triticum à paleis & lapillis separat,
& triticum quidem congregat in horreum suum, pa-
leam autem exurit igni, ita Dominus Israelitas inter
omnes gentes incircumcisas, dispersos, afflictionibus
quasi cribro quodam purgabit, & bonos quidem con-
gregabit in horreum suum, & in summam felicitate
tem colloabit, malos autem & peccatores populæ
sui tradet gladio interficiendos, èd quod nunc ad
comminationem prophetarum minime respiciant, sed
potius securitatem sibi promittant, dicentes. Non ap-
propinquabit super nos malum, Nos enim sumus po-
pulus Dei, & nobis dedit Dominus terram hanc in
hereditatem, quomodo igitur expelli possemus?

Hæc enim est impiorum natura, quod primum
uerbum Domini contemnant, Deinde è carnalibus
suis bonis, & ficticijs suis sacris securitatem & pa-
cem sibi polliceantur. Vnde apud Esaiam cap. 28. di-
cunt. Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno
fecimus pactum, Flagellum inundans cum transierit,
non ueniet super nos, quia posuimus mendacium, spem
nostram, & mendacio protecti sumus. Et Ier. 7. Li-
berati

IN CAPVT IX.

berati sumus, eo quod fecerimus omnes abominatio-
nes istas.

Caterum quod hoc loco Propheta dicit (attamen
non conteram contritione domum Iacob, dicit Do-
minus) ex Leuitico ca. 26. repetitum est, ubi sic scri-
bitur. Attamen cum essent in terra hostili, non peni-
tus abicci eos, neq; sic despexi ut consumerentur, &
irritum facerem pactum meum cum ipsis. Ego enim sum
Dominus Deus eorum, & recordabor foederis mei
pristini, quando eduxi eos de terra Aegypti, in con-
spectu gentium, ut essem Deus eorum.

IN DIE illa suscitabo tabernaculum
Dauid, quod cecidit, & muro cingam ruptu-
ras eius, & destructiones eius restaurabo, &
reaedificabo illud, sicut à diebus antiquis.

Vt possideant reliquias Edom, & omnium
gentium, super quas nomen meum inuocatum
est, dicit DOMINVS faciens istud.

Ecce dies ueniunt, dicit DOMINVS,
& appropinquabit arator ad messorem, &
calcans uuas ad seminatorem, & stillabunt
montes mustum, & omnes colles liquefcent.

Et conuertam captiuitatem populi mei Is-
rael, & aedificabunt ciuitates desertas, & in-
habitabunt, & plantabunt uineas, & bibent
uinum earum, & facient hortos, & comedent
fructus eorum.

Et plantabo eos super terram suam, & non
euellentur

AMOS PROPHE TAE.

euellentur ultra de terra sua, quam dedi ipsis,
dixit DOMINVS Deus tuus.

Vel tandem post seuerissimas minas, dulcissi-
mae consolationes proponuntur, & cum Amos hacten-
us truculentum egerit legis exactorem atq; exposi-
torem, nunc agit Euangelistam suauissimum. In die il-
lo, ait Dominus, Quo die? certe non potest intelligi
de externo reditu populi Israelitici in regnum Sa-
mariae. Nam posteaquam Israel à finibus suis per Sal-
manassarum regem Assyriorum pulsus est, deducti
sunt in Samariam, coloni ex Babylone alijsq; regni
Assyriaci locis, ut illic habitarent, nec uspiam Israe-
lem regnum Samariae recuperasse legitur. Nec intel-
ligi potest de reditu è captiuitate Babylonica. Nam
ex illa captiuitate redierunt tantum in Hierusalem
& ciuitates Iuda, qui erant è tribu Benjamin & Iu-
da, hoc est, regnum Iuda, non autem regnum Israel,
quod ad sua nunquam reuersum est. Et si omnino ali-
quis contenderet, de reditu è captiuitate Babylonica
intelligendum esse, luce tamen clarius patet, quod haec
benedictiones, quae hic enumerantur, non sint in ca-
liberatione completæ. Nunquam enim Iudei post redi-
tum è Babylone dominati sunt Idumæis & gentibus,
quibus antea Dauid dominabatur.

Proinde aliud querendum est tempus, aliud inue-
stigandus est dies, quo completa sunt, quae hic Amos
spiritus sancti afflatu prophetat. Non autem alium
inuenire

IN CAPVT IX.

inuenire diem possumus, quàm diem illum salutis, & tempus illud acceptum, quo Dominus Deus noster emisit filium suum unigenitum, Dominum nostrum Iesum Christum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui legi erant obnoxij redimeret, ut adoptione ius filiorum acciperemus.

Sic autem inquit Dominus per prophetam, In illa die suscitabo tabernaculum Dauidis collapsum, & muro cingam rupturas eius, quæ de carnali quidem tabernaculo dici uidentur, sed tamen de restauratio-
ne spiritualis tabernaculi intelliguntur. Dicitur enim Iesus Christus Dominus noster, tabernaculum Dauidis, propterea quod de familia & progenie Dauidis genitus sit. Erat autem hoc tabernaculum collapsum, quia promissus quidem fuerat Christus Dauidi, quem admodum habetur. 2. Reg. 7. Sed hæc promissio longa dilatione, diuturnis captiuitatibus, & uarijs Israëliotarum discriminibus, quibus subinde magis atque magis obruebantur, in tantam mendacij suspicionem uenerat, ut ferè contemneretur. Itaq; Christo adueniente, uere dicitur tabernaculum Dauidis collapsum, restauratum esse, & rupturas eius muro cinctas, ut pristino statui restitutum, ueritatem promissionis diuine declararet.

Et quemadmodum Dauid in ditionem suam rede-
git Idumæos, Moabitas, Syros, Philistinos, & reli-
quas gentes, ut scribitur. 1. Chro. 18. Ita Christus Do-
minus noster, spiritu oris sui et uerbo Euangelij, quod
Apostolo

AMOS PROPHETÆ.

Apostolorum ministerio in omnem terrarum orbem
exiuit, ad suam ditionem uocauit gentes ex omnibus
nationibus, & dominatur a mari usq; ad mare. Nam
illud quod hic dicitur, ut possideant reliquias Edom
&c. ad uocationem gentium respicit. In hanc enim
sententiam Iacobus apostolus illum locū citat Act. 15.
dicens. Viri fratres audite me, Symeon narrauit,
quemadmodum primum Deus uisitauerit, ut sumeret
ex gentibus populum in nomine suo, & huic conso-
nant uerba prophetarum, sicut scriptum est. Post hæc
reuertar, ac rursum edificabo tabernaculum Dauid,
quod collapsum est, & diruta eius instaurabo, & eri-
gam illud, ut requirant qui reliqui sint homines Do-
minum, & omnes gentes super quas inuocatum est
nomen meum, dicit Dominus, qui facit hæc omnia.
Ceterum, ut hoc obiter annotem, quod in Amos dici-
tur (reliquias Edom) in Actis pro (Edom) habetur
(homines) Diximus enim antea, Lucam Actorum apo-
stolicorum scribam Græcorum exemplaribus in ad-
ducendis scripturarum testimonijs usum esse. Græcus
autem interpres, pro Edom legit homines. Siquidem
ΕΔΩΜ quod hominē significat, & אֱדוֹם quod signi-
ficat Idumæos, eisdem literis, licet non eisdem pun-
ctis scribuntur.

Quid autem erit futurum, si tabernaculum Dauidis
restauratum fuerit, hoc est, si Iesus Christus ex fa-
milia Dauidis nascatur? Ecce, dicit Dominus, dies
ueniunt,

IN CAPVT IX.

ueniunt, quibus tanta erit fertilitas, ut arator contingat ad messorem, & calcator uuarum ad seminatore. Hæc enim benedictio in lege promissa est ambulantibus in præceptis Dei, Leui. 26. Vbi sic effertur. Apprehendet messium tritura uindemiam, & uindemia occupabit sementem, & comedetis panem uestrum in saturitate. Ad hæc montes pro aqua effundent mustum, et omnes colles dulci fluent lacte. Quod etiam Dominus per ioelem cap. 3. promittit dicens. Stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte.

Per has autem corporales benedictiones intelliguntur spirituales, quibus in Christo Iesu domino nostro benedicimur, qui, iuxta Paulum, benedixit nos omni benedictione spiritali in cœlestibus. Qui enim sunt in Christo Iesu, omnium rerum abundantiam possident. Nihil, inquit Paulus, habentes, & omnia possidentes. Tametsi enim omnium rerum egestate premeantur, tamen quia possident Christum, qui est omnium bonorum thesaurus, montes alioqui aridi effundunt ipsis mustum, & colles alioqui ieiuni, lacris abundantiam proferent. Sic & Esaias Christianorum benedictionem describit dicens. Hæc dicit DOMINVS, Ecce serui mei comedent, & uos esuritis, Ecce serui mei bibent, & uos sitietis, Ecce serui mei letabuntur, & uos confundemini.

Postremo etiam aliud beneficium populo meo præstabitur

AMOS PROPHETÆ.

præstabitur. Conuertam, inquit, captiuitatem populi mei, Liberabo eos ab omnibus aduersarijs suis, & collocabo eos in terram suam, ut illic ciuitates desertas & deuastatas reedificent, & tunc edificabunt domos, quemadmodum obedientibus diuino mandato, in lege promissum est, & inhabitabunt in eis, Plantabunt uineas, & bibent uinum ipsarum, plantabunt hortos, & comedent fructus illorum. Et omnino sic firmabo eos in terram hereditatis sue, ut in æternum nunquam euelli atq; eradicari possint. Atq; hæc non homo quispiam mendax, sed Dominus Deus, cui nomen est Zebaoth, decreuit. Iterum uero sub nomine corporaliū benedictionum, intelliguntur spirituales. Quotquot enim fide Christum Iesum, plenum gratia & ueritate possident, hi ab aduersarijs suis Satane angelis liberabuntur, omnium rerum benedictionem consequuntur, quando mundis & benedictis omnia sunt munda & benedicta. Postremo in illam patriam transferuntur, quam patriarche inquisierunt, quam

CHRISTVS Dominus

Iesus noster sanguine

suo præpara-

uit, qui

est

nostra sapi-

entia, iustitia, sancti-

ficatio & redemptio, AMEN.

